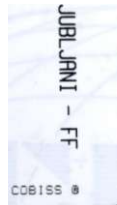

OK - Geograf i Ja
III
B 21
GEOGR. OBZORNIK
/1978 1

Geografski obzornik,
Yu ISSN 0016-7274

49097900111,1/2

Leto XXV

Štev. 1 - 2

Ljubljana 1978

VSEBINA

ČLANKI

- S. ILEŠIČ;	Vloja Beneške Slovenije med sosednjimi pokrajinami	
' M. OROŽEN ADAMIČ,	Geografsko preučevanje naravnih katastrof, predvsem glede na posledice nedavnega potresa v Posočju	0
t/ D. PLUT,	Dialektični materializem in varstvo okolja	13
v' J. MEDVED,	Koncept geografije kot učnega predmeta v splošno izobraževalnih šolah	18
V/ T. ŠIFRER,	Družbeni proizvod sveta okoli leta 1970	27

KNJIŽEVNOST

Zgornje Posočje. Zb. lo. zbor. slov. geogr., Tolmin-Bovec (I. Gams)	33
Geografski zbornik XV, SAZU, Ljubljana 1976 (I. Gams)	34
A. Lah "Slovenija sedemdesetih let" (A. Gosar)	34 *
R. Supek, Ova jedina zemlja, Zagreb, 1973 (D. Plut)	35
R. Pavlovec, Iz življenja kontinentov, Lj., 1977 (F. Lovrenčak)	36
Celjski zbornik 1975-76 - I. Sedej, Kmečka hiša na Slovenska: - B. Menadri, Bugarska - A. Bognar, Rumunjska - B. Pleše, Zagreb 1978 (T. Šifrer)	37
Geografija, Leksikon Cankarjeve založbe, Lj. 1977 (D. Radinja)	39

DRUŠTVENE VESTI

Prof. dr. Valter Botinec - osemdesetletnik (F. Planina)	40
IV. jug. simp. o problemih pouka geografije v Ohridu (M. Košak)	41
XI. zborovanje slovenskih geografov v Mariboru (D. Plut)	42
Resolucija XI. zbor. slov. geogr. v Mariboru	44
Cbčni zbor OJS v Mariboru (D. Plut)	46
O delu ljubljanske podružnice GDS v letu 1977/78 (I. Gams)	47
XII. republiško srečanje mladin raziskovalcev (F. Lovrenčak)	49

Podoba na naslovni strani: Breginjska hiša - posledica potresa (fot. M. Orožen)

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo. Izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Uredniški odbor: dr. Ivan Gams, dr. Svetozar Ilešič, dr. Vladimir Kokole, dr. Avguštin Lah, Marija Košak, Milan Vreča, dr. Jakob Medved.

Glavni urednik Mara Radinja, Ljubljana, Grintovška 1. Upravnik Cita Marijetič

Za člane GDS je letna naročnina 40 dinarjev, za nečlane in ustanove 50 dinarjev. Naročajte in plačujte na naslov: "Geografski obzornik", Ljubljana, Aškerčeva 12, št. tek. rac. 50100-678-44109

Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami

00 izhaja s finančno pomočjo izobraževalne skupnosti Slovenije

1 /-fi 1 Tiskal: Zavod SRS za statistiko v Ljubljani

geografski obzornik

časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo

1. Geografski obzornik,
Yu ISSN 0016-7274

letoXXV
1978 štev. 1-2

SVETOZAR ILESIČ

VLOGA BENEŠKE SLOVENIJE MED SOSEDNJIMI POKRAJINAMI

Če naj bi spregovorili nekaj o vlogi Beneške Slovenije med sosednjimi pokrajinami, gre seveda predvsem za razmerje te naše pokrajine do njenega ožjega sosedstva, to je do nizke Furlanije, do Kanalske doline, do zgornjega Posočja (Bovškega, Kobariškega z Breginjskim kotom in Tolminskega) ter do srednjega in spodnjega Posočja (Kanalskega in ožjega Goriškega). Hkrati pa nas zanima razmerje do celotne severovzhodne Italije (avtonomne pokrajine Furlanije - Julijske Benečije ter Benečije sploh), do jugoslovanske republike Slovenije in do avstrijske Koroške. V najširšem okviru pa se je treba dotakniti tudi položaja in vloge Beneške Slovenije v t.i. Srednji Evropi.

Kadar se geografi ukvarjamo s posameznimi pokrajinami ali regijami, se zanimamo za njihove naravne razmere, za t.i. naravno okolje, pa tudi za življenje in gospodarjenje njihovega prebivalstva, še posebno pa za medsebojne zveze in vplive med pokrajino in prebivalstvom. Nobena pokrajina, morda z izjemo kakega osamljenega otoka, pa ni brez sosedov, zato se tudi ne ukvarjamo samo z njenimi notranjimi potezami in funkcijami, temveč tudi z njihovo funkcijsko povezanostjo s sosednjimi regijami in širšimi področji. Preden pa začnemo z obravnavanjem določene pokrajine, moramo seveda najprej izbrati in opredeliti, kaj daje neki pokrajini tisto individualnost, zaradi katere jo opredeljujemo in obravnavamo kot enoto.

Pri-primeru Beneške Slovenije nam že njeno udomačeno ime kaže, da njena individualnost ni določena s skupnimi naravnimi potezami. Res je sicer, da je za večino Beneške Slovenije, če k njej ne štejemo Rezije, značilna skupna prirodno-pokrajinska poteza, ki je v tem, da je to svet, zgrajen povečini iz malo odpor- nih terciarnih kamnin, svet gričevja in nižjega hribovja na prehodu iz Predalp

* Odlcmki iz avtorjevega predavanja, ki ga je imel 15.aprila 1977 v Špetru ob Nadiži v okviru "benečanskih kulturnih dni 1976-1977", katerega je organiziral študijski center Nediža v Špetru. Naključje je hotelo, da sta isti večer tamkajšnji arhitekt Valentin Sinonitti v imenu študijskega centra Nediža in književnik Marko Kravos v imenu Založništva tržaškega tiska poslušalcem v Špetru v Čedadu predstavila faksimilni ponatis knjige, ki jo je leta 1884 izdal tamkajšnji advokat Carlo Podrecca, z nasloven "Slavia Italiana". Ponatis je opremljen s spranno študijo beneškoslovenskega rojaka prof.Pavla Petričiča o avtorju Podrecci in njegovi dobi. Knjiga je za nas zanimiva zato, ker je bil Podrecca kot nekdanji garibaldinec sicer vnet patriot nove združene Italije, a je na Beneško Slovenijo gledal povsan drugače kakor takratno njegovo okolje. V njej je videl narodnostno-pokrajinsko individualnost na mejah nove Italije proti slovanskemu svetu ter je sodil, da bi jo morala Italija takšno gojiti in hraniti ter hkrati pospeševati njeno posredovalno vlogo med sosednjimi pokrajinami. Za tisti čas je bila ta ideja večini Italijanov tuja, saj so težili za čim prejšnjo asimilacijo Beneških Slovencev. Danes, ob odprti meji in italijansko-jugoslovanska^ sporazumevanju, pa je nedvono spet aktualna in se tesno veže s problemi, ki san jih nakazal v svojem predavanju.

v Furlansko nižavje, da so ta svet razrezali in razjedli potoki in vode močno hudourniškega značaja in da je v celoti še precej izpostavljen submediteranskim klimatskim vplivom, čeprav tem vplivom višje gorsko zaledje, vsaj v višjih legah, močno omili moč. Vse te, kolikor toliko skupne naravnogeografske značilnosti pa imajo že same po sebi značaj prehoda iz nizkega mediteranskega sveta v surovejši predalpski in deloma celo že v izrazito alpski gorski svet. Hkrati pa v naši pokrajini prehaja predalpski svet tudi že v dinarsko-kraškega, in če je Beneška Slovenija po svoji pokrajinski sliki močno predalpska, ne smemo v njej prezreti dinarsko-kraških potez, ki nas vodijo že na Balkanski polotok. K takim potezam ne spadajo samo nekatere zaplate kraškega sveta s podzemeljskimi jamami (med njimi je najbolj znana Landarska), temveč tudi slemenitev gorskega okvira Matajurja in Kolovrata, ki poteka v severozahodno-jugovzhodni, t.i. dinarski smeri, podobno kakor poteka tudi srednja Soška dolina, od katere ta okvir loči Beneško Slovenijo.

Kot skupno potezo v pokrajinski plastiki večine Beneške Slovenije bi lahko označili tudi njeno reliefno nagnjenost proti Furlanskemu nižavju. Toda ta nagnjenost je v podrobnem mnogo manj enotna, kakor bi sodili na prvi pogled. Predvsem se osamljena alpska dolina Rezije, ki je niti ne štejejo k pravi Beneški Sloveniji, čisto zase odpira proti Kanalski dolini oziroma njenemu furlanskemu delu in šele po tej poti proti Furlaniji in Benečiji. Enotno pa to odpiranje tudi ni v ožji Beneški Sloveniji, v t.i. Nadiških dolinah, kakor ta predel tudi radi označujejo. Že samo to ime dokazuje, da ne gre za eno samo dolino, razen če to ime omejimo, kakor je to tudi navada, samo na tisti del te ožje, prave Beneške Slovenije, ki se odpira tja po enotnem dolinskem omrežju Nadiže in njenih pritokov, zlasti Arbeča, Kožice in Aborne z Reko. Res se je ob sovodnji tega nadiškega sistema nad Čedadom oblikovalo najizrazitejše krajevno regionalno središče Beneške Slovenije, nekdanji Špeter Slovenov, res se tod velik del Beneške Slovenije odpira neposredno proti najbližjemu večjemu mestnemu središču v nižini, Čedadu. Res pa je tudi, da se velik del prave, ožje Beneške Slovenije, t.i. Terske Beneške Slovenije, ki je že bolj hribovita in odročna, odpira ob Teru s Karnahto in drugimi pritoki neposredno proti nižavju in manjšim krajevnim središčem ob njegovem obrobju Čenti, Nemam, Fojdi itd. Kako je ta del prave Beneške Slovenije že po naravi najtesneje in najneposredneje povezan z usodo sosednje nizke Furlanije, se je močno pokazalo ob katastrofalnem potresu leta 1976, ko se je območje takratnega podzemeljskega nemira potegnilo od tod čez Tersko Benečijo tudi v povirje Nadiže onstran meje, v Breginjski in še dalje v Kobariški kot.

Gravitacija k Furlanskemu nižavju, ki torej ni enotna, ne more opredeljevati regionalne individualnosti Beneške Slovenije. To individualnost ji je prinesel šele družbeno-zgodovinski razvoj. Prvi korak k temu je pomenila zgodnjeresnjevška naselitev Slovencev tja do roba Furlanskega nižavja, nakar se je ob tem robu tudi v zvezi s t.i. langobarskim limesom ustalila narodnostna meja, kakršna je ostala v glavnem vse do danes. Zaradi svoje stare slovenske naselitve nosi pokrajina v svojem imenu po pravici naziv "Slovenija" ali "Slavija". Drugi del svojega naslova "Slavia Veneta", "Slavia Italiana" ali - zlasti v novejšem času vpeljana - "Slavia Friulana", pa si je pridobila tudi že zgodaj, in sicer z oblikovanjem meje med beneško in habsburško posestjo. Pomen te meje je bil podčrtan s točno določitvijo meje leta 1814, stonjevan pa z dokončno razmejitvijo med Avstro-Ogrsko in združeno Italijo leta 1866.

Ta, stoletja trajajoča obmejna, prometno in strateško važna vloga Beneške Slovenije, je dala pokrajini določene prednosti. Pod Benečani ji je prinesla določeno privilegirano vlogo v obliki znane avtonomije t.i. landarske in mrsinske "banke" v Nadiških dolinah. Toda že od nekdanj so bile s tem obmejnimi položajem povezane tudi slabe strani: obrambni značaj z vso svojo negotovostjo, stopnjevana zaprtost, ovira v dinamiki gospodarskega in družbenega razvoja.

Te slabe strani obmejne vloge je močno stopnjevalo 19.stoletje z dokončnim oblikovanjem točno določene državne meje med dvema velikima evropskima državama. Ne samo, da sta obe državi, ki sta imeli vsaka zase tudi svoje imperialistične cilje, mejo sorazmerno močno zaprli, jo utrdili in krepko vojaško zavarovali.

Zavrli sta tudi vsako količkaj močnejšo gospodarsko dinamiko, kar je tako v Posočju, še bolj pa v Beneški Sloveniji, že kmalu pripeljalo do gospodarskega zastoja in s tem do začetkov močnega izseljevanja.

Glavna škoda, ki jo je Beneški Sloveniji prinesla državna meja, oblikovana v stilu 19. stoletja, pa je bilo dokočno ugašanje vloge te pokrajine kot veznega člena na poti od Furlanije v osrednjo Slovenijo in proti Podonavju, kljub temu da je prometno-pokrajinsko Beneška Slovenija za tako zvezo zelo ugodna. Kljub vsem dolgoletnim oglejsko-goriškim in beneško-habsburškim obmejnim trenjem in sporom - in morda ravno zaradi njih - je bila namreč skozi stoletja znana pomembnost "velike čedadске ceste" ("grande strade di Cividale") za zvezo Furlanije z osrčjem današnje Slovenije. Ta pot je lepo izkoristila prodorno dolino Nadiže skozi Predalpe med Čedadom in Kobaridom, od koder so vodile stare poti mimo Tolmina čez Cerkljansko in Loško hribovje v Ljubljansko kotlino. Pomen te velike poti odseva-iz vse zgodovine Čedada, Beneške Slovenije, Kobariškega in Tolminskega, pa tudi Cerkljanskega in Loškega, njene važnosti pa so se dobro zavedali še v napoleonski dobi. Pomenila ni mnogo samo v prometnem in strateškem oziru, posredovala je tudi mnogo kulturnih vplivov. Furlansko-slovenska kulturna povezanost se lepo kaže v umetnostnozgodovinskih dejstvih. Umetnostni zgodovinarji so namreč v Beneški Sloveniji odkrili mnogo spomenikov stavbarske in slikarske (freskarske) šole iz Škofje Loke iz 15. do 16. stoletja (stavbar Andrej iz Loke in slikar Andrej iz Loke). Tudi furlansko-beneški umetnostni vpliv v osrednji Sloveniji sami je znan že dolga desetletja.

Razumljivo je, da je stabilizirana in jasno začrtana državna meja iz 19. stoletja bistveno zmanjšala pomen te poti. Na njeno škodo, kakor tudi na škodo prehodne vloge Čedada, se je krepila vloga avstrijske Gorice in poti po Soški dolini. Močno pa je ta meja, hkrati s propadanjem tradicionalnega tovarnega prometa od 18. stoletja dalje, oslabil tudi vrsto lokalnih prehodov med Furlanijo in Posočjem, tako prehode iz obmejne, močno zaprte doline Idrije v Goriška Brda, iz Šentlenartske doline čez Klinec na Kambreško in Kanal ob Soči, iz doline Kožice mimo obmejne beneškoslovenske Dreke čez Sleme in Bukovo ježo na tolminske Volče ali čez Vrh na Fone, iz Sovodenjske doline čez Livek na Kobarid, pa tudi vrsto prehodov iz Breginjskega kota čez zamotana slemena v povirju Nadiže proti Terski Benečiji, proti Fojdi, Nemam, Čenti in celo proti Huminu. Še bolj na severu je vodil že star, še danes važen mejni prehod iz Bovškega čez Učjo na zgornji Ter, vodili pa so tudi gorski prehodi v Reziyo. Od vseh teh prehodov je bila, razen tistega čez Učjo, še v 19. stoletju nekaj časa precej pomembna le t.i. "slovenska pot" iz Breginjskega kota čez Platišče in t.i. "Štenge" na Karnahoto in proti Teru, predvsem v času, ko po Soški dolini še ni bilo železnice, za Kobariški in še bolj za Breginjski kot pa je bila ta pot najbližja do že poprej zgrajene pontebške železnice. Nekateri od lokalnih, dobro zakritih prehodov so služili tudi tipični obmejni "pridobitni" panogi, tihotapstvu. Znana tihotapska pot, je bila pot iz Robedišča v Bregiftjskem kotu čez Prevale na Čaneblo, vas v Terski Benečiji, danes znano po popotresni gradbeni obnovi s pomočjo iz Slovenije.

Ko je po prvi svetovni vojni tudi Posočje prišlo pod Italijo, se za te prečne zveze med Posočjem in Furlanijo preko Beneške Slovenije ni bistveno nič spremenilo. Obmejna zaprtost je ostala, zveze Furlanije in Beneške Slovenije s slovenskim Posočjem onstran dotedanje avstrijske meje so ostale šibke. Stara čedadská cesta ni mogla znova zaživeti in zmanjšati naraščajoče vloge Gorice in modernejših prometnih zvez po Soški dolini. Po nekdanji državni meji ob Idriji ter po slemenih Kolovrata, Matajurja in Meje je še dalje potekala kot naslednica dotedanje državne meje medprovincijska upravna meja. Gospodarska dinamika, ki bi pomagala prebivalstvu k boljšemu življenju in sodobnejšim oblikam gospodarjenja, zlasti kmetijskega, je še nadalje ostala daleč od Beneške Slovenije, pa tudi od obmejnih, bolj odmaknjenih krajev Posočja, kar je sprožilo in še okrepilo težnje k začasnemu ali stalnemu izseljevanju, tako na posoški kakor na beneški strani. Podatki o emigracijskem praznjenju teh obmejnih predelov, ki traja vse v današnje dni ter se je po drugi svetovni vojni še okrepilo, pospešila pa ga je tudi nedavna potresna katastrofa, so

dovolj znani, da jih verjetno ni potrebno podrobno ponavljati.*

Vsekakor nas dejstvo, da se je izseljevanje tako močno stopnjevalo po drugi svetovni vojni, sili k vprašanju, kaj je z vlogo Beneške Slovenije danes, v povojnem času, ko se je stara italijansko-avstro-ogrška meja obnovila v današnji italijansko-jugoslovanski. S ten je Beneška Slovenija tudi formalno spet postala izrazito obmejna pokrajina. Pri tem so vidne močne, tudi namerne težnje, da bi se ne le obnovile, temveč tudi načrtno okrepile negativne strani obmejne funkcije: močna zaprtost z mnogimi značilnostmi vojaških rezervatov, pomanjkanje učinkovitih ukrepov zoper izselitvene težnje, namestitvev panog, ki ne služijo regionalni proizvodnji, temveč ji raje odjedajo prostor, kakor so n.pr. izkopi v dolini Nadiže, skratka vse, kar lahko prispeva k temu, da ostane pokrajina čim bolj prazna, brez v zemlji zakoreninjenega prebivalstva. Za povezavo Beneške Slovenije s slovenskim sosedstvom je to tem usodnejše, ker se tudi na drugi, jugoslovanski strani, v Posočju, stori premalo, da bi se demografsko praznenje zavrlo, da ne bi tudi tam nastajal vedno bolj prazen obmejni prostor, ki bi kvečjemu lahko služil kot narodni park.

Stvar pa se vendar lahko uspešno obrne v nasprotno smer, če bomo znali na obeh straneh meje izrabiti povsem spremenjene pogoje, ki jih v nasprotju z dosedanjo zaprto mejo prinaša načelo njene široke odprtosti, krepko potrjene z osimskimi sporazumi. Pri tem naj bi ne šlo samo za oslabitev manjših formalnih zapor na sami meji, temveč za pozitivne učinke odprtosti za široka obmejna področja na obeh straneh. Odprta meja takega tipa naj bi sosednjih področij na obeh straneh sploh ne ločila, temveč jih povezovala. Zamirajoče življenje v obmejnih krajih naj bi nadomestila nadpovprečna dinamika odprte meje. Zato se je treba v Beneški Sloveniji boriti proti težnjam, na katere je opozarjal beneškoslovenski arhitekt V.Simonitti v zvezi z razvojnim načrtom t.i. šestega družbenogospodarskega področja (Videm, Čedad), težnje, da se področje čim bolj izprazni in ima samo funkcije, ki v regiji sami nimajo korenin, ter da se mu okrepi obrobni, obmejni značaj.**

* Številke o prebivalstvenan nazadovanju v Beneški Sloveniji so najpreglednejše zbrane in podane v študiji, ki jo je pripravil geograf z videmske fakultete prof.G.Valussi za 4.srečanje italijanskih in slovenskih geografov v Pordenonu leta 1973 pod nasloven "Gli Sloveni in Italia" (objavljeni v "Atti IV.inoontro geografioo-sloveno", Udine 1974, 1, str.72-98). Iz njih se vidi, da je prebivalstvo Beneške Slovenije kljub izseljevanju do štetja leta 1911 še naraščalo. Praznenje se začne šele v dvajsetih letih našega stoletja. Prebivalstvo vseh beneškoslovenskih občin je od leta 1921 do 1952 padlo za 12,2% (od 47.431 na 41.639), od leta 1952 do leta 1971 pa kar za 38,8% (od 41.649 na 25.935). Pri tem je odstotni delež prebivalstva slovenskega izvora ostal nad 60% (nazadoval je od 71,6% leta 1921 na 60,4% leta 1972). Razlike so seveda med obana delana prave Beneške Slovenije (brez Rezijske). V Nadiških dolinah (nekdanjem špetrskenderožju) je prebivalstvo padlo od leta 1921 do leta 1952 samo za 2,3% (od 16.232 na 15.857), od tedaj do leta 1972 pa kar za 40,4% (od 15.857 na 9.643), pri čemer je odstotni delež prebivalcev slovenskega porekla le rahlo nazadoval (od 97,6% leta 1921 na 87% leta 1972). V ožji Terski Benečiji (obč.Bardo, Gorjane, Neme, Tipane) pa je prebivalstvo padlo že od leta 1921 do leta 1952 za 29,3% (od 13.565 na 9.525), od tedaj do leta 1972 pa kar za nadaljnjih 36,1% (od 9.525 na 5.201). Odstotek prebivalstva slovenskega izvora, ki je bil tu zaradi mešanih občin že nekdanj manjši, je nazadoval od 59,8% leta 1921 na 49,9% leta 1972. To katastrofalno depopulacijo so skušali geografi z videmske fakultete pod vodstven prof.Valussija podrobneje preučiti v dveh beneškoslovenskih občinah, v eni iz Terske Benečije (Bardo) in v drugi iz Nadiških dolin (Sovodenj), in sicer v publikaciji "Contributi geografici allo studio dei fenomeni migratori in Italia, analisi di due comuni campione delle Prealpi Giulie: Lusevera e Savogna", Pisa 1977) - Iz njiju naj izluščimo dva skrajna podatka: v občini Bardo se je število prebivalstva od 2671 leta 1921 zmanjšalo na 1140 leta 1972 (torej za več kot polovico), v občini Sovodenj pa se je le v razdobju 1951-1971 zmanjšalo v šaman naselju Sovodenj za 31,7%, v vasici Mareša za 41% in v naselju Matajur celo za 51%.

** Arh.Simonitti je na to opozarjal večkrat, med drugim tudi na simpoziju o geografiji turizma in regionalnem prostorsken planiranju v Ljubljani leta 1975 (gl. Geographica Slovenica, 5, str. 157-171).

7, vsemi močmi na se kaže zavzerotd za nasprotne težnje, da se ne sano bistveno oslabe poaeuovane negativne funkcije obmejnega področja, temveč da se mu vrnejo in okrepe njegove funkcije posredovalca med sosednjimi pokrajinami na obeh straneh meje. Okrepiti je treba močno zamrle povprečne zveze Furlanije preko Beneške Slovenije s Posočjem in preko Posočja z osrčjem Slovenije. To naj bi bile zveze splošno prometnega, predvsem pa za današnji čas tako pomembnega turističnega prometa. Ponovno naj bi zaživele stara "velika cesta" in nekatere stranske prečne poti čez Beneško Slovenijo proti Kobaridu, Tolminu in Škofji Loki, seveda v oblikah, prilagojenih sodobnemu načinu življenja. To pa zahteva širše in velikopoteznejše prometno načrtovanje. Če je s tem dan glavni poudarek prečnim potem čez ožjo Beneško Slovenijo, ne smejo ostati pozabljene potrebe Rezije in večine Terske Benečije, ki se vežejo z vprašanji prometne povezanosti Furlanije s Kanalsko dolino in dalje z avstrijsko Koroško. Težki obnovitveni problemi, ki jih je prinesla katastrofalna potresna dejavnost leta 1976, so samo še očitneje pokazali navezanost severozahodne Slovenske Benečije z neposrednim furlanskim sosedstvom.

V zvezi z vprašanjem povezanosti Beneške Slovenije s sosedstvom pa morda premalo razmišljamo o možnostih, da bi se izboljšale njene prometne povezave neposredno z Gorico in Goriškim. Ne smemo prezreti, kako je odprta in še bolj se odpirajoča meja docela spremenila vlogo obeh Goric, stare in Nove, povsem v nasprotju s tem, kar se je zdelo v prvih povojnih letih preden se je meja odprla. Očitno je, kako dinamično in privlačno je odtlej postalo goriško področje na obeh straneh meje in kakšna vloga mu je odmerjena v razvoju obojestranskih dobrih sosedskih odnosov, tako gospodarskih kot kulturnih. Zdi se, da bi lahko Gorica poleg Trsta, deloma celo namesto njega, imela za Beneško Slovenijo krepkejšo vlogo, še posebno za njen južni, od Gorice kaj malo oddaljeni del, kar bi seveda razen okrepitev povezav med Furlanijo in sgornjim Posočjem zahtevalo tudi okrepitev povezav z goriškim področjem in vsem spodnjim Posočjem.

Pri vsem tem pa seveda ne gre samo za prometno in morda še turistično problematiko. Predvsem gre tudi za to, na kar je ponovno opozarjal arhitekt Simonitti, da bi se prebivalstvo Benečije spet bolj navezalo na grudo in se s tem, v okviru možnosti, odtegnilo izseljevanju. Treba je ustvariti možnosti za gospodarjenje Benečana na domačih tleh, ustvariti pogoje za uspešen prehod iz arhaičnega kmetovanja v sodobnejše oblike izrabe zemlje. Res je sicer, da to niso lahke naloge in da vprašanje odseljevanja iz zaostalega hribovitega agrarnega okolja ni posebnost Beneške Slovenije, res pa je tudi, da so se marsikje v goratih alpskih krajih precej uspešno spoprijeli z njim, tako marsikje v Avstriji pa tudi v nekaterih hribovitih pokrajinah sosednje Slovenije (n.pr. v škofjeloškem hribovju).

Zdi se, da pomeni dober korak k pozitivnejši vlogi izseljevanja in izseljencev iz Beneške Slovenije ustanovitev in dejavnost Združenja slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije v Švici.

Vsa ta "vprašanja in možnosti njihovega uspešnega reševanja sodijo seveda v okvir celotne problematike že nekaj časa zastavljenega sodelovanja ob čim bolj odprtih mejah med Italijo, Avstrijo in Jugoslavijo, oziroma, še bolj rečeno, nujnega, po geografskem sosedstvu in zgodovinskem razvoju nakazanega sodelovanja in sožitja med italijansko avtonomno regijo Julijsko Benečijo - Furlanijo, avstrijsko Koroško in SR Slovenijo. Med pokrajinami, ki so za to neposredno najbolj zainteresirane, je tudi Beneška Slovenija, saj leži tako rekoč v osrčju prizadetega območja.

V zvezi s celotnim kompleksom vprašanj tega trojnega sodelovanja pa ne velja prezreti, da se v njegov okvir včasih prikradejo nekatere, na prvi pogled manj opazne, pa vsaj dvomljive, če že ne nevarne čeri. Tako čer pomeni t.i. "mittelevropska" orientacija, ki se že dalj časa rada pojavlja na raznih zborovanjih v Furlaniji, pa tudi na Goriškem, sumljiva že po svojem, iz nemščine izvedenim nazivom, še bolj pa po simbolih, h katerim se zateka (avstrijski dvoglavi orel, Radetzki marš in podobno). Na te sumljive in nepotrebne zaveznike pri sodelovanju ob naših obmejnih področjih sem na koncu svojega predavanja med Benečani posebej opozoril.*

* Pri tem sati podrobno orisal celotni historiat nekdanjega z avstro-ogrske in nemške strani oblikovanega in pospeševanega pojma "Mitteleuropa", tolikokrat zlorabljenega v političnem snišlu. Tega dela predavanja tu ne bi ponavljal, ker san o tar, skušal informirati slovenske geografe v "Geografskem obzorniku" 13, 1966, št.1, še ko se je sumljivo "mitteleuropejstvo" ob naši zahodni meji kmaj začelo pojavljati.

MILAN OROŽEN ADAMIČ

GEOGRAFSKO PREUČEVANJE NARAVNIH KATASTROF, PREDVSEM GLEDE NA POSLEDICE NEDAVNEGA POTRESA V POSOČJU*

V tuji in domači geografski literaturi so preučevanja najrazličnejših katastrof razmeroma pogosta. Geografi se večinoma lotevajo raziskovanja večjih katastrof, in to pred vsem tistih, ki so imele v pokrajini obsežnejše posledice. V drugih geografskih študijah, posebno v regionalno-geografskih, pa avtorji često le omenjajo ali razčlenjujejo katastrofe. Značilen primer so Melikove knjige o Sloveniji in slovenskih pokrajinah, ki omenjajo številne naravne katastrofe. Tudi Ilešič (1938) v študiji o Škofjeloškem hribovju obravnava poplave in poplavni svet tega dela Slovenije. Katastrofe često omenjajo družbenogeografske razprave, n.pr. kugo ali "špansko gripo", ki je med našim prebivalstvom še vedno zelo živ spomin, ter druge nezgode, ki so občasno prizadele slovenske pokrajine. V celoti lahko rečemo, da geografske razprave pogosto omenjajo in osvetljujejo najrazličnejše naravne ali druge katastrofe. Poleg tega vrsta posebnih geografskih razprav tudi pojasnjuje in razčlenjuje naravne katastrofe in njihove pokrajinske posledice. Ob pregledovanju takih študij smo ugotovili, da so za Slovenijo predvsem v ospredju preučevanja poplav in raziskovanje poplavnih območij ali pokrajin (Melik in sod. 1954; Habe 1966; Meze 1973, 1975, 1977; Šifrer 1973, 1975, 1977; Natek 1973, 1974, 1975, 1977; Kranjc 1973; Žerovnik 1973; Kert 1973; Kolenik 1973; Ocepek 1973; Kunaver J., 1973; Radinja in soavtorji 1974, 1976; Kolbezen, Žagar 1975; Gams 1976; Orožen 1977; Plut 1977 in še številni drugi).

Posebno vrsto morskih poplav ob slovenski obali je raziskoval Bernot (1969, 1970), medsebojno součinkovanje morskih in običajnih povodnji v porečju Dragone in Rižane pa sta obravnavala Orožen (1977) in Plut (1977).

Zelo zanimiva je študija Melika in številnih sodelavcev (1954) o povodnjih okrog Celja, ki so bile junija 1954. To skupinsko delo zaznamuje, analizira in pojasnjuje izredno obsežno naravno katastrofo. Kasneje je v okviru Geografskega inštituta Antona Melika SAZU postopoma zrastel obsežen delovni program "Geografskega preučevanja poplavnih področij v Sloveniji" (Radinja in sod., 1974), v katerem si ustanova zastavlja nalogo, da sistematsko razišče poglobljena poplavna področja Slovenije. Namen teh preučevanj je podati zaokrožen pregled poplavnih področij, prikazati njihovo tipologijo in klasifikacijo. Hkrati pa naj bi bil ta prikaz koristna osnova za ožja oziroma bolj usmerjena preučevanja teh področij v okviru geografije in izven nje. Na te preučitve se bo lahko oprlo tudi regionalno načrtovanja nadaljnjega (pre)urejanja poplavnih pokrajin. Poglavitni namen tega preučevanja je predvsem prikaz tistih geografskih pojavov in njihovih spletov, ki so za nastanek, razvoj in strukturo poplavnih področij odločilni oziroma najznačilnejši. Razumljivo je, da so v kompleksno prostorsko zasnovanih študijah o posameznih poplavnih območjih obravnavane tudi katastrofalne povodnji posameznega porečja.

Brus (1978, strokovna služba Zveze vodnih skupnosti Slovenije) je v recenziji elaboratov o "Geografiji poplavnih področij na Slovenskem", oddanih leta 1977, poudaril, da je naloga zelo skrbno in precizno obdelana, opisane so poplavne površine, njihova razsežnost v raznih zgodovinskih dobah in iskanje vzrokov za nastajanje nepričakovanih poplavljanj. Pomembna je njegova ugotovitev, da bi bilo nekatere izsledke geografskih raziskav potrebno koristiti za dopolnitev vsebine vodnogospodarskih osnov, ki so praktičen pripomoček za načrtovanje in izvajanje vodnogospodarskih ukrepov.

* Referat na XI.zborovanju slovenskih geografov v Mariboru.

Poleg povodnji se geografske ali geografsko obarvane razprave zelo pogosto lotevajo tudi drugih, ki bi jih lahko označili s skupnim imenom "klimatskih" nezagod, kot so nevihte, slane, toče, nalivi in podobno (Kunaver P., 1960; Šifrer 1960, 1962; Furlan 1962, 1968; Pučnik 1966, 1971; Pristov 1972). Meze (1959) je raziskal pozebo oljk v Primorju leta 1956. Snežne plazove v Sloveniji je podrobno preučeval Gams (1954), s tem delom sta nadaljevala Bernot (1968, 1972a, 1972b) in Furlan (1971). O katastrofalnem žledu v gozdovih okrog Idrije in Postojne je v svojih raziskovanjih podrobno poročal Šifrer (1977). Veliko pozornost so v preteklosti posvečali slovenski geografiji tudi usadom ali zemeljskim plazovom (Planina 1952; Sore 1963, 1969; Ilešič 1969; Lovrenčak 1969; Radinja 1971, 1974), ki so v naših krajih dokaj pogosti. O potresih na Slovenskem so obsežnejše poročali Seidl (1918), Heritsch - Seidl (1919), Rakovec (1955); Šifrer (1964); Sore (1977); Orožen (1977); Gams (1976a, 1976b); Orožen, Kunaver (1978).

O najrazličnejših naravnih katastrofah so mnogo pisali tudi v okviru hidrologije, seizmologije, geologije itd. Za geografske razprave o katastrofah pa je značilno, da skušajo pojasniti njihov splet vzrokov in posledic v pokrajini, kar jim daje ustrezno širino.

Melik v študiji o povodnjah okrog Celja (1954) tehtno zaključuje, da je namen geografov, da verno opazujejo in skrbno preučijo prirodne katastrofe, ki vplivajo na delovno razmerje med človekom in naravo in puščajo vidne sledove v oblikovanju zemeljske površine, kulturno-gospodarskih ploskev, naselij in drugih tvorb človeške dejavnosti. Kakor so povodnji okrog Celja vzbudile pozornost geografov, tako Melik poudarja, da je naša naloga organizirano preučiti tudi druge ujme, ki, žal, vse prepogosto zadevajo slovensko zemljo. Zato tudi ni naključje, da je že vrsto let preučevanje najrazličnejših naravnih katastrof v Sloveniji ena od osrednjih delovnih nalog Geografskega inštituta Antona Melika SAZU. Ob preučevanju zadnjega potresa v Posočju in drugod se je večkrat pokazalo, da imajo tovrstna geografska preučevanja poleg dokumentarne, strokovne in analitične tudi znatno praktično in aplikativno vrednost.

Na 10. zborovanju slovenskih geografov v Zgornjem Posočju septembra 1975 nismo slutili, kakšna naravna nesreča bo zadela to pokrajino. Le dobrih sedem mesecev po zborovanju, ko smo na ekskurziji obiskali med drugim tudi Breginjski kot, je potres še posebej močno prizadel prav ta del Slovenije. Zato menim, da je umestno, da tudi na tem enajstem zborovanju opozorim na obsežne posledice te katastrofe, ki je bila največja v medkongresnem obdobju in ena največjih naravnih katastrof, ki so doslej prizadele Slovenijo. Potresne posledice so bile izredno obsežne ne le v Posočju, temveč tudi širše, saj je pri obnovi tako ali drugače sodelovala vsa slovenska in tudi jugoslovanska skupnost.

Že ob prvih poročilih o močnem potresu 6. maja 1976 smo se odločili za podrobnejše preučevanje potresnih posledic v pokrajini. V prvi vrsti smo želeli analizirati učinke in tudi vzroke potresa, še posebej pa nas je zanimala razprostranjenost učinkov. Želeli smo tudi ovrednotiti krajevne, pokrajinske in širše posledice potresa.

Podobno kakor druge naravne katastrofe so tudi potresi nenaden, nepričakovan pojav, čeprav seizmologija govori o potresnih, to je labilnih področjih, kjer so potresni sunki pogosti in močni. Na splošno se vsa Slovenija uvršča med ogrožena potresna območja, kjer lahko pričakujemo potrese do predzadnje, to je 9. stopnje po MCS. Zadnji potres v Posočju uvrščajo seizmologi (Hrzič 1977) med posledice tektonskih premikov v zemeljski skorji. Epicentri prvih potresnih sunkov so bili nedaleč od jugoslovansko-italijanske meje v okolici Humina (Gemone) v naplavljeni ravnini ob vznožju Alp in v neposredni bližini narodnostne meje med Slovenci in Italijani. S pomočjo številnih meritev in opazovanj na terenu Finetti (1977) zaključuje, da je bila ta potresna aktivnost posledica premikanja preddinarskih prelomnic. Pregledno tektonsko osnovo furlanskega potresa, kakor so ga imenovali, je podal Gams (1976a, b).

Najmočnejši potresni sunek je bil 6.5.1976 ob 20^h00^m12,5^s po UTC-koordinatnem svetovnem času (lokalni čas je premaknjen za eno uro nazaj, CSEM-okrožnica 1976). V epicentru je bila magnituda potresa 6,5 ± 0,2 po Richterju in maksimalna intenziteta 9-10 MCS, kar lahko ovrednotimo kot močan, vendar v merilih znanih potresov na zemlji ne kot izredno močan potres. Če ga primerjamo s starejšimi potresi tega območja od našega štetja naprej (Feliziani, Marcelli, 1965;

Žontar, Ribarič 1974; BCIS 1975), pa ga lahko označimo za izredno močnega. Glavnemu je sledilo veliko šibkejših potresnih sunkov. V Posočju so bili zaradi oddaljenosti od epicentrov v Furlaniji učinki potresa med 7.-8. stopnjo po MCS lestvici, še v Ljubljani je bila ocenjena jakost potresa 5,5 po MCS. V sosednji Italiji je izgubilo življenje blizu tisoč ljudi in v širšem območju je nastala izredno obsežna gmotna škoda. Srečna okoliščina v Posočju je bila v tem, da se razen v Podbeli in Breginju večina stavb ni porušila do tal. Mnogo huje je bilo v slovenskih vaseh onstran meje v Beneški Sloveniji in Reziji. Do 1.6.1977 je bilo skupaj zabeleženih 356 potresnih sunkov, ki so bili 4. ali višje stopnje po MCS lestvici. Posebno močne ponovitve potresov so bile 11. in 15. septembra 1976, ki so bile le pol do ene stopnje nižje od glavnega v maju. To razmeroma zelo močno ponavljanje potresov, katerih epicentri so se prestavili nekoliko bolj na sever, je presenetljivo in neobičajno. V naših krajih so zabeležili ponovitve potresnih sunkov 8. stopnje po MCS dvakrat, 7. stopnje petkrat, 6. stopnje sedemkrat ter 5. - 6. stopnje kar štiriindvajsetkrat. Tolikšno število močnih ponovitev potresov v dveh intenzivnejših obdobjih je povzročilo veliko škodo. Dokončna ocena makroseizmičnih stopenj je težavna, ker so na potresnem področju stavbe različnih tipov in različne povprečne trdnosti. V Posočju je bilo pred to katastrofo razmeroma malo z železobetonom grajenih stavb; prevladovala so večinoma hiše iz kamna, malte ter hiše z lesenimi stropi. Pred potresom je bilo v občini Idrija 50,4% stanovanj zgrajenih pred letom 1918 (Popis ... 1972), v občini Tolmin 46,6% stanovanj in v občini Nova Gorica znatno manj (22,4%), kar kaže na značilne razlike v stopnji urbanizacije. V najbolj prizadetih krajih v Posočju je bilo pred letom 1918 zgrajenih na star in statično slab način še znatno več stanovanj: Breginj 86,9%, Podbela 100%, Volarje 94,3% itd. Povsem drugačna je bila slika v bolj urbaniziranih krajih, kjer je bilo v Kobaridu in Tolminu takih stanovanj že znatno manj (53,7% oziroma 12,8%). To je seveda poleg vrste drugih okoliščin močno vplivalo na stopnjo poškodovanosti v posameznih krajih.

Po obsegu posledic spominja ta potres na ljubljanskega iz leta 1895, če pa upoštevamo še specifične probleme regije in zamejske Slovence, je bila ta katastrofa ena največjih, ki nas je prizadela v zadnjih nekaj sto letih.

Povsem točnega števila poškodovanih stavb v Sloveniji ne moremo ugotoviti, ker popisa škode niso opravili za vso republiko po enotnih kriterijih. Po septembrski seriji potresov so popis le delno dopolnili. Na osnovi zbranih podatkov (Popis škode 1976) lahko ugotovimo, da je bilo do septembra 1976 v Sloveniji poškodovanih 9748 najrazličnejših stavb. V občini Tolmin je končno število poškodovanih stavb naraslo še za 14,5%, to je od 5532 na 6336. V celoti cenimo, da je bilo bolj ali manj poškodovanih približno 12.000 najrazličnejših objektov, od tega pa jih je bilo od 4000 do 4200 začasno ali povsem neuporabnih. Ostale stavbe so utrpeli manjše poškodbe in so še lahko služile prvotnemu namenu. Največ je bilo poškodovanih stanovanjskih stavb, in to 75,8%.

Po prvi, majski seriji potresov je ostalo v občini Tolmin zaradi potresa začasno ali povsem brez bivališča 4599 ljudi, v občini Nova Gorica 2324 in v občini Idrija 1409 ljudi. Ocenjujemo, da je bilo po zadnjem septembrskem potresu v Sloveniji od 9000 do 9200 ljudi, ki niso imeli urejenega bivališča. V vseh treh omenjenih najbolj prizadetih občinah v Sloveniji je bilo to skupaj blizu 10% prebivalstva. Najhuje je bilo v tolminski občini, kjer je bilo kar 22% prebivalstva brez varne strehe nad glavo, tej sledi idrijska občina z 8,5%, medtem ko je bilo v občini Nova Gorica brez bivališča 4,6% prebivalstva. Po posameznih krajevnih skupnostih so bile razmere zelo različne. Ko smo vrednotili posledice potresa, smo izbrali za merilo prizadetosti delež prebivalstva, ki je 1) prebivalo v hišah, ki so bile zaradi potresa tako poškodovane, da jih ni bilo vredno več popraviti, in 2) da so bile stavbe tako poškodovane, da za bivanje niso bile varne, popravila pa so bila ekonomsko opravičljiva.

1. V tolminski občini so bile najmočnejše prizadete štiri krajevne skupnosti: Breginj (80,23%), Ladra-Smast (80,67%), Srpenica (81,48%) in Trnovo (84,62%), kjer je bilo povsod več kot 80% prebivalstva ob varna bivališča. Zanimiv je razmeroma zelo visok delež v KS Trnovo, ki pa gre izključno na račun druge kategorije, to je začasno neuporabnih stanovanj, katerih popravilo je še ekonomsko opravičljivo. Od 50-80% prebivalstva brez strehe je bilo v krajevnih skupnostih Čezsoča (68,78%), Žaga (66,14%), Volarje (59,16%), Borjana

(52,34%). V KS Žaga je delež prebivalstva brez varnega bivališča močno porastel po septembrski seriji potresov in končno stanje v tej KS lahko primerjamo z Breginjem. V tem območju je bil skupni učinek potresov med 8. in 9. stopnjo po MCS.

2. V naslednjo skupino močno prizadetih krajev smo uvrstili krajevne skupnosti, kjer je bilo ob varna stanovanja 30 do 50% prebivalstva. V občini Tolmin je bilo tako v KS Idrsko (46,68%), Kred (40,41%), Kobarid (37,72%) in Kamno (36,22%). V idrijski občini krajevna skupnost Orehek (44,87%) in Bukovo (33,73%), v novogoriški občini pa briška krajevna skupnost Kojško (32,05%). V Beneški Sloveniji in Reziji bi po tej klasifikaciji, čeprav ne razpolagamo s podrobnimi podatki, uvrstili prizadete kraje v prvo in deloma drugo skupino.
3. V tretjo skupino smo uvrstili krajevne skupnosti, kjer je bilo zaradi potresnih posledic ob varna stalna bivališča od 10-30% prebivalstva. Skupni učinek potresov je v teh krajih dosegel približno jakost 7. stopnje po MCS. V občini Idrija so bile to KS Ravne-Zakriž (20,30%), Otalež (18,06%), Podlanišče (15,87%), Novaki (14,26%), Gorje-Poče Trebče (13,49%), Šebrelje (13,02%), Godovič (10,41%) in Straža (9,87%). V občini Nova Gorica izrazito izstopa skupina krajevnih skupnosti v Goriških Brdih: Hum (28,96%), Dobrovo (25,43%), Šmartno (16,06%), Medana (9,64%) ter Lig z 15,14% in Kambreško z 9,64%. V občini Tolmin se v to skupino uvrščajo številne krajevne skupnosti na Bovškem in ob Bači.
4. Naslednjo skupino sestavljajo kraji, kjer je bilo začasno ob varna bivališča od 2,5 % do 10 % prebivalstva. To je že manj poškodovano območje. Sem so se uvrstile od epicentra večinoma bolj oddaljene krajevne skupnosti in bolj urbanizirani kraji (Bovec, Tolmin, Most na Soči, Solkan, Cerkno in Idrija), kjer so hiše trdnjše in boljše grajene. Okoliški, ruralni kraji so namreč vsi bolj prizadeti. Na stopnjo poškodovanosti naselja je mnogokrat odločala tudi mikro terenska diferenciacija seizmične stabilnosti tal.
5. V razmeroma zelo malo poškodovano območje smo uvrstili kraje, kjer je bilo ob varna bivališča manj kot 2,5 % prebivalstva. Zanimivo je, da so v tej skupini tudi nekatere krajevne skupnosti, ki so razmeroma blizu zelo prizadete območja, kar si lahko razložimo le s tem, da je bila za tako stanje odločilna mikrooseizmična kamninska osnova in neugoden položaj kraja glede na prelomnice. Očiten primer je KS Drežnica.
6. V zadnjo skupino najmanj poškodovanih krajev smo uvrstili krajevne skupnosti, kjer niso zabeležili poškodovanih stanovanjskih hiš druge ali tretje kategorije, in kjer prebivalstvo ni ostalo brez razmeroma varnih bivališč. To so številni oddaljeni kraji v Vipavski dolini, na Krasu, Trnovskem Gozdu, v Bohinju, ponekod v občini Škofja Loka in celo v krajevni skupnosti Stara Ljubljana.

V celoti je bilo zaradi posledic potresa približno 0,5 % prebivalstva SR Slovenije prisiljenih, da so daljši ali krajši čas prebivali v zasilnih bivališčih. Številni pereči problemi, o katerih smo podrobneje razpravljali že na 10. zborovanju geografov (1975), so se v teh krajih po potresu še bolj zaostрили. Zaradi tega in tudi zaradi nacionalnega in narodnostno obrambnega stališča je bila nujna širša pomoč celotne naše družbe. Bistveni del prvega dela obnove (prezimitve prebivalstva, ki je ostalo brez lastne strehe) so izpeljali uspešno. V celoti so se odločili za sicer zamuden, a soliden način gradnje porušenih hiš, saj so večino novih stavb podkletili, vendar so hkrati gradili veliko hiš. Pri obnovi so stremeli za tem, da bi v kar največji meri ponovno oživila porušena in poškodovana naselja. Montažne hiše so precej spremenile fiziognomijo pokrajine. Še vedno pa primanjkuje gospodarskih poslopij, v gradnji so tudi še številne komunalne naprave in najrazličnejši drugi objekti. Sploh je obnova v izredno kratkem času pripeljala do obsežnih družbenih in gospodarskih sprememb. Tradicionalno življenje in odnosi med ljudmi so se bistveno spremenili. Nastajajo pa številni novi problemi, ki jih ne kaže podcenjevati in jim bo potrebno v bodoče posvetiti še veliko pozornosti.

Zgornje Posočje je v zadnjih letih doživljalo gospodarsko stagnacijo zaradi razmeroma neugodnih naravnih (goratosti, izkrčenih gozdov) in družbenih osnov (zgodovinska preteklost, pomanjkanje strokovnjakov, prometna izoliranost, obmej ni položaj itd.). To velja zlasti za najbolj prizadeto občino in tudi za nekatere območja novogoriške in idrijske občine. Pri slednji tudi zaradi krize, ki jo doživlja živosrebrni rudnik. Zato potresnih posledic ni mogoče odpraviti samo z obnovo, temveč je treba istočasno zagotoviti stabilnejši gospodarski razvoj celotne regije. Le pretehtan in smotrno usmerjen hitrejši gospodarski razvoj zagotavlja trajnejši napredek potresnega Posočja.

LITERATURA IN VIRI:

1. BCIS 1975: Determination préliminaire. Strasbourg.
2. Bernot F., 1968: Sneg in plazovi. Hidrometeorološki zavod SRS, Ljubljana
3. 1969: Meteorološki vzroki poplav v Piranu. 8.zborovanje slovenskih geografov na Ravnah na Koroškem.
4. 1970: Vzroki poplav v Slovenskem Primorju Razprave, 12, str. 7-6. Ljubljana.
5. 1972 a: Nekaj o snežnih plazovih. Planinski vestnik, 72, št. 11, str. 511-514. Ljubljana.
6. 1972 b: Sneg in snežni plazovi (tipkopis). Hidrometeorološki inštitut. Ljubljana.
7. CSEM 1976: Revised Hypocenters and Magnitude Determinations of Major Friuli Shocks. Strasbourg.
8. Furlan D., 1962: Katastrofalno neurje nad Mežiško dolino 21.junija 1961. Geografski zbornik, 7, str. 181-193. Ljubljana
9. 1968: Zona maksimalnih padavin v Julijskih Alpah in njena temeljitev. Razprave 10, str. 65-84. Ljubljana.
10. 1971: Maksimalne snežne obtežitve v Sloveniji. Gradbeni vestnik št. 5, str. 138-140. Ljubljana.
11. Gams I. 1954: Snežni plazovi v Sloveniji. Geografski zbornik, 3, str. 117-219. Ljubljana
12. 1976 a: Furlanski potresi 1976 kot naravoslovni pojav. Jadranski koledar 1977. Trst.
13. 1976 b: O tektoniki plošč kot razlagi potresov v zunanjih Dinariidih. Geografski obzornik 23, str.3-4. Ljubljana.
14. Habe F., 1966: Katastrofalne poplave pred našimi turističnimi jamami. Naše jame, 8, str. 45-54. Postojna.
15. Heritsch-Seidel F., 1919: Das Erdbeben von Rann an der Save von 29.Jänner 1917. II Teil. Die Tektonik der Bucht von Landstrass und ihre Beziehungen zu den Erderschütterungen. Mitt.Erdb Kommission -NF 55. Wien.
16. Hržič M.,1977: Potres v Furlaniji 6.maja 1976. AGO Univerza,Ljubljana
17. Ilešič S., 1938: škofjeloško hribovje. Geografski vestnik 14, str.48-97. Ljubljana.
18. 1969: Dobrač, podrta gora nad slovensko zemljo. Planinsko berilo 1969, str. 167-173. Ljubljana.
19. Kolenik E., 1973: Poplave ob spodnjem toku Savinje ter ob Hudinji in Voglajni dne 25.9.1973. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.
20. Kert B., 1973: Poročilo o poplavah v Pesniški dolini jeseni 1973. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.
21. Kolbezen M., Žagar M., 1975 Poplavna področja ob Sotli. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.

22. Kolbezen M., 1976: Regulacije in melioracije ob Pšati. Geografski zbornik, 15, str. 93-104. Ljubljana.
23. Kranjc A., 1973: Poročilo o poplavih na Kočevskem med 24. in 30.septembrom 1973. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.
24. Kunaver J., 1973: Poročilo o opazovanju poplav in učinkov na kraških poljih Zahodne Dolenjske. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.
25. Kunaver P., 1960: Kras v jesenskih nalivih 1959. Proteus, 23, št.1, str. 8-14. Ljubljana.
26. Lovrenčak F., 1969: Nov udor pri vasi Studenec. Proteus, 32, str.341. Ljubljana.
27. 1976: Prst in rastje na poplavnem področju. Geografski zbornik, 15, str. 81-92. Ljubljana
28. Melik A., in sodelavci 1954: Povodnji okrog Celja. Geografski vestnik, 26, str. 3-58. Ljubljana.
29. 1959: Slovenija. Opis slovenskih pokrajin. Ljubljana
30. Meze D., 1959: Pozeba oljke v Primorju leta 1956. Geografski zbornik, 5, str. 87-139. Ljubljana.
31. - 1973: Poročilo o poplavih v Gornji Savinski dolini jeseni 1973. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.
32. - 1975: Poplavna področja v Gornji Savinjski dolini. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.
33. - 1977: Poplavna področja v Grosupeljski kotlini. Geogr. inšt.SAZU.
34. Natek M., 1975: Poplavna območja v spodnji Savinjski dolini. Geogr. inšt.SAZU.
35. - 1976: Družbenogeografske značilnosti poplavnega sveta v porečju Pšate. Geografski zbornik, 15, str.105-148. Ljubljana.
36. Nosan B., - Izredni pojavi - Letna poročila meteorološke službe za leta 1961; 1962; 1963; 1964; 1965; 1971; 1972.
37. Ocepek M., 1973: Povodnji v šaleški dolini. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.
38. Orožen Adamič M. Lovrenčak F., 1977: Geografske značilnosti poplavnega sveta ob Dragonji in Drnici. Geogr.inšt.SAZU.
39. 1977: Posledice potresov po 6.maju 1976 v Sloveniji. Geogr.inšt.SAZU.
40. Kunaver J., 1978: Zgornje Posočje po potresu. Zbornik lo.zborovanja slovenskih geografov Tolmin-Bovec, str.9-13.
41. Planina F., 1952: Podor v Javorščku. Geografski vestnik, 24. Ljubljana.
42. Plut D., Lovrenčak F 1977: Geografske značilnosti poplavnega sveta ob Rižani Badaševici. Geogr.inšt.SAZU.
43. Poročilo o posledicah potresa maja 1976. Računski center FAGG, junij 1976. Ljubljana.
44. Popis stanovišta stanova 1971, 1972: - stanovi - godina izgradnje i kvaliteta. Savezni zavod za statistiku. Beograd.
45. Pristov J., 1972: Objektivni kriteriji za prognozo neviht in toče. Razprave, 14, str. 25-35. Ljubljana.
46. Pučnik J., 1964: Slovenija v luči nekaterih prirodnih ujm. Nova proizvodnja, št. 3-4, str. 183-189. Ljubljana.
47. 1966: O toči in borbi zoper njo. Socialistično kmetijstvo in gozdarstvo, 17, št.10, str.224-226. Ljubljana.
48. 1971: Slana in toča v Sloveniji. Srečanja, št. 29-30. str. 104-109. Nova Gorica.
49. Rakovec I., 1955: Zgodovina Ljubljane. Prva knjiga. Geologija in arheologija. Ljubljana.

50. Radinja D., 1971: Usad nad Podrago v Vipavski dolini. Priner porušenega ravnotežja v flišni submediteranski pokrajini. Geografski zbornik, 12, str. 265-317. Ljubljana.
51. 1974: Usadi na Sotelskem v pokrajinski luči. Voglajnsko-Sotelska Slovenija, str. 81-95. Ljubljana
52. Šifrer M., Lovrenčak F., Kolbezen M., Natek M., 1974: Raziskovalne metode. Geografsko preučevanje poplavnih področij v Sloveniji. Geografski vestnik, 46. str. 131-146. Ljubljana.
53. Šifrer M., Lovrenčak F., Kolbezen M., Natek M., 1976: Geografske značilnosti poplavnega področja ob Pšati. Geografski zbornik, 15, str. 7-154. Ljubljana.
54. Ramovš A., 1959: Zemeljski plaz v Tržiču. Proteus, 23, št. 60, str. 146-148. Ljubljana.
55. Ribarič V., 1964 a: Potresi v Sloveniji in gradbeništvo. Gospodarski koledar, str. 191-193. Ljubljana.
56. 1964 b: Zemlja se je stresla. Cankarjeva založba, Planet. Ljubljana.
57. Seidl F., 1918: Zemeljski potres pri Brežicah in Krški vasi dne 29. januarja 1917. Carniola. IX.
58. Sore A., 1963: Zemeljski plazovi na Zgornjem Sotelskem. Geografski zbornik, 8, str. 121-155. Ljubljana.
59. 1969: Zemeljski plazovi na ozemlju celjske občine. Celjski zbornik 1969-70, str. 127-147. Celje.
60. 1977: Tektonski potres na Voglajnsko-Sotelskem področju leta 1974. Celjski zbornik 1975-1976, str. 297-312. Celje.
61. Šifrer M., 1960: Geografski učinki neurja med Konjicami in Krškim. Geografski vestnik, 32, str. 235-246. Ljubljana.
62. - 1962: Geografski učinki neurja med Peco in zgornjo Pako. Geografski zbornik, 7, str. 143-179. Ljubljana.
63. - 1964: Potres v okolici Ilirske Bistrice. Arhiv Geogr.inšt. SAZU.
64. - 1975: Poplavni svet v porečju Dravinje. Geogr.inšt.SAZU.
65. - 1977: Geografski učinki žleda v gozdovih okrog Idrije ter Postojne. Geografski zbornik, 16, str. 195-229. Ljubljana.
66. - Natek M. Lovrenčak F., 1977: Geografija poplavnih območij v porečju Krke od Otočca navzdol. Geogr.inšt.SAZU.
67. Žerovnik M., 1973: Poročilo o opazovanju poplav in njihovih učinkov v Gradaški dolini, v Horjulski dolini ter na Ljubljanskem barju ob Malem Grabnu. Arhiv Geogr.inšt.SAZU.
68. Žontar M., Ribarič V., 1974: Potresi na Gorenjskem in v Ljubljani do 19.stoletja. Potresna mikrorajonizacija Kranja. AGO Univerza. Ljubljana

DUŠAN PLUT

DIALEKTIČNI MATERIALIZEM IN VARSTVO OKOLJA*

I

V zadnjih nekaj letih so se problemi v zvezi z gospodarjenjem z življenjskim okoljem razširili po vsem svetu. Globalni problemi surovin, prehrane in onesnaženja življenjskega okolja so postali temeljni problemi celotnega človeštva. Zapletenost in širina problemov v odnosu družbe do okolja je pritegnila zanimanje tako prirodoslovnih kot družboslovnih znanosti.

Odnos med družbo in okoljem je bil vedno v ospredju zanimanja geografskega raziskovanja. S perečimi problemi v zvezi z gospodarjenjem in okoljem je postalo iskanje vzrokov in posledic človekovega posega v okolje družbeno aktualnejše. Geografija je tako v vzgoji in izobraževanju kot v raziskovalnem delu dobila nove naloge. Z dialektičnim pristopom k različnim teorijam glede reševanja problematike varstva in urejanja okolja prispeva geografija svoj delež k raziskovanju negativnih vplivov na življenjsko okolje in k oblikovanju marksistične ekološke zavesti. T.i. "klasična ekologija", ki je biološka znanstvena disciplina, se je v pretežni meri ukvarjala s preučevanjem odnosa organizmov do okolja. Problemi onesnaženja okolja, kjer se je v vsej širini pokazala vloga človeka oziroma družbe kot temeljnega preoblikovalca življenjske sredine, so razširili raziskovalno polje ekologije, ki je prerasla v novo kvaliteto. V začetku preučevanja fenomenologije okolja so se raziskovanja lotile zlasti pretežno prirodoslovno orientirane znanosti, ki so opozarjale na posledice nesmotrnega posega v naravno ravnotežje. V drugem obdobju so bili v ospredju zanimanja predvsem tehnični problemi v zvezi z reševanjem onesnaženja okolja. Destruktivni značaj kapitalističnega produkcijskega načina se je poskušal prikazati kot nepolitičen problem, kot golo motenje naravnega ravnotežja (Rom^ren,1975). V zadnjem obdobju pa postaja vse bolj jasno, da se raziskovalec ne more izogniti ideološki komponenti raziskovanja. Preučevalca okolja je začel vznemirjati sam način proizvodnje kot pglavitni vzrok onesnaženja okolja.

II

Z razvojem proizvodjalnih sil je dobil človek v roke orodje, ki mu omogoča intenzivnejši poseg v okolje zaradi zadovoljevanja svojih potreb, na drugi strani pa vse bolj spreminja naravno ravnotežje. S svojim večkrat nekontroliranim posegom ruši zakone naravnega ravnotežja, ki so posledica milijonov let zemeljske evolucije. Spreminja in razdira delo narave, ki je pravzaprav omogočila, da se je pojavil na tem planetu. Ta sicer enostranska postavka daje preučevalcu vzajemnega odnosa med naravo in družbo pečat radikalnega kritika« Tako biologija kot ekologija, katero vse bolj razglašajo kot teorijo preučevanja okolja, gradi svoje znanstvene temelje na osnovi dialektičnomarksistične razlage sveta (Tepina, 1974). Kot je v svoji klasični dobi še posebno od Darwina dalje biologija utrjevala teorijo dialektičnega materializma, tako jo danes utrjuje ekologija. Z argumenti odgovarja namreč tezi, da je tehnologija znikala dialektični materializem. Čeprav se v ekološko problematiko vpletajo različni ideološki pogledi in družbeni interesi, je ekologija po Paulu Shepardu pravzaprav

* Referat na XI.zborovanju slovenskih geografov v Mariboru.

subverzivna znanost, saj kritično obravnava človekovo materialno produkcijo (Supek, 1973).

Sprejeta je namreč dialektična zakonitost, da so vsi pojavi v svetu odraz različnih oblik premikanja materije: mehničnega premikanja, fizikalnih in kemičnih sprememb ter bioloških pojavov in sprememb. Pri obravnavi problemov varstva okolja so najbolj zanimive tiste oblike premikanja materije, pri katerih prihaja do kvalitativnih sprememb. Številni nazorni primeri nam pričajo, da pride ob nakopičenju določenega števila stvari in pojavov do nastanka novega razmerja ali nove kvalitete. Brez dodajanja oziroma odvzemanja materije ali energije, brez kvantitativne spremembe tega telesa je nemogoče spremeniti kvaliteto (Engels, 1970). Engels ugotavlja, da v naravi nobeno dogajanje ni osamljeno in neodvisno. Nobenega pojava ne moremo razložiti, če ne poznamo vseh vplivov, ki so ga povzročili. Vsak poseg v enega izmed elementov okolja povzroči spremembo drugih elementov. Samo z upoštevanjem dialektične zakonitosti o medsebojni povezanosti pojavov lahko pravilno ocenimo poseg in posledice tega posega v okolje. Z zakoni, ki veljajo za varstvo nežive narave, ni mogoče pojasniti odnosov in razvoja v živi naravi, prav tako pa ni mogoče z zakoni družbenega razvoja razlagati razmer v naravi.

Razlike med posameznimi, ideološko različno orientiranimi avtorji so predvsem v tem, ali posamezni raziskovalci v končni fazi raziskave poskušajo najti izhod iz krize tudi v menjavi samega načina proizvodnje kot poglobitnega krivca za onesnaženje človekovega okolja. Žal tudi v teoretični tradiciji socializma ni bilo še jasnega odgovora o možnostih in mejah narave v razmerju do industrijskih procesov dela. To je ena od zamud socialistične misli (Rom«Sren,1975).

Veliko zanimanja pa tudi kritičnega pretresa so posvetili knjigi Meje rasti, ki jo je izdal Rimski klub. Kritika marksistično usmerjenih ideologov z Zahoda je bila usmerjena v osnovno tezo, da se poskuša "ekološka kriza" prikazati kot naravna katastrofa. Avtorjem se očita, da je bila raziskava narejena po naročilu vodilnih podjetnikov in birokratov. Ostro se kritizira ideja "nulte rasti", ki temelji na postavki, da naj se produkcijski proces odvija kot enostavna reprodukcija. Jasno pa je, da se mora v obstoječem kapitalističnem produkcijskem načinu taka rešitev zrušiti že sama v sebi, kolikor ne postavi kot pogoj spremembo odprave same obstoječe produkcije. Problematična je tudi ideja "pat pozicije", ki bi razvitemu svetu omogočila zadrževanje vsaj minimuma moči v odtujeni obliki (Zgaga, 1975).

Pesimistično obarvanim študijam, kot so Meje rasti, ustrezajo dela, ki temelje na tehničnem optimizmu. Pri vodilnih konservativnih krogih obstaja težnja, da se vsa vprašanja človekovega okolja reducirajo na čista tehnološka vprašanja. Po njihovem prepričanju bo znanost slej ko prej našla ustrezne tehnološke rešitve, ki bodo preprečile in odpravile onesnaženje okolja. Tehnološki optimizem se izogiba vsakršnim političnim vprašanjem in vse upanje polaga v roke tehnokratski eliti. Marksistična kritika navedene smeri reševanja varstva okolja je usmerjena na rušenje lahkoverne iluzije, da se problem lahko reši le s tehniko. Zamegljena sta socialen in političen vidik, rešitev vidijo zgolj v tehničnih novostih. Bolj racionalne metode v izkoriščanju okolja seveda ne morejo bistveno spremeniti kapitalistične logike izkoriščanja prirodnih virov.

Levo usmerjena inteligenca v visoko razvitih kapitalističnih državah kritizira brezvestno izkoriščanje narave. Ameriška levica meni, da je "ekološka kriza" izmišljena, ekologija pa sredstvo, da se prikrijejo resnični družbeni problemi. Vsaka revolucionarna, napredna družba bi morala temeljiti na ekoloških osnovah. V bistvu se mora premagati umeten prepad, ki človeka loči od narave. Po njihovem mnenju mora ekološko gibanje vse svoje napore usmeriti v revolucionarne spremembe na vseh ravneh življenja, vključujoč politično in ekonomsko področje. Marksistično orientirana inteligenca se bori proti kapitalistični logiki proizvodnje in odnosa do narave. Obenem pa pristavlja, da socialistične države niso uspele najti ustrežnejše rešitve v odnosu med družbo in okoljem.

III

Marx je težišče svojega dela postavil v analizo razvoja proizvodjalnih sil, ki ji pogojuje tudi družbene spremembe. Večkrat se omenja, da je Marx pravzaprav teoretik proizvodnje in tehnike, očita se mu celo tehnološki oziroma ekonomski determinizem. Z isto pravico pa bi lahko tudi trdili, da je Marx mislec odtujene narave, saj je v razvoju proizvodjalnih sil vse do socializma oziroma komunizma bolj videl sredstvo odtujitve človeka kot njegovega osvobajanja (Supek, 1973).

Po Marxovem mnenju je nesmiselno govoriti o naravi "kot taki". Bistvena značilnost razmerja med človekom in naravo je, da si človek prisvaja naravo. S prakso, ki je v marksističnem pomenu vsaka zavestna, nečemu namenjena družbena dejavnost, spreminja naravo. Obenem pa spreminja samega sebe, svojo zavest in svojo družbo. Glede na predmet delovanja razlikujemo tri vidike prakse: a) preobrazba "prirodnega" okolja, v katerem človek živi in dela, b) razvijanje različnih oblik in ustanov družbenega življenja, c) "samoizdelovanje" človeka (Markovid, 1967). Marx v Kapitalu trdi, da se s preobrazbo okolja spreminja tudi sama narava človeka. V idealizaciji narave okoli leta 1850 je videl le poskus, da se s kultom narave podpre tista konservativna mišljenja, ki so se borila proti industrializaciji in hotela s pomočjo idealizacije narave ohraniti stare odnose.

Samo kot naravno bitje lahko človek poseže v naravo in jo spreminja. Človek ni le pasiven opazovalec narave, saj jo spreminja s svojim delom in podreja svojim potrebam. Marx torej ne govori o okolju, temveč o naravi, ki vedno bolj postaja del človeške zgodovine. Proces spoznavanja narave je bistveno pogojen z ljudskimi praktičnimi potrebami. Materijo lahko preoblikuje samo na osnovi njene lastne zakonitosti. V obdobju nerazvitih proizvodjalnih sil, v času predvlade agrarnega gospodarstva, se človek ni ločil od prirode in je bil z njo tesno povezan. Z uvajanjem industrijskega procesa pa je začel jemati naravo kot nekaj tujega, kot predmet splošnega izkoriščanja. Marx pravi, da je v kapitalizmu kategorija "imeti" važnejša od kategorije "biti".

V nekaterih poglavjih Marx enostransko poudarja, da se narava podreja človekovi volji in potrebam, ne pa tudi, da se človekova dejavnost prilagaja delovanju in zakonitostim narave. Takšni enostranski teoretični vidiki v Marxovem razumevanju odnosa med naravo in družbo so seveda v nasprotju z izhodišči nekaterih sodobnih raziskovalcev fenomenologije okolja. Obenem pa Marx poudarja, da mora biti neomejen razvoj proizvodjalnih sil vendarle omejen z naravnimi zakonitostmi življenja predpisane menjave materije (Kirn, 1976). Kritično gleda na ekspanzijo proizvodjalnih sil kot na izkoriščevalca narave, kar je ena od bistvenih potez kapitalizma. Marx v Kapitalu zaključuje, da mora človek urediti svoj odnos do narave, kar pa lahko uspe le združenim proizvodjalcem, ki naj skupno kontrolirajo proizvodnjo kot osnovno obliko izmenjave z naravo. Proizvodnja je torej po Marxu nujna, osnovna naloga pa je, da se glede na zadovoljevanje človekovih skupnih potreb nadzoruje. Človek ne more v nedogled izločiti proizvodnje iz velikega cikla kroženja življenja na zemlji. Proizvodnja mora v ta krog vključiti, če noče ogroziti svojega razvoja in obstoja.

Družba in narava sta dinamična celota, kompleks procesov in ne le stvari. Ne glede na relativno obstojnost vseh svojstev in odnosov, se vsi objekti sčasoma spremenijo. V proizvodni dejavnosti se uresničuje dialektična enotnost objektov (zunanjega sveta) in subjekta, ki s svojo dejavnostjo naravo spreminja (Pečuljid, 1971). V nasprotju s tem dialektičnim gledanjem pa poskušajo nekateri meščanski teoretiki ločiti procese naravnih zakonitosti in družbene procese ter le-te podrediti naravnim. Tipičen primer so neposredni prenosi ekoloških zakonitosti na družbo. Ekosistemi so stabilnejši, če imajo raznovrstno strukturo. Navedeno zakonitost prenašajo v politiko in z njo opravičujejo liberalni pluralizem.

Po Marxu v kapitalizmu presnavljanje človeka z naravo sprejme obliko iste blagovne produkcije. Produkti dela nastopajo kot blago, ker je cilj celotne produkcije menjava in ne uporaba. Tudi Commoner in Ehrlich, znana ameriška ekologinja, menita, da je potrebno ločiti potrebne in luksuzne dobrine in odkrijeta slabost pojma vrednosti, ki odraža samo kvantitativne tržne razmere. Uporabne

vrednosti so predvsem naravne snovi, ki so se s človekovo dejavnostjo preoblikovale v taki meri, da zadovoljujejo določene človekove potrebe. Uporabna vrednost izhaja iz povezovanja naravne snovi in dela, ki torej ni edini vir uporabne vrednosti. Kakor hitro pa produkt dela postane blago, ta opredelitev ni več družbeno odločilna in na njeno mesto stopi druga, menjalna vrednost. Opredelitev je kvantitativne vrste, nakazuje razmerje, v katerem se uporabne vrednosti ene vrste menjavajo za uporabne vrednosti druge vrste (Romšren, 1975).

Odločilno merilo je torej količina dela, saj menjalna vrednost ne vsebuje naravnih opredelitev. S tako zasnovano predpostavko popolnoma izpadejo iz ekonomskega področja tiste uporabne vrednosti, ki ne pridejo v poštev kot nosilci menjske vrednosti, ker jih ni potrebno obdelovati. V preteklosti pa tudi danes je to veljalo za čisto vodo in zrak. Kapitalizem ne ustvarja v prvi vrsti uporabne vrednosti in človeškega bogastva, temveč menjalno vrednost in kapital. Cilj produkcije naj bi se torej usmeril od menjalne k uporabni vrednosti, kar pomeni: blagovno produkcijo kot splošno produkcijsko obliko je treba odpraviti. Bogastvo kot skupek vseh materialnih dobrin je po Marxu rezultat dveh virov: zemlje in delavca. V Kapitalu natančno analizira vlogo delavca v ustvarjanju bogastva. Vlogo zemlje oziroma narave, njen odnos do kapitalistične blagovne produkcije pa osvetli le toliko, da pokaže zanemarjanje naravnih pogojev v ustvarjanju bogastva.

IV

Marx in Engels sta za socialistično družbo kot prehodno obdobje med kapitalizmom in komunizmom predvidela načrtno usmerjeno gospodarstvo brez blagovne produkcije in z njo povezano tržno produkcijo. Klasika marksizma sta torej predvidela neblagovni značaj socialistične produkcije. V njunih delih ne najdemo zadostnih konkretnih napotkov za graditev socializma v razmerah ohranjene blagovne produkcije s plansko-tržno obliko razreševanja temeljnih družbeno ekonomskih problemov. Praktične izkušnje torej kažejo, da moramo v našem sistemu še upoštevati prisotnost blagovnih načel in tržnega mehanizma. Če torej blagovna produkcija poraja kapitalizacijo in privatizacijo, tedaj taka družba ne more biti tipična produkcija socialistične družbe, marveč samo produkcija prehodnega obdobja. Zato bi bilo prezgodaj vse pozitivne in negativne posledice blagovne produkcije na tej stopnji jemati kot tipične in zakonitosti socialistične produkcije (Norčič, 1976).

Naš specifičen samoupravni gospodarski sistem se razvija v okoliščinah relativno nerazvitih produktivnih sil. Vsi dejavniki gospodarjenja so usmerjeni v zgodovinsko nujnost pospešenega razvoja produktivnih sil. Omenili smo, da je za kapitalistični način proizvodnje značilno, da prihaja v grobem do dvojnega izkoriščanja. Na eni strani lastnik proizvodnih sredstev izkorišča delavca, na drugi strani pa naravna bogastva. Podružabljanje proizvodnih sredstev po zmagi socialistične revolucije nam je omogočilo, da je bilo v veliki meri odpravljeno izkoriščanje delavca. Rast materialnega blagostanja pa je temeljila tudi na nadaljnjem večkrat brezobzirnemu izkoriščanju naravnih bogastev in degradaciji okolja. Vizualno se n.p.r. Celjska kotlina z vsemi posledicami nesmotrnega posega v okolje v ničemer ne razlikuje od Porurja. Degradacijo povzročajo tržni mehanizmi, čeprav so pri nas modificirani.

Po 1. 1970 se je izoblikovalo stališče, da se naš osnovni produkcijski način, ki se kaže v družbeni lastnini in delitvi dela uresničuje le z zavestno akcijo družbe kot celote preko sistema družbenega dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja. Socialistična družba ne more biti komercialno razvita družba, ki zgolj z vidika dobička določa vrednost posameznim elementom okolja. Razvijamo sicer samoupravno obliko družbenega življenja z zavestnimi samoupravjalci, obenem pa obstaja neorganizirano "urbano" življenje, kjer se isti ljudje pojavljajo kot brezbržni in anonimni uničevalci vrednot človekovega okolja. Očitno je, da še vedno prevladuje primat logike stvari nad "logiko življenja" (Jakhel, 1976). Ena izmed pomembnih nalog vzgoje in izobraževanja na vseh ravneh je vsekako tudi oblikovanje ekološko osveščenega bodočega samoupravjalca.

Zaradi še vedno prisotne relativne gospodarske zaostalosti bo ob hitrem razvoju še vedno prihajalo do konfliktov z okoljem. Dejstvo je, da nismo izrabili vseh možnosti sprave med naravo in družbo. Vendar se nobena družba na sedanji stopnji razvoja ne more odpovedati zgodovinsko nastali naravoslovno tehnični podlagi produkcije in zato sprememba družbenih odnosov ne more docela odpraviti onesnaženja okolja. Človekova dejavnost pa se mora prilagoditi zakonitostim narave. V obratnem primeru se bo uresničila pesimistična izjava Ernesta Blocha glede prihodnosti socialističnega gibanja: "optimizem z žalnim trakom".

LITERATURA

- Černe F., 1974: Teoretični problemi naše družbene ureditve 2, Ljubljana, str. 509.
- Engels F., 1970: Dijalektika prirode, Beograd, str.435.
- Jakhel R., 1976: Marksizem in urbanistična teorija in praksa. Antrophos, 1976/1-2, Ljubljana, str. 303-305.
- Kardelj E., 1978: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Ljubljana, str. 255.
- Kirn A., 1976: Ekološki zakoni in materialna produkcija. Teorija in praksa, 1976/3-4, Ljubljana, str. 198-213.
- Lah A., 1973: Makrosistemi in okolje. Kranj-Ljubljana, str. 130.
- Markovič M., 1967: Principi marksističnog pogleda na svet. Problemi filozofije marksizma, Beograd, str. 7-64.
- Merhar V., 1976: Nekateri dileme in problemi graditve ekonomije samoupravnega socializma, Antrophos, 1976/1-2, Ljubljana, str. 193-197.
- Norčič O., 1976: Nekateri problemi graditve politične ekonomije socializma, Antrophos, 1976/1-2, Ljubljana, str. 199-202.
- Paid I. - Stojkovid A., 1976: Marksistična filozofija. Beograd, str. 357.
- Pečuljid M., 1971: Obzorja revolucije. Ljubljana, str. 247.
- Radovanovid M., 1977: Teorijsko-metodološke osnove i praktički ciljevi geografskog iztraživanja životne sredine. Zbornik X jubilarnog kongresa geografa Jugoslavije, Beograd, str. 351-361.
- Rcm^ren,E. in T., 1976: Marx in ekologija, Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, 1976/3, Ljubljana, str.136-151.
- Supek R., 1973: Ova jedina zemlja. Zagreb, str. 270.
- Tepina M., 1974: Razsežnosti našega okolja. Ljubljana, str. 276.
- Zgaga P., 1976: Prispevek h kritiki politične ekologije. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, 1976/3, Ljubljana, str. 74-118.

KONCEPT GEOGRAFIJE KOT UČNEGA PREDMETA V SPLOŠNO IZOBRAŽEVALNIH ŠOLAH

1. Osnovna izhodišča didaktične reforme

Uveljavljanje duha družbenih zahtev v reformo geografskega izobraževanja zahteva večjo aktivizacijo učencev, racionalizacijo pouka, poglobljeno vzgojo geografskega načina mišljenja in tesno povezanost geografskega izobraževanja s potrebami združenega dela. Vse te zahteve so medsebojno neločljivo povezane in predstavljajo temeljne parametre pri didaktičnem oblikovanju koncepta geografije kot vzgojnoizobraževalnega predmeta.

1.1 O pedagoško psihološki utemeljenosti zahteve po čim večji aktivizaciji učencev v vzgojno izobraževalnem procesu ni potrebno posebej razpravljati, saj je to že splošno priznано znanstveno spoznanje. Posebej pa je potrebno poudariti, da je ta zahteva ena izmed osnovnih idejnih komponent vzgojnoizobraževalnega dela pri vzgoji občana v naši samoupravni socialistični družbi. To pomeni, da se pedagoško psihološki utemeljenosti čim večje aktivizacije učencev v vzgojnoizobraževalnem procesu pridružuje tudi idejnopolična utemeljenost kot specifičnost jugoslovanskih vzgojnoizobraževalnih smotrov vzgoje mladega samoupravljalca.

1.2 Tudi zahteva po racionalizaciji pouka je že stara in imamo o njej precej napisanega v tuji in domači literaturi. O racionalizaciji pouka so med drugim razpravljali tudi na vseh štirih jugoslovanskih simpozijih o didaktiki geografije. S teoretičnega vidika je ta problematika dokaj izdelana, skromnejši pa so dosedanji uspehi pri praktični aplikaciji. Bistveni preobrat pri praktičnem uveljavljanju racionalizacije v vzgojnoizobraževalnem delu pomeni splošna osvojitve linearno spiralnega koncepta razporeditve učne snovi. Praktična aplikacija tega koncepta pri geografiji kot učnem predmetu pomeni opustitev koncentričnih krogov in prehod na linearno-spiralno razvrstitev snovi. Linearno spiralnega koncepta razvrstitve snovi pri geografiji kot učnem predmetu pa ne smemo pojmovati togo, temveč moramo izhajati iz psihofizične razvojne stopnje mladine in specifičnosti vzgojnoizobraževalnega gradiva. Nedvomno je, da racionalizacija pouka zahteva dosledno odpravo cikličnega ponavljanja učne snovi na več ali manj enaki ravni. Na drugi strani pa psihofizična razvojna stopnja mladine, struktura vzgojnoizobraževalnega gradiva in vzgoja geografskega načina mišljenja zahtevajo, da se določeni pojmi, spoznanja in zakonitosti linearno spiralno poglobljajo, da bo mladina lahko resnično dojela njihovo bistvo.

1.3 Poglobljena vzgoja geografskega načina mišljenja se tesno povezuje z zahtevami po aktivizaciji učencev v učnem procesu ter z racionalizacijo pouka, kar zadeva v pomembno bistvo didaktične reforme geografskega izobraževanja. Kajti poglobljena vzgoja geografskega načina mišljenja, večja aktivizacija učencev v učnem procesu in racionalizacija pouka so mogoče le takrat, če se občutno zmanjša obseg snovi. Za krčenje obsega geografske učne snovi so potrebni jasni kriteriji, da bomo znali ločiti bistveno snov od nebistvene. Kriteriji za oblikovanje nove vsebine geografije kot učnega predmeta lahko izhajajo samo iz njene vzgojnoizobraževalne funkcije

* Referat na XI.zborovanju slovenskih geografov v Mariboru.

v okviru splošnih vzgojnoizobraževalnih smotrov šole v naši samoupravni socialistični družbi. Pri tem pa moramo izhajati iz spoznanj geografije kot znanosti in iz pozitivnih pridobitev naše pedagoške prakse.

Bistveno vprašanje celotnega prizadevanja reforme geografskega izobraževanja v splošno izobraževalnih šolah je ugotoviti pravo funkcijo geografije kot učnega predmeta ali z drugimi besedami, geografijo kot vzgojnoizobraževalni predmet didaktično oblikovati tako, da bo po svoji vsebini, metodah in načinih obravnave čim več prispevala k realizaciji skupnih vzgojnoizobraževalnih smotrov naše šole. Po dosedanjem konceptu v učnih programih za osnovno šolo in deloma tudi za šole usmerjenega izobraževanja v posameznih jugoslovanskih republikah regionalna geografija zavzema najvidnejše mesto. V glavnem se uveljavljata dve smeri: eksemplarična in smer jedrnih problemov, le v SR Sloveniji je v osnovni šoli po učnem načrtu iz leta 1973 poudarek na širših regijah, praktično pa se uveljavlja eksemplarična smer. Mislim, da je brezplodno razpravljati o večji ali manjši ustreznosti posameznih smeri, ker verjetno ne bi našli nekih absolutnih resnic. To nam dokazuje tudi več let trajajoča razprava o tej problematiki v nekaterih evropskih deželah, kajti vsaka izmed teh smeri ima določene pozitivne in negativne vidike. Na drugi strani pa načelen sprejem linearnega koncepta izobraževanja in s tem tudi geografskega izobraževanja odpravlja ciklično obravnavo regij. Iz vidika osnovnih izhodišč didaktične reforme geografskega izobraževanja se pri določanju funkcije geografije kot učnega predmeta pojavlja vprašanje, ali je regionalna geografija smoter ali pa samo ena izmed osnovnih, izhodiščnih nalog geografskega izobraževanja. Mislim, da glede na naše vzgojnoizobraževalne smotre pri tem vprašanju ni nobenih dilem. V splošno izobraževalni šoli regionalna geografija, to je prostorsko informativna funkcija geografije kot učnega predmeta, ni cilj, temveč je samo ena izmed zelo pomembnih funkcij pri geografskem izobraževanju.

Uveljavljanje družbenih zahtev v reformo geografskega izobraževanja zahteva večjo racionalizacijo pouka, poglobljeno vzgojo geografskega načina mišljenja in tesno povezanost izobraževanja s potrebami združenega dela.

Poglabljanje vzgoje geografskega načina mišljenja se v linearno spiralnem konceptu izobraževanja lahko realizira le ob konkretni obravnavi regij. S tem ko sovpadata dve nalogi geografije kot učnega predmeta, to je spoznavanje regij in vzgoja geografskega načina mišljenja, je jasno, da sta potrebna čas in globina spoznavanja v obratnem sorazmerju s psihofizično razvojno stopnjo otrok.

- L.4 V zahtevi o tesni povezanosti izobraževanja s potrebami združenega dela se v sodobnem jeziku nakazuje prastara zahteva življenjske bližine. Pri reformi geografskega izobraževanja to ne pomeni neko "aktualno praktično parolo", kot jo nasprotniki reforme pogosto imenujejo, temveč stvarno realizacijo didaktičnih zahtev, ki jih poudarjajo napredni pedagogi že od Komenskega naprej. Realizacija te zahteve v geografskem izobraževanju na eni strani zahteva neprestano aktualizacijo vzgojnoizobraževalne vsebine v skladu z družbeno ekonomskim razvojem in razvojem geografije kot znanosti, na drugi strani pa tesno povezanost z geografskim okoljem v katerem živimo. To v didaktično - metodičnem pogledu pomeni, da pri obravnavi vseh pojmov, spoznanj, zakonitosti in obravnavi problemov izhajamo iz domačega okolja, v orientaciji geografskega izobraževanja pa povezanost s potrebami združenega dela.

Povezanost izobraževanja s potrebami združenega dela se pri geografskem izobraževanju ne more omejiti samo na teoretični vidik, temveč moramo usposablјati mladino tudi za praktično aplikacijo, tako pri spoznavanju problematike (aktivizacija učencev) kot za praktično aplikacijo spoznanj v združenem delu.

- 1.5 Bistvo osnovnih izhodišč didaktične reforme pouka geografije v splošno izobraževalnih šolah je torej v tem, da skušano pri pedagoškem delu čim bolj realizirati pozitivne ideje in zahteve številnih pedagogov, ki so ostale dolga desetletja samo teoretično priznane in citirane, pedagoška

praksa pa jih je kaj malo upoštevala. Napori za čira večjo stvarno realizacijo teh zahtev so pri nas hkrati idejnopolitična vprašanja, kajti ob prenatrpanih učnih načrtih in s tem nujno prevladujoči deskripciji in fakticizmu brez podrobne obravnave temeljnih pojmov in spoznanj, ni mogoče upati, da bi pouk geografije v taki meri lahko prispeval k vzgoji dialektičnega mišljenja in oblikovanju dialektično-materialističnega svetovnega nazora, kakor bi lahko pričakovali. Stvar ni v uvajanju neke nove geografije, temveč v tem, da bo geografija kot učni predmet oblikovana tako, da bo nudila poglobljeno vzgojo geografskega mišljenja in dialektično-materialističnega svetovnega nazora. To hkrati tudi pomeni, da ni namen geografije kot učnega predmeta, da bi mladino samo navajala na prilagajanje spremembam, temveč jih mora z drugimi predmeti sousposabljati za aktiven odnos do geografskega okolja, to je, sousposabljati za spreminjevalce starega sveta. Realizacija teh zahtev pa seveda ni odvisna od dobre volje ali nasprotovanja posameznikov, temveč zahteva temeljito didaktično znanstveno-raziskovalno delo, še posebej na področju geografsko - pedagoške taksonomije pri oblikovanju vertikalnega sistema geografskega izobraževanja. Čeprav v Sloveniji na tem področju se dve leti dela večje števil ljudi, je nujno potrebno navezati tesno sodelovanje s strokovnjaki iz drugih socialističnih republik in avtonomnih pokrajin za delitev dela in oblikovanje čin bolj enotnega jugoslovanskega koncepta, kar je pokazal tudi aprilski simpozij v Ohridu in majska seja komisije za geografski pouk pri Zvezi geografskih društev Jugoslavije v Titogradu.

2. Osnovne naloge geografije kot učnega predmeta v splošno izobraževalni šoli

Če skušamo strniti osnovne naloge pouka geografije v splošno izobraževalni reformirani šoli (pri tem mislim osnovno šolo in tiste razrede usmerjenega izobraževanja, ki imajo skupno programsko osnovo), bi jih lahko v grobem strnili v dve večji skupini, in to v:

- prostorsko-informativno in
- poglobljeno vzgojo celostnega ali geografskega načina mišljenja.

Čeprav sta obe nalogi geografije kot vzgojnoizobraževalnega predmeta tesno povezani in se med seboj prepletata ter je zaradi tega med njima težko postaviti ostro mejo, je vendar zaradi sistematike obravnave in realizacije vertikalnega sistema geografskega izobraževanja, ki ga zahteva racionalizacija pouka, potrebno med njima postaviti neko načelno mejo. Ločitev obeh vzgojnoizobraževalnih nalog pouka geografije je nujna tudi iz didaktičnega vidika. Prostorsko-informativna funkcija geografije kot učnega predmeta je izhodišče, ob katerem dobivamo zaznave, predstave, oblikujemo pojme, dobivamo informacije in spoznanja tako o posameznih elementih kot o delnih kompleksih in končno o celotnih regijah.

Primarnost prostorsko-informativne funkcije geografije kot učnega predmeta ne smemo pojmovati po vzgojnoizobraževalnih ciljih, temveč po postopnosti osvajanja geografskih spoznanj v skladu s psihofizičnimi sposobnostmi mladine na posameznih razvojnih stopnjah.

2.1 Prostorsko-informativna funkcija pouka geografije

Pridobivanje prostorskih predstav in spoznavanje domačega okolja, domače dežele, države, drugih držav in regij sveta je bila in ostane ena izmed bistvenih nalog pouka geografije. Razlike med starim in novim konceptom regionalne geografije so v glavnem naslednje:

- Regionalna geografija, to je prostorsko-informativna funkcija geografije v osnovni šoli ni končni smoter, temveč je le ena izmed pomembnih funkcij geografskega izobraževanja.
- Pri pridobivanju prostorskih predstav in spoznavanju posameznih regij in sveta kot celote je potrebno napraviti kvaliteten skok, to je postopen prehod od spominskega k razumskemu osvajanju snovi. Zaradi tega moramo upoštevati:

- Strogo sistematično pri uvajanju vertikalnega sistema geografskega izobraževanja z vidika psihofizične razvojne stopnje mladine in geografije kot znanosti s posebnim poudarkom na obravnavi geografsko-pedagoško taksimiranih podatkov (vključno topografskih imen), dejstev, spoznanj in zakonitosti.
- Hkrati s pridobivanjem prostorskih predstav, pojmov, spoznanj in zakonitosti postopoma, s pomočjo absolutnega in relativnega vrednotenja uvajati mladino v delne sinteze z vidika posameznih panog človekove dejavnosti.
- Kjerkoli je le mogoče, je potrebno pri pridobivanju pojmov, spoznanj in zakonitosti izhajati iz domačega okolja (namen opazovalnic) ali pa drugod pridobljena spoznanja smiselno povezovati z domačim, znanim okoljem.
- Vsa didaktična sredstva (učbenike, priročnike, šolske atlase, vaje itd.) je potrebno pripraviti tako, da omogočajo aktivno vlogo učenca v učnem procesu.
- V vsem obdobju splošnega geografskega izobraževanja je treba posebno pozornost posvečati sistemski vzgoji kartografske pismenosti. Za čim uspešnejšo realizacijo te naloge je potrebno znanstveno izoblikovati kartografsko taksonomijo v skladu s psihofizično razvojno stopnjo mladine.

Poglobljena vzgoja geografskega načina mišljenja na vseh psihofizičnih razvojnih stopnjah obveznega izobraževanja in zahteva po večji aktivizaciji učencev v učnem procesu nujno zahtevata zmanjšanje obsega učne snovi. Načela za zmanjšanje učne snovi, ki jih je že pred leti nakazal naš znani pedagog prof. Schmidt, lahko pri geografiji kot učnem predmetu realiziramo tako, da prenesemo težišče obravnave na širše regije. Tak koncept regionalne geografije je pri nas uzakonjen že v učnem načrtu iz leta 1973, žal pa pri praktičnem delu iz različnih objektivnih razlogov še vedno ni zaživel. Samo na tak način lahko pridobimo čas za poglobljeno obravnavo tistih bistvenih naravno in družbeno-geografskih elementov in delnih sintez, ki so nujne za stvarno razumevanje posamezne regije in njenih specifičnosti.

Že prej navedena izhodišča in načela zahtevajo, da imamo pri obravnavi elementov in uvajanju v delne sinteze neprestano pred seboj celotno regijo z vsemi značilnostmi, ki jo družijo in razdvajajo. Tak način dela in aktivno sodelovanje učencev omogoča, da učenci dobro snoznajo tudi socialno-ekonomsko in politično podobo regije, in sicer bolj, kot če bi na hitro deskriptivno "predelali" vse države posamezne regije. To so pokazali tudi preizkusi poglavij novih učbenikov za G. in 7. razred v lanskem in letošnjem letu.

Poglobljena vzgoja celostnega ali geografskega načina mišljenja

Čeprav je vzgoja celostnega ali geografskega načina mišljenja s pridobivanjem zaznav, predstav, pojmov, podatkov, dejstev, spoznanj in zakonitosti v celotni osnovni šoli, razen spoznavanja regij, osnovna naloga geografskega izobraževanja, se iz strokovnega in psihofizičnega razvojnega vidika poglobljena vzgoja celostnega ali geografskega načina mišljenja lahko uspešno uvaja šele na stopnji skupne programske osnove usmerjenega izobraževanja. V vertikalnem sistemu geografskega izobraževanja lahko pri poglobljeni vzgoji geografskega ali celostnega mišljenja ločimo dve razvojni fazi:

- obravnavo splošnih geografskih problemov in
- obravnavo geografskih problemov posameznih regij.

.1 Obravnavo splošnih geografskih problemov sodobnega sveta.

Problemski pristop k obravnavi obče geografske snovi ne pomeni samo uvajanje novih naslovov, kot nekateri verjetno zaradi nepoznavanja bistva to pojmujejo, temveč pomeni iz geografsko-didaktičnega vidika celostno ali kompleksen pristop k obravnavi snovi. Z drugimi besedami, to pomeni poglobljanje načela dialektično enotne geografije tudi pri obravnavi obče geografske snovi.

Vzgoja celostnega ali geografskega načina nišljenja zahteva, da posamezne elemente ali pojave ne obravnavamo samo iz fizično geografskega ali družbene geografskega vidika, temveč iz vidika dialektično enotne geografije. Tako na primer pri geografski problematiki voda najprej obravnavamo absolutne vrednosti, to je fizikalno-kemične značilnosti, kot je gibanje in delovanje voda, rečne režime itd. Relativno vrednotenje pa zajema vlogo in pomen voda v določenem prostoru in času (to je v določenem geografskem okolju na določeni stopnji družbeno ekonomskega razvoja) iz splošnega in razrednega vidika. Pri tem moramo posvečati posebno pozornost vzgoji za pravilno gospodarjenje s posameznimi elementi kot sestavnimi deli celotnega geografskega okolja.

Metodološki koncept obravnave splošnih geografskih problemov glede na višjo psihofizično razvojno stopnjo mladine še bolj dosledno izhaja iz obravnave domačega okolja in večje aktivizacije mladine v vzgojnoizobraževalnem procesu. Zaradi tega začasni učni načrt za prvo fazo usmerjenega izobraževanja (pedagoška smer) predvideva približno polovico vsega fonda učnih ur za vaje in cruge oblike aktivizacije učencev.

- .2 Obravnava geografskih problemov posameznih regij
Naslednja in končna faza v vertikalnem sistemu geografskega izobraževanja v splošno izobraževalnih šolah je obravnava problemov posameznih regij, npr. problemi kraških, gorskih, obmejnih območij itd. Na tej psihofizični razvojni stopnji in ob večletnem sistematskem pridobivanju pojmov spoznanj ter zakonitosti in s tem vzgoji geografskega načina mišljenja šele lahko preidemo k problemski regionalni geografiji. Locično bi bilo, kar je tudi poudarjeno v resoluciji 4. jugoslovanskega simpozija o didaktiki geografije v Ohridu, da se splošno geografsko izobraževanje zaključi z obravnavo regij domače republike in domače države. Žal je v skupni programski osnovi za usmerjeno izobraževanje geografija predvidena samo eno leto, kar zaradi preskromnega fonda učnih ur onemogoča celotno realizacijo tega koncepta, zlasti pa njenega končnega dela, to je obravnavo geografskih problemov posameznih regij Juaoslavije in Juaoslavije kot celote. Mislim, da bi morali geografi vložiti vse napore, da tudi s fondom učnih ur (ali z razširitvijo skupne programske osnove v drugi razred usmerjenega izobraževanja) nudimo vsej mladini tista spoznanja o domači državi, ki so nujno potrebna tako iz narodnoobrambnega vidika kot za strokovno in družbeno-politično delo občana v naši samoupravni socialistični družbi.

Na koncu želim posebej poudariti, da naveden koncept vertikalnega sistema geografskega izobraževanja v skupni programski osnovi nudi le osnovne okvire, medtem ko je dialektično vsebinski kompleks vertikalnega sistema geografskega izobraževanja potrebno z znanstveno raziskovalnim delom sistematsko, pedagoško-taksonomično oblikovati, kot kažejo smernice v prilogi, in ga sproti preizkušati v praksi. Okvirni koncept vertikalnega sistema geografskega izobraževanja, izražen v učnih načrtih za skupno programsko osnovo, so zelo pozitivno ocenili strokovni (Strokovni svet za vzgojo in izobraževanja SR Slovenije) in politični (Marksistični center pri CK ZKS) organi, ugodno pa so ga ocenili tudi nekateri praktiki, ki pravijo, da ob njem pravo vzgojnoizobraževalno vrednost geografije šele odkrivajo.

Stvarno podobo o vrednosti tega koncepta bomo lahko dobili šele takrat, ko bodo ustvarjeni realni pogoji za praktično vzgojnoizobraževalno delo (priročniki za učitelje, polprogramirani učbeniki, novi šolski atlasi, vaje, statistične priloge itd.), saj se geografski učni proces v celotni osnovni in srednji šoli (razen pedagoške smeri) doslej odvija še po starem sistemu.

V stvarno realizacijo tega koncepta bo morala skupina raziskovalcev in praktikov vložiti še ogromne napore, zato vabimo vse geografe, da z različnimi oblikami sodelovanja in konstruktivno kritiko pomagajo k napredku geografije kot učnega predmeta. O splošnih, nekonkretnih, vseobsegajočih "kritikah" pa ne mislim posebej razpravljati, kajti prepričan sem, da bo zgodovina slovenske in jugoslovanske geografije nam vsem najboljši sodnik.

K O N C E P T

vertikalnega sistema geografskega izobraževanja v skupni programski osnovi

Raz.	Etapni smotri geografskega izobraževanja	Težiščna snov	Osnovna reformna prizadevanja
	PRIDOBIVANJA ELEMENTOV GEOGRAFSKEGA IZOBRAŽEVANJA V OKVIRU PREDMETA SNID		
I. in II.	Pridobivanje zaznav, predstav in preprostih pojmov o elementih geografskega okolja.	Predstave, zaznave in preprosti pojmi.	Pedagoška taksonomija, izbor pojmov, določitve globine obravnave (za minimalne norme).
III.	Pridobivanje zaznav, predstav in osnovnih pojmov na primeru spoznavanja domačega okolja.	Predstave, zaznave, pojmi, osnovni elementi uvajanja v čitanje kart.	Pedagoška taksonomija glede izbora in globine obravnave.
IV.	Nadaljevanje pridobivanja zaznav in predstav ter pojmov z večjim poudarkom na pridobivanju fiziognomskih in prostorskih predstav na primerih obravnave večjih enot domače republike.	Pridobivanje prostorskih in fiziognomskih predstav ter novih pojmov, dejstev in spoznanj. Nadaljevanje uvajanja v čitanje topografske karte.	Pedagoška taksonomija glede izbora in globine obravnave pojmov, dejstev, spoznanj.
V.	PRIDOBIVANJA ELEMENTOV GEOGRAFSKEGA IZOBRAŽEVANJA V OKVIRU PREDMETA SPOZNAVANJA DRUŽBE		
	Nadaljevanje pridobivanja zaznav, predstav, pojmov, dejstev s večjim poudarkom na pridobivanju fiziognomskih in prostorskih predstav na primeru obravnave večjih geografskih enot	Nadaljevanje pridobivanja zaznav, predstav, pojmov, dejstev in spoznanj ter fiziognomskih in prostorskih spoznanj.	Pedagoška taksonomija glede izbora in globine obravnave. <u>Prizadevanja za prenos težišča na obravnavo občnih pojmov in spoznanj ter opustitev prostorskega pregleda SFRJ.</u>

Etapni smotri geografskega izobraževanja

Težiščna snov

Osnovna reformna prizadevanja

POUDAREK NA PRIDOBIVANJU PROSTORSKIH PREDSTAV, SPOZNAVANJE REGIJ IN SVETA KOT CELOTE

VI. PRIDOBIVANJE PROSTORSKIH IN FIZIOGNOMSKIH PREDSTAV O EVROPI IN NJENIH REGIJAH

Zaradi potrebe po poglobljeni vzgoji geografskega načina mišljenja in možnosti večje aktivizacije učencev je težišče na obravnavi širših regij (Južna Evropa, Podonavje, Srednja Evropa, Zahodna Evropa, Severna Evropa-brez podrobnega obravnavanja posamezne države).

Ob pridobivanju prostorskih in fiziognomskih predstav postopoma uvajamo učence na razumsko osvajanje geografskih spoznanj, razumevanje in ugotavljanje soodvisnosti, na absolutno in relativno vrednotenje potenciala in sposobnost postavljanja delnih sintez. Uvajanje v čitanje tematskih kart.

Pedagoška taksonomija glede izbora in globine obravnave, omejitev deskripcije na minimalno nujnost in prenos težišča dela na aktivno sodelovanje učencev. Pri spoznavanju pojmov in problemov težiti za tesno povezanostjo z domačin okoljem.

VII. PRIDOBIVANJE PROSTORSKIH IN FIZIOGNOMSKIH PREDSTAV O NEEVROPSKIH REGIJAH

Nadaljevanje realizacije prostorsko informativne funkcije geografije kot učnega predmeta na primerih obravnave neevropskih regij. Osnovni vzgojnoizobraževalni vidik: na račun kvalitete (poglobljene razumske vzgoje in boljših prostorskih predstav) krčiti obseg snovi (predvsem deskripcijo, spominsko spoznavna dejstva in ponavljanje že znanih spoznanj).

Postopno usposabljanje učencev za vrednotenje potenciala in ugotavljanje delnih sintez in funkcije večjih regij. Nadaljevanje uvajanja v čitanje tematskih kart.

Nadaljevanje reformnih prizadevanj glede pedagoške taksonomije, racionalizacije pouka in poglobljene vzgoje geografskega mišljenja.

Raz.	Etapni smotri geografskega izobraževanja	Težiščna snov	Osnovna reformna prizadevanja
------	--	---------------	-------------------------------

VIII. PRIDOBIVANJE PROSTORSKIH IN FIZIOGNOMSKIH PREDSTAV TER GEOGRAFSKIH ZNAČILNOSTI NAŠIH VELIKIH OBMOČIJ IN JUGOSLAVIJE KOT CELOTE

Etapni smotri geografskega izobraževanja so v načelu enako kot pri 6.in 7. razredu, le da glede na pridobljene pojme, spoznanja in zakonitosti in glede na psihofizično stopnjo otrok, spoznavanja Jugoslavije lahko razumsko znatno poglobimo. Če smo pri geografskem izobraževanju v 6.in 7.razredu pri obravnavi raznih pojmov, procesov, problemov, spoznanj in zakonitosti izhajali iz sistematskega opazovanja in raziskovanja geografske opazovalnice, bomo pri obravnavi različnih vprašanj izhajali iz problematike domače občine in spoznanja razširili na druga območja naše države.

Težiščna snov je oblikovanje prostorskih, fiziognomskih predstav o naših velikih regijah, spoznavanje absolutnih in relativnih vrednosti potenciala ter sodobne socialne in družbeno ekonomske procese ter vlogo posameznih republik in SFRJ v svetu.

Poglabljanje v čitanje tematskih kart, topografskih kar in načrtov.

Nadaljevanje reformnih prizadevanj glede pedagoške taksonomije, racionalizacije pouka in aktivizacije učencev pri pouku.

SKUPNA PROGRAMSKA OSNOVA V USMERJENEM IZOBRAŽEVANJU OBRAVNAVA GEOGRAFSKIH PROBLEMOV S POGLOBLJENO VZGOJO GEOGRAFSKEGA NAČINA MIŠLJENJA
SPLOŠNI GEOGRAFSKI PROBLEMI SODOBNEGA SVETA

Osnovni etapni vzgojnoizobraževalni smoter je dialektično enotna obravnava geografskih problemov sodobnega sveta s celostnim spoznavanjem vloge naravnih in družbenih dejavnikov. Problemski pristop k obravnavi nujno izhaja iz temeljitega poznavanja absolutnih vrednosti posameznega elementa ali skupine elementov (naravno ali družbeno geografskih, v večini primerov pa iz obeh kompleksov), ki bistveno sovplivajo na nastanek in razvoj določenega kompleksa, iz meril za relativno vrednotenje v različnih sredinah in po različnih razredih ter perspektive človeka za obvladovanje teh vprašanj

Spoznavanje naravno geografskih dejavnikov in njihova vloga v geografskem okolju. Spoznavanje in vrednotenje družbeno geografskih dejavnikov.

Problemi posameznih geografskih dejavnikov v razvoju gospodarstva.
Problemi naselij in regionalnega planiranja. Geografski problemi sodobnega sveta. Svet kot celota. Poglobljeno delo s kartami.

Prenos težišča na izhajanje iz domačega okolja ter na aktivno delo učencev v učnem procesu. (Na 1 uro posredovanja 1 uro vaj).

Etapni smotri geografskega izobraževanja

Težiščna snov

Osnovna reformna prizadevanja

II. GEOGRAFSKI PROBLEMI POSAMEZNIH REGIJ JUGOSLAVIJE
IN JUGOSLAVIJE KOT CELOTE

Osnovni končni smoter geografskega izobraževanja v skupni programski osnovi je nuditi učencem celostna spoznanja o geografskih problemih posameznih regij v Jugoslaviji in o Jugoslaviji kot celoti. Sistematska vzgoja geografskega načina mišljenja bi na tej stopnji omogočila, da učenci razumsko spoznajo in ugotavljajo osnovne geografske probleme različnih regij, da spoznajo sodobno splošno vrednost naravnega potenciala, možnosti smiselnega gospodarjenja v okolju z vidika ohranjanja zdravega okolja, naših socialno ekonomskih potreb in z vidika narodne obrambe. Razumsko spoznanje problemov posameznih regij in Jugoslavije kot celote omogoča učencem pridobitev spoznanj o vlogi Jugoslavije v svetu. Dialektično enoten pristop k obravnavi problemov posameznih regij nudi na eni strani učencem spoznanja o osnovnih problemih posameznih regij in naše države kot celote, na drugi strani pa ga usposablja za geografski način mišljenja, to je celosten pristop pri obravnavi različnih vprašanj, kar je nujno potrebno za aktivno družbeno delo občana v naši samoupravni socialistični družbi.

Obravnava širših regij Jugoslavije z vidika osnovnih prostorskih problemov (z dialektično enotnega vidika) in perspektiv nadaljnjega razvoja. Pomen in vloga Jugoslavije v svetu.

Prenos težišča dela na aktivno delo učencev s pomočjo različnih tematskih kart, načrtov, družbenih planov itd.

LITERATURA:

1. Nastava zemljopisa u osnovnoj školi. Školska knjiga, Zagreb 1977.
2. Osnovna šola, Vsebina vzgojnoizobraževalnega dela. Zavod SRS za šolstvo, Ljubljana 1973.
3. Skupna programska osnova v usmerjenem izobraževanju. Predmetniki in učni načrti (delovni osnutek). Zavod SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana 1977.
4. J. Medved (in sodelavci): Kako učiti geografijo, priročnik za učitelje. Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani 1977.
5. J. Medved: Problemski pouk in transferna spoznanja. Geografski obzornik 22, 1975, št. 4, str. 28-35.
6. J. Medved: Načelo celostnosti ali kompleksnosti pri pouku geografije. Geografski obzornik 23, 1976, št. 3-4, str. 25-29.

TATJANA ŠIFRER

DRUŽBENI PROIZVOD SVETA OKOLI LETA 1970

Pred dvena letoma je znani hrvaški ekonomist Ivo Vinski izdal v Zagrebu zelo zanimivo knjigo "Društveni proizvod svijeta" (Liber 1976, 220 din), v kateri analizira družbeni proizvod (DP) po posameznih kontinentih in državah okoli leta 1950, 1960 in 1970. Leto dni pozneje je objavil v reviji Ekonomski pregled (1977, 9-10, str. 463-476) še članek s podobno tematiko (Rast društvenog proizvoda svijeta), ki pa je v glavnem le izvleček iz njegovega prvega, obsežnejšega dela. Ker prinašata tako knjiga kot razprava veliko zanimivih podatkov s tega področja, jih v tem članku želimo vsaj nekaj (deloma prirejenih) posredovati tudi našim bralcem. Zavedamo se, da so tudi podatki za leto 1970 stari že 8 let, medtem pa se je v svetu že marsikaj spremenilo, toda dopolnjevati naš vir s številkami iz drugih publikacij zaradi neprimerljivosti enostavno ni bilo mogoče (izračunani so v nacionalnih valutah).

Najprej, kaj je sploh to družbeni proizvod? Vinski meni, da je družbeni proizvod v načelu "celokupna vrednost dobrin in uslug proizvedenih in porabljenih v določenem razdobju" (Vinski: Društveni proizvod svijeta, str.16). Po standardni definiciji, kot so jo utemeljili v statističnem uradu Organizacije združenih narodov, upoštevamo pri obračunavanju družbenega proizvoda "vse dejavnosti, ki proizvajajo za tržišče in za kolektivne potrebe družbe ter proizvodnjo primarnih dejavnosti, porabljeno za lastne potrebe proizvajalcev. Ne vključuje pa se proizvodnja neprimarnih dejavnosti, proizvedena izven osnovne dejavnosti proizvajalcev in porabljena od njih samih" (Vinski, istotam, str.17). Družbeni proizvod sicer ni edina metoda za ugotavljanje in primerjanje gospodarske moči posameznih držav (imamo še narodni dohodek, t.i. bogastvo), vendar je na današnji stopnji ekonomske znanosti prav gotovo najprimernejša, čeprav ne tudi popolna. Povsem praktična vrednost tega kazalca pa je tudi v tem, da posamezne dežele po svetu določajo svoj družbeni proizvod po usklajenih statistikah, tako da so rezultati med seboj primerljivi.

Tako so ekonomisti preračunali, da se je v obdobju 1950-1970 celotni DP sveta dvignil za 158 % (od 1,306.380 milijonov dolarjev na 3,369.400 milijonov dolarjev, preračunano v ameriških dolarjih iz leta 1970), medtem ko se je v istem času svetovno prebivalstvo povečalo za 45 % (od 2.480,25 milijonov na 3.605,12 milijonov). Če preračunamo višino DP na enega prebivalca (DP/preb.), bomo ugotovili, da se je le-ta v omenjenem 20-letnem obdobju povečal za 77 %, oziroma od 527 dolarjev DP/preb. okoli 1. 1950 na 935 dolarjev 1. 1970, to pa pomeni povprečno letno rast za 2,9 %. Te številke, ki se nanašajo na svet kot celoto, odražajo vsekakor zelo intenzivno gospodarsko rast v tem obdobju, verjetno najhitrejšo v zgodovini človeštva sploh (Vinski: Rast društvenog proizvoda, Ekon. pregled, 1977, 9-10, str. 471).

Seveda pa ta krepitev gospodarstva po svetu nikakor ni bila enakomerna. Oglejmo si najprej podatke o višini DP/preb. v letu 1970 za posamezne kontinente oziroma Sovjetsko zvezo (svetovni povpreček tedaj 935 dolarjev na prebivalca, tj. indeks 100) in dobili bomo naslednji vrstni red: Severna Amerika 4.787 dol/preb. (indeks 512), Oceanija, tj. predvsem Avstralija z Novo Zelandijo, 2.287 dol/preb. (indeks 345), Evropa brez Sovjetske zveze 2.144 dol/preb. (indeks 230), Sovjetska zveza 1.651 dol/preb. (indeks 177), Latinska Amerika 527 dol/preb. (indeks 56), Azija brez Sovjetske zveze 312 dol/preb. (indeks 33) ter Afrika 206 dol/preb. (indeks 22). Nad svetovnim povprečjem so torej Severna Amerika, Oceanija, Evropa in Sovjetska zveza, pod njim pa Latinska Amerika, Azija in Afrika.

To sliko v grobem nam bo še bolj osvetlila natančnejša analiza obstoječega stanja po posameznih državah (v nekaterih primerih se podatki v tabeli našajo tudi na dve državi skupaj). Pokazala nam bo, da je svet razpet med 4.898 dolarji DP/preb. (1. 1970) v najvišje uvrščenih Združenih državah Amerike in le borimi 60 dolarji DP/preb., kolikor jih je po naših podatkih nabrala najslabše uvrščena država Ruanda v Afriki.

Poglejmo, kako so se med tema skrajnostima razvrstile druge države. Poudarimo naj, da so ZDA edina država na svetu (po naših podatkih za 1. 1970), ki se je uvrstila v najvišjo kategorijo nad 4.000 dolarjev DP/preb. V naslednji kategoriji 3.000 - 4.000 dolarjev se je zbralo sedem držav, od tega kar šest evropskih in ena severnoameriška: Švedska 3.875 dol/preb., Kanada 3.746 dol/preb., Švica 3.194 dol/preb., Francija 3.138 dol/preb., Zahodna Nemčija 3.128 dol/preb. Norveška 3.028 dol/preb. in Danska 3.017 dol/preb. Več kot 3.000 dolarjev DP/preb. je tega leta imela torej vsa Severna Amerika, vsa Severna Evropa z izjemo Finske ter tri države Srednje oziroma Zahodne Evrope. Kategorija 2.000 - 3.000 dolarjev DP/preb. šteje deset držav: sedem evropskih, dve iz Oceanije ter eno iz Azije. To so Belgija z Luksemburgom 2.979 dol/preb., Avstralija 2.885 dol/preb., Nova Zelandija 2.704 dol/preb., Velika Britanija 2.663 dol/preb., Nizozemska 2.515 dol/preb., Islandija 2.305 dol/preb., Finska 2.270 dol/preb., Vzhodna Nemčija 2.106 dol/preb., Avstrija 2.080 dol/preb., ter Japonska 2.039 dol/preb. Kot vidimo, se je gospodarsko visoko razvitim deželam Zahodne, Severne in Srednje Evrope pridružila najvišje uvrščena vzhodnoevropska država - Vzhodna Nemčija, tako visoko pa stojita tudi Avstralija in Nova Zelandija ter prva, daleč najvišje uvrščena država v Aziji - Japonska. V naslednji kategoriji 1.000 - 2.000 dolarjev DP/preb. je med desetimi zopet sedem evropskih držav, Sovjetska zveza, Izrael, kot druga gospodarsko najmočnejša azijska država ter najvišje uvrščena latinskoameriška dežela - Argentina. Slede si takole: Italija 1.859 dol/preb., ČSSR 1.828 dol/preb., Izrael (v mejah pred 1. 1967) 1.786 dol/preb., Sovjetska zveza 1.651 dol/preb., Irska 1.514 dol/preb. Madžarska 1.386 dol/preb., Poljska 1.384 dol/preb., Bolgarija 1.040 dol/preb., Argentina 1.035 dol/preb. ter Jugoslavija 1.019 dol/preb. Opazimo, da v tej kategoriji odločno prevladujejo socialistične dežele Vzhodne in Jugovzhodne Evrope s Sovjetsko zvezo, pridružuje pa se jim tudi Italija, kot najvišje uvrščena južnoevropska država, ter zadnja med zahodnoevropskimi - Irska.

Če na kratko povzamemo: med 121 deželami na svetu (po našem viru) ima le 28 držav, tj. slaba četrtnina, več kot 1.000 dolarjev DP/preb. (leta 1970). To sta obe deželi Severne Amerike, Avstralija z Novo Zelandijo, tri četrtnine vseh evropskih držav, le dve iz Azije (Japonska in Izrael), samo ena iz Latinske Amerike (Argentina) ter nobena iz Afrike.

V spodnjo kategorijo pod 1.000 dolarjev DP/preb. (1. 1970) pa se uvršča kar 93 držav, tj. tri četrtnine vseh na svetu. Med njimi je še vedno kar sedem evropskih dežel (ali četrtnina) in to izključno iz Južne in Jugovzhodne Evrope. Sicer pa je v tej kategoriji zastopana vsa Afrika, ki se z izjemo Južnoafriške republike pojavlja šele v kategorijah pod 400 dol/preb. Tu sta z eno oziroma dvema izjemama tudi vsa Latinska Amerika in Azija, čeprav je gospodarsko stanje po naših podatkih na teh dveh kontinentih v primerjavi z Afriko vseeno boljše.

V najvišjo plast v tej kategoriji z 900 - 1.000 dolarji DP/preb. sodijo štiri evropske države: Španija 968 dol/preb., Romunija 917 dol/preb., Ciper 916 dol/preb. in Grčija 904 dol/preb. 800 - 900 dol/preb. so zabeležili v Urugvaju (867 dol/preb.) kot drugouvrščenemu v Latinski Ameriki ter v najbogatejši deželi Afrike, v Južnoafriški republiki (813 dol/preb.). 700 - 800 dolarjev DP/preb. imajo Singapur (788), Čile (708), Venezuela (702), medtem ko je 600 - 700 dolarjev na prebivalca zabeležilo pet držav: Mehika (691), Panama (688), Portugalska (659), Saudova Arabija s Kuvaitom in arabskimi šejkati (639) ter Libanon (634). V kategorijo 500 - 600 dolarjev DP/preb. sta uvrščeni le Malta (561) in Kostarika (560). 400 - 500 dolarjev na prebivalca pa so izkazale statistike v petih državah. To so Nikaragva (462), Turčija (451), Kolumbija (419), Peru (416) in Kuba (406). Številneje je zastopana zopet kategorija 300 - 400 dolarjev DP/preb. ki šteje kar 14 držav, med njimi je tudi najrevnejša evropska država - Albanija. Slede si takole: Brazilija (399 dol/preb.), Taiwan (390), Malezija (387), Gvatemala (380), Gvajana (380), Iran (378), Albanija (372), Zambija z Rodezijo (343), Obala slonove kosti (343), Liberija (337), Dominikanska republika (334), Irak (329), Libija z Egiptom (313) ter Salvador (306).

Družbeni proizvod 300 - 1.000 dolarjev na prebivalca (l. 1970) prenore torej v celoti 35 držav oziroma dobra četrtina vseh na svetu. V najnižjo kategorijo z manj kot 300 dolarjev DP/preb. pa se uvršča kar 58 držav, to je nalo manj kot polovica vseh na svetu. Med njimi je le še pet latinskoameriških (Ekvador 295 dol/preb., Honduras 287 dol/preb., Paragvaj 268 dol/preb., Bolivija 217 dol/preb. in na tem kontinentu najslabše uvrščeni Haiti s 130 dol/preb.), pa še vedno dvajset azijskih ter kar 32 afriških dežel, kar ponovno potrjuje, da je "črna celina" gospodarsko daleč najmanj razvita na svetu. Iz te kategorije, ki je med vsemi najštevilnejša, naj navedemo le tiste najrevnejše med najrevnejšimi, ki premorejo manj kot 100 dolarjev DP/preb. V Afriki so to Niger (99), Dahomej (96), Somalija (91), Čad (90), Nigerija (90), Etiopija (79), Malavi (77), Gornja Volta (76), Burundi (63) in Ruanda (60), v Aziji pa Afganistan (98), Bangladeš (98), Nepal (80), in Severni Jemen (73).

Iz podatkov o višini družbenega proizvoda na prebivalca v letu 1970 (preračunana v ameriške dolarje iz l. 1970) smo si nekako ustvarili grobo sliko o gospodarski moči ali nemoči posameznih delov sveta v tem letu. In kakšne so težnje nadaljnje rasti, kam vodi korak v prihodnost? Se bodo razlike med "bogatimi" in "revnimi" še naprej večale?

Žal nam podatki o rasti družbenega proizvoda v preteklem 20-letnem obdobju (upoštevali bomo le kontinente) to potrjujejo. Celotni družbeni proizvod sveta se je v tem času dvignil za 158 %, vendar zelo neenakomerno po posameznih delih sveta. Nadpovprečno hitro se je v tem obdobju razvijala predvsem Sovjetska zveza (297 %), Azija (198 %), Evropa (178 %) in Latinska Amerika (169 %), pod svetovnim povprečjem pa so ostale Oceanija (144 %), Severna Amerika (112 %) in Afrika (111 %).

Moramo pa takoj poudariti, da visok odstotek rasti družbenega proizvoda za Azijo (198 %) ni realen in ga je treba v veliki meri pripisati izredno hitri rasti Japonske v povojni dobi. Tako se je celotni družbeni proizvod v tej deželi dvignil kar za 495 %, DP/preb. pa za 378 %, medtem ko se je v Aziji brez Japonske in Sovjetske zveze (v nadaljnjem besedilu v slabo razviti Aziji) dvignil samo za 138 %, kar je manj kot na svetu v celoti. Ker torej raste družbeni proizvod Azije sorazmerno počasi, prebivalstvo pa hitreje (51 %) od svetovnega povprečja (45 %), beleži Azija tudi počasnejšo rast DP/preb. v primerjavi s svetom v celoti (58 % : 77 %).

Podobno, še izrazitejšo sliko v tej smeri nam kaže Afrika. Rast družbenega proizvoda v preteklih 20 letih (111 %) je ne samo pod svetovnim povprečjem (158 %), ampak celo pod povprečjem slabo razvite Azije (138 %). Prebivalstvo Afrike je v letih 1950 - 1970 rastlo hitreje (66 %) kot na svetu v celoti (45 %) in tudi hitreje kot v slabo razviti Aziji (51 %). Odraz tega je, da jc DP/preb. na "črni celini" v tem obdobju porastel samo za 29 % (svet 77 %), slabo razvita Azija 58 %).

V Latinski Ameriki kot tretjem gospodarsko slabo razvitem kontinentu je razvoj nekoliko drugačen. Rast družbenega proizvoda je v preteklem dvajsetletnem obdobju tukaj vendarle nad svetovnim povprečjem (169 % : 158 %). Toda Latinska Amerika je hkrati tuai kontinent najhitrejše demografske rasti (73 %), ki paralizira nekaj nadpovprečnejšo gospodarsko rast in ji ne da razmaha. Močno naraščanje prebivalstva je sicer znan problem skoraj vseh "dežel v razvoju", ki zato le s težavo in počasi dvigajo svoj DP/prcb. V Latinski Ameriki se je v obdobju 1950 - 1970 DP/preb. dvignil zato le za 56 % (svet 77 %).

Iz tega splošnega pregleda lahko povzamemo, da gospodarski razvoj na svetu v preteklem dvajsetletnem obdobju ni šel morda v smeri postopnega izravnavanja razlik med gospodarsko razvitimi in nerazvitimi, ampak je prepad med njimi še poglobil. Gospodarsko visoko razvita Evropa (brez ZSSR), Sovjetska zveza in Japonska so še okrepile svoj položaj na mednarodni lestvici gospodarske razvitosti: Evropa za četrtino, Sovjetska zveza za tri četrtine in Japonska za dvainpolkrat, medtem ko so ZDA in Avstralija z Novo Zelandijo zaostale za okoli desetino. Močnejše pa so nazadovali gospodarsko najslabše razviti kontinenti: Latinska Amerika za osmino, Afrika za skoraj tri desetine in slabo razvita Azija (brez Japonske in ZSSR) za nekaj več kot eno desetino.

In kakšen je gospodarski položaj J u g o s l a v i j e v primerjavi z drugimi deželami? Glede na višino DP/preb. v letu 1970 je naša država na 28. mestu med 121 državami na svetu (po našem viru) in se kot zadnja še uvršča v kategorijo nad 1.000 dolarjev DP/preb. (1. 1970 - 1.019 dol/preb.; 1. 1950 - 339 dol/preb.). V Evropi so za njo še Španija, Romunija, Ciper, Grčija, Portugalska, Malta in Albanija. Celotni družbeni proizvod naše države je sicer v 20-letnem obdobju porastel kar za 275 %, kar prekaša evropsko (178 %) in svetovno (158 %) povprečje. Glede na prebivalca beležimo porast za 201 % (Evropa brez ZSSR 121 %, svet 77 %). Gospodarsko krepitev naše države odraža tudi podatek, da je bil DP/preb. 1. 1950 pri nas za tretjino nižji od svetovnega povprečja, leta 1960 za sedmino, medtem ko je 1. 1970 svetovnega prekašal že za desetino.

DRUŽBENI PROIZVOD SVETA OKOLI LETA 1970
obračunan v ameriških dolarjih iz tega leta

	Družb.proizv. v milijonih dol.	preb. sredi 1. 1970 (v milijon.)		DP na preb. dolarji	indeks
SVET	3,369.400	3.605	12	935	-100
EVROPA (brez ZSSR)	990.247	461	77	2.144	230
Norveška	11.748	3	88	3.028	324
Švedska	31.193	8	05	3.875	415
Finska	10.669	4	70	2.270	243
Danska	14.965	4	96	3.017	323
Islandija	461	0	20	2.305	247
Francija	159.371	50	78	3,138	336
Zahodna Nemčija	192.959	61	68	3.128	335
Velika Britanija-Ulster	148.695	55	83	2.663	285
Irska	4.452	2	94	1.514	162
Nizozemska	32.743	13	02	2.515	269
Belgija-Luksemburg	29.846	10	02	2.979	319
Švica	20.058	6	28	3.194	342
Avstrija	15.371	7	39	2.080	223
Italija	99.759	53	67	1.859	199
Španija	32.225	33	29	968	104
Portugalska	6.346	9	63	659	70
Malta	185	0	33	561	60
Grčija	8.033	8	89	904	97
Ciper	577	0	63	916	98
Jugoslavija	20.762	20	38	1.019	109
Albanija	807	2	17	372	40
Bolgarija	8.829	8	49	1.040	111
Romunija	18.565	20	25	917	98
Vzhodna Nemčija	35.936	17	06	2.106	225
Čehoslovaška	26.456	14	47	1.828	196
Poljska	44.943	32	47	1.384	148
Madžarska	14.293	10	31	1.386	148
SOVJETSKA ZVEZA	400.808	242	77	1.651	177
SEVERNA AMERIKA	1,083.446	226	32	4.787	512
Združene države Amer.	1,003.110	204	80	4.898	524
Kanada	80.209	21	41	3.746	401
LATINSKA AMERIKA	147.025	278	74	527	56
Kuba	3.427	8	40	406	43
Haiti	633	4	87	130	14
Dominikanska republika	1.384	4	14	334	36
Mehika	33.921	49	09	691	74
Gvatemala	1.972	5	19	380	41
Honduras vklj.brit.	775	2	70	287	31
Salvador	1.080	3	53	306	33
Nikaragua	915	1	98	462	49
Kostarika	973	1	74	560	60

	družb.proizv. v milijonih dol.	preb.sredi 1.1970 (v milijon.)	DP na preb. dolarji	preb. indeks
Panama	981	1 43	688	74
Argentina	24.022	23 21	1.035	111
Urugvaj	2.506	2 89	867	93
Čile	6.924	9 78	708	76
Brazilija	37.019	92 78	399	43
Paragvaj	641	2 39	268	29
Bolivija	1.070	4 93	217	23
Peru	5.653	13 59	416	45
Ekvador	1.797	6 09	295	32
Kolumbija	8.849	21 12	419	45
Venezuela	7.301	10 40	702	75
Gvajana	274	0 72	380	41
AZIJA (brez ZSSR)	631.131	2.025 15	312	33
Japonska	210.812	103 39	2.039	218
Kitajska (brez Taivana)	200.540	759 62	264	28
Taivan	5.476	14 04	390	42
Koreja (severna in južna)	7.977	39 49	202	22
Mongolija	270	1 25	216	23
Indonezija	12.362	121 20	102	11
Filipini	8.829	36 85	240	26
Malezija	4.029	10 41	387	41
Singapur	1.631	2 07	788	84
Tajska	6.807	34 38	198	21
Kampučija (prej Kambodža)	1.563	6 84	170	18
Vietnam (severni in južni)	7.977	39 49	202	22
Laos	340	2 96	115	12
Burma	3.310	27 58	120	13
Indija	79.509	537 05	148	16
Bangladeš	7.330	74 80	98	10
Pakistan	11.125	54 90	203	22
Sri Lanka	2.615	12 51	209	22
Nepal	880	11 00	80	9
Afganistan	1.675	17 09	98	10
Iran	11.060	29 26	378	40
Turčija	15.903	35 23	451	48
Sirija	1.756	6 25	281	30
Libanon	1.769	2 79	634	68
Irak "	3.105	9 44	329	35
Jordanija s Cisjordanijo	670	2 31	290	31
Izrael (v mejah pred 1967)	5.197	2 91	1.786	191
Saudova Arabija-Kuvait- arabski šejkati	6.132	9 59	639	68
Južni Jemen	218	1 44	151	16
Severni Jemen	419	5 74	73	8
AFRIKA	72.436	351 00	206	22
Maroko	3.521	15 58	226	24
Alžirija	4.170	14 33	291	31
Tunizija	1.321	5 14	257	27
Libija in Egipt	11.030	35 27	313	33
Sudan	2.072	15 70	132	14
Nigerija	4.956	55 07	90	10
Gornja Volta	409	5 38	76	8
Mali	502	5 02	100	11
Mavritanija	166	1 17	142	15
' Senegal in Gambija	902	4 29	210	22
I Gvineja	466	3 92	119	13
I Sierra Leone	434	2 55	170	18
Liberija	512	1 52	337	36
Obala slonove kosti	1.476	4 31	343	37
Gana	2.548	8 64	295	32
Togo	254	1 97	129	14

	druži .proizv. v milijonih dol.	preb.sredi 1.1970 (v milijon.)	DP na preb. dolarji	preb. indek:
Dahomej	258	2,69	96	10
Niger	398	4,02	99	11
Čad	334	3,71	90	10
Srednjeafriška republika	238	1,61	148	16
Kamerun-Gabon-Ekvat.				
Gvineja	1.681	6,63	254	27
Kongo (Brazzaville)	202	0,94	215	22
Zaire	2.247	21,57	104	11
Angola in dr.nesamost. podr.	1.170	5,57	210	22
Etiopija	1.979	25,05	79	9
Somalija	254	2,79	91	10
Uganda	1.020	9,81	104	11
Kenija	1.744	11,25	155	17
Tanzanija	1.368	13,27	103	11
Ruanda	215	3,59	60	6
Burundi	223	3,54	63	7
Malavi	342	4,44	77	8
Zambija in Rodezija	3.296	9,61	343	37
Madagaskar	1.013	6,75	150	16
Mozambik in dr.nesam. podr.	1.498	8,32	180	19
Južnoafriška republika	17.504	21,53	813	87
Namibija-Botsvana- Svazi-Lesoto	393	2,73	144	15
OCEANIJA	44.307	19,37	2.287	245
Avstralija	36.201	12,55	2.885	309
Nova Zelandija	7.625	2,82	2.704	289
Malezija-Polinezija- Mikronezija	481	4,00	120	13

KNJI ŽEVNOST

ZGORNJE POSOČJE. Zbornik 10. zborovanja slovenskih geografov Tolmin-Bovec, 26-28.IX.1975. Izdalo in založilo Geografsko društvo Slovenije. Ljubljana 1978. 394.str.,off-set. Naklada 700 izvodov. Uredil dr.Jurij Kunaver.

Čeprav nekoliko pozno, smo po treh letih le dobili tiskane referate z bovškega in tolminskega zborovanja slovenskih geografov. Po njem sta dva potresa v letu 1976 pretresla družbeno-geografske razmere v zgornjem Posočju, tako da je del gradiva, ki ga prinaša zbornik, zgodovinskega pomena. Tega se je zavedalo tudi uredništvo, ki je kot prvi prispevek objavilo študijo o spremembah po potresu.

Posočje obravnava 35 člankov skoraj z vseh geografskih vidikov. Med 17 prispevki, ki se ukvarjajo z vso tolminsko občino, pogrešamo le pregled o pedogeografskih in fitogeografskih razmerah. Naj navedemo le glavne tematike: geološka zgradba, geomorfološki razvoj, klima, rečni režimi, družbeno-ekonomski problemi, razvoj prebivalstva, kmetijstvo, urbanizacija, naselja, funkcija oskrbe, izobraževanje, turizem in promet, varstvo narave. Z deli Posočja se ukvarjajo članki, ki govorijo o vaseh Breginj, Soča, Kamno, dolini Bače, Koritnice itd. Zanimivo bo tik pred potresom izdelano monografijo o Breginju primerjati z današnjim stanjem.

Zaradi potresnih sprememb in obmejne lege bo zgornje Posočje gotovo privlačna točka šolskih ekskurzij. Zato in tudi sicer je potrebno, da imajo ta zbornik vsi geografski učitelji na svojih knjižnih policah in da ne manjka tudi v šolski knjižnici. Naroča se pri izdajatelju.

GEOGRAFSKI ZBORNİK XV. Geografski inštitut Antona Melika SAZU, Ljubljana, 1976. 269 str. in karte v prilogi. XV. Geografski zbornik je posvečen Antonu Meliku ob desetletnici njegove smrti. Urednik zbornika akad. Svetozar Ilešič na prvi strani sporoča, da se je po jubilanu poimenoval tudi inštitut-Geografski inštitut Antona Melika. Delo njegovih sodelavcev je razvidno predvsem iz tega zbornika in posebnih del.

Več kot polovica zbornika je namenjena prikazu poplavnega področja ob Pšati ("Geografske značilnosti poplavnega sveta ob Pšati"). To je bila prva raziskava poplavnega sveta v okviru dolgoletne raziskovalne teme, ki jo je inštitut prevzel od Raziskovalne skupnosti Slovenije. Pšata naj bi bila vzorčna raziskava skupine, sestavljene iz delavcev z Inštituta in zunanjih sodelavcev. O izsledkih poročajo D.Radinja, M.Šifrer, F.Lovrenčak, M.Kolbezen, M.Natek z vseh geografskih vidikov (hidrogeografskega, geomorfološkega, biogeografskega, regulacijskega, človeškega). Izredno bogato dokumentacijo predstavljajo številne fotografije in barvne karte.

V okviru iste teme je bila preučena tudi Mislinjska dolina (I.Gams), kjer pa so poplave drugačne, ker je Mislinja bolj hudourniška. Tudi tu se je pokazalo, kako močan pečat so poplave vnesle v razporeditev naselij, prometne mreže, izrabo tal itd.Tudi tej razpravi (Hidrogeografski oris porečja Mislinje s posebnim ozirom na poplave) je pridana barvna karta.

M.Šifrer in D.Košir sta prispevala razpravo "Nova dognanja na Triglavskem ledeniku pod Skuto". Oba ledenika namreč Geografski inštitut Antona Melika letno opazuje že od leta 1946 (Skutin ledinik kasneje). To je zdaj že tretje poročilo, ki obravnava razdobje 1963-1973. Milan Šifrer je povzel Zaključke tudi starejšega razdobja in zapisal, da se je Triglavski ledenik v dobi 1946-1954 skrčil na leto

poprečno za 2,21 m, v dobi 1955-1962 za 2,4 m in v letih 1963-1973 samo za 1,02 m. Čeprav meri samo še okoli 12 ha, ni bojazni za ledenikov obstoj, ker se je krčenje zadnja leta ustavilo.

V bogatem zborniku je skupno 238 fotografij, diagramov, skic in podob ter 6 kart v prilogi.

GEOGRAFSKI ZBORNIK XVI, Geografski inštitut SAZU, Ljubljana, 1977, 229 strani.

Če je bil prejšnji zbornik namenjen predvsem poplavam, ima ta v središču zgornjo gozdno mejo. Več kot polovico zbornika zavzema razprava F.Lovrenčaka "Zgornja gozdna meja v Kamniških Alpah v geografski luči". Avtor ima v svoji tiskani disertaciji v središču zanimanja sicer razne vrste zgornje gozdne meje, toda iz razprave zvemo za celotno fizično-geografsko podobo Kamniških Alp, pa tudi njihovega obrobja. Ker je upoštevan tudi del Alp v porečju Savinje, bi morda bolj ustrezal naslov "Zgornja gozdna meja v Kamniško-Savinjskih Alpah".

Druga razprava se loteva zgornje gozdne meje v vzhodnih Karavankah (I.Gams, 0 zgornji gozdni meji na jugovzhodnem Koroškem). Opazen je nekoliko drugačen pristop, kot je v prvi razpravi.

Ker se tudi tretja razprava v zborniku (M.Šifrer, Geografski učinki žleda v gozdovih okrog Idrije ter Postojne) ukvarja z gozdom, je pravzaprav vsa številka GZ posvečena gozdu. V okviru naravnih katastrof, ki jih beleži in raziskuje Geografski inštitut Antona Melika, je Šifrer tu obdelal učinke žleda, ki je od 17. do 19. novembra 1975 polomil 342.331 m³ drevja v gozdovih na robu visokih dinarskih planot.

Tudi ta številka zbornika je bogato opremljena s slikovnim gradivom ter barvnimi kartami. Vsaka razprava ima slovenski in angleški povzetek. Zbornik se naroča pri Biblioteki SAZU, Ljubljana, Novi trg, kjer so dostopne tudi posamične razprave. Če so zborniki morda predragi za posameznike, to ne velja za šolske knjižnice, kjer jih v času poglavljanja in posodabljanja geografskega pouka ne bi smelo manjkati.

I.Gams

OB IZIDU KNJIGE DR.AVGUŠTINA LAHA "SLOVENIJA SEDEMDESETIH LET"

Letošnjo pomlad je Državna založba Slovenije predstavila slovenski javnosti knjigo "Slovenija sedemdesetih let". Tisk te čez štiristopetdeset strani obsežne publikacije s sedemnajstimi kartografskimi prikazi, štiriindvajsetimi barvnimi fotografijami in številnimi diagrami ter tabelami je sofinancirala Kulturna skupnost Slovenije. Vsebinsko sta tekst in spremno gradivo razdeljena v pet obsežnejših poglavij, ki vsebujejo uvodna splošna razmišljanja v poglavju o slovenski stvarnosti sedemdesetih let, analitično obdelavo aktualnega statističnega in dokumentacijskega gradiva v poglavjih o družbeni preobrazbi in gospodarskem razvoju Slovenije in končno še dve specifični problemski temi na zadnjih straneh knjige o naravnih zakonitostih in urejanju okolja v Sloveniji ter o problematiki izobraževanja in kadrov.

Takoj na začetku je treba omeniti, da je knjiga v svoji zasnovi povsem samosvoja, saj v konceptu ne zasledimo klasičnega geografskega ali regionalnega pristopa, ampak bolj razmišljanja in analize o stanju družbene stvarnosti in njenem dialektičnem razvoju v Sloveniji v zadnjih sedemdesetih letih, pri čemer je to stanje predvsem odraz povojnega življenja in dela v samoupravni socialistični

Jugoslaviji. Knjiga je najaktualnejše branje o družbenih procesih, ki vplivajo na preobrazbo kulturne pokrajine v Sloveniji.

Eksploziven razvoj proizvodnih sil, prometa, prešlojevanja prebivalstva in drugi elementi, ki spremljajo razvoj slovenske pokrajine in njene družbe iz agrarne v industrijsko in urbano, so pustili pečat tudi slovenskemu vsakdanu, ki zastavlja prav v sedemdesetih letih vse napore, da omili negativne posledice skokovitega napredka družbe. Pri tem se opira na samoupravne odnose, ki so v svetu edinstveni in ki jih oblikujejo v glavnem delavci v (6371) temeljnih organizacijah združenega dela. Onesnaževanje okolja in oblikovanje kadrovske politike sta poleg problemov v zvezi s prometom, začasnim zaposlovanjem v tujini, energetske problematiko in pridobivanjem hrane pomembna elementa družbene politike. Zato jih avtor podrobno analizira in nakazuje možnosti za rešitve v okviru odnosov, ki so se v preteklih tridesetih letih pri nas oblikovali in ustalili.

Knjiga posveča posebno pozornost obdelavi novejšega dokumentacijskega gradiva, ki je služilo za razpravo v skupščini SR Slovenije in pa statistične dokumentacije, ki sega s svojimi podatki v zadnja leta (1976). Naraščanje prebivalstva in preslojevanje večine iz agrarnih v neagrarne poklice na primer kaže ilustrativni diagram ali karta oziroma tabela za pretekla leta. Prav tako je analizirana stopnja, število in delež zaposlenosti v Sloveniji, ki vključuje tudi povečanje delovnih mest in število zaposlenih z vidika splošne migracije prebivalstva v Jugoslaviji: iz drugih republik smo na primer registrirali v zadnjih šestih letih enainštirideset tisoč delavcev, ki so našli zaposlitev v Sloveniji.

Da ne bi naštevali številnih primerov zares aktualnega in kompleksnega družbenega obveščanja, ki nudi osnovo za vsakdanjo razpravo o različnih temah družbene stvarnosti, menim, da "Slovenija sedemdesetih let" ne bi smela manjkati v nobeni knjižnici. Koristen delovni pripomoček pa naj ne bi bila le geografom, ki se pripravljajo za obravnavanje katere od aktualnih tem v okviru šolskega pouka ali raziskave, ampak tudi regionalnim in krajinskim planerjem, urbanistom, gospodarstvenikom, družbenim delavcem in drugim. Kot informacijo o Sloveniji bi jo bilo nujno prevesti vsaj v srbohrvatski jezik, bilo pa bi zelo koristno, če bi se odločili za prevod skrajšane ali zgoščene vsebine v katerega od svetovnih jezikov.

Anton Gosar

RUDI SUPEK

OVA J-EDINA ZEMLJA

Naprijed, Zagreb 1973, 270 str., 60 din

Med avtorji, ki so se s filozofskega stališča uspešno spoprijeli z obsežno ekološko problematiko, moramo vsekakor omeniti Rudija Supka. V knjigi Ova jedina zemlja najdemo enega redkih sistemskih prikazov sodobnih ekoloških problemov, ki so obravnavani s stališča marksistične kritike. Ob vrsti poljudno-znanstvenih knjig o onesnaženju življenjskega okolja iz vrst meščanskih teoretikov z Zahoda predstavlja omenjeno delo ne le kompleksen prikaz stanja življenjskega okolja, marveč tudi prikaz družbenih vzrokov za porazno stanje. Avtor ilustrira vso širino ekološke tematike z večkrat zastrašujočimi podatki.

Prvi del knjige predstavlja pogloblitve probleme, ki tarejo človeštvo. Posebno skrbno je prikazana demografska eksplozija prebivalstva in naperi, da bi se dvignila slošna življenjska raven prebivalcev dežel v razvoju. V drugem delu so navedeni številni primeri uničevanja naravnih bogastev. Supek pravi, da onesnaženje okolja ne pozna ideoloških pregrad. Sistematsko so analizirane družbene posledice onesnaževanja in prikazane možnosti za reševanje. Po njegovem mnenju je ekologija kot ideologija preučevanja onesnaženja okolja zaradi naprednih

teoretičnih izhodišč "subverzivna znanost" v kapitalističnih deželah. Rešitev krize v odnosu do narave lahko iščemo le v široki mednarodni akciji. Sam program akcij pa mora biti usmerjen zoper kapitalistično logiko proizvodnje (ki pa se po isti logiki akumulacije pojavlja tudi v večini socialističnih držav), neenakosti med revnimi in bogatimi in neravnotežju med naravo in človekom. Avtor zaključuje, da je potrebno ukrepati takoj, ne glede na razlike v družbeno-ekonomskih sistemih.

Knjiga je vzbudila tolikšno zanimanje, da so jo v letošnjem letu ponatisnili.

Dušan Plut

RAJKO PAVLOVEC

IZ ŽIVLJENJA KONTINENTOV

Mladinska knjiga, Ljubljana, 1977, 39 din

O knjižni zbirki Pelikan, ki na poljuden način prikazuje tudi naravne pojave, je Geografski obzornik (XXIV, 1-2) že poročal. Prvim trem knjižicam zbirke se sedaj pridružuje še četrta. Napisal jo je geolog Rajko Pavlovec, ki se tako v tej zbirki že drugič predstavlja.

Avtor se je držal zasnove celotne zbirke. Ta ima namen, da na preprost in privlačen način osvetli dogajanja v naravi. Ta knjižica želi na nevsiljiv in poljuden način razložiti nekatera dogajanja na kopnem in na morskem dnu.

Avtor naprej na kratko predstavi življenje kamnin. Nato posveti več prostora dognanjem o premikanju celin in gorovjem pod morjem. Poglavlje o potresih začne z učinki potresov v Skopju in v Sloveniji. Ravno tako izhajajoč iz domačih primerov razlaga premikanje morskih obal in nastanek gorovij. Na koncu knjižice bralec spozna, kako s pomočjo satelitskih posnetkov spoznavamo oblike zemeljskega površja.

V zadnjem poglavju avtor navaja deset nalog za mlade raziskovalce-geologe. Opozarja jih, kako naj opazujejo preperevanje kamnin, njihovo prenašanje in usedanje. Napoti jih v kamnolom in na morsko obalo opazovat kamninske sklade in posledice delovanja morja. Z vsem tem želi v mladih ljudeh zbuditi zanimanje za dogajanje v svetu kamnin.

Pisan tekst knjižice smiselno dopolnjuje vrsta nazornih barvnih fotografij, ki zelo dobro ilustrirajo opisane pojave. Privlačnost in razumljivost knjižice še povečajo barvne skice in karte.

Čeprav vsebina knjižice sega malce izven naše stroke, jo lahko uspešno uporabimo pri širjenju in utrjevanju znanja o pojavih v naravi, ki so pomembni za pokrajine. Ob tem pa se poraja želja, da bi izpod peresa geografa kmalu dobili knjižico, ki bi na podoben, poljuden način prikazala tudi kaj iz geografije.

Franc Lovrenčak

CELJSKI ZBORNIK 1975-1976

Celje, Kulturna skupnost (Muzejski trg 1) 1977, 200 din

Pred nami je nova, tokrat že šestnajsta številka Celjskega zbornika (prva je izšla 1. 1951, redno pa izhaja od 1. 1957 dalje), ki je tako takoj za Loškimi razgledi (izhajajo od 1. 1954 dalje, doslej 23 zvezkov) naš najdalje in najbolj redno izhajajoči krajevni zbornik.

V skladu s konceptom uredniškega odbora, da naj bi Celjski zbornik "še naprej objavljaj razprave, članke, poročila, bibliografske in dokumentacijske preglede o pretekli in sedanji problematiki celjskega pokrajinskega območja", je tudi vsebina šestnajste, 574 strani obsegajoče knjige, zelo pestra. Segajo od zgodovinskih dogajanj preko problemov osnovnega šolstva in javnega zdravstva do raznih manifestacij kulturnega udejstvovanja, opozorili pa bi predvsem na štiri geografske prispevke iz njegove bogate vsebine.

Milan Natek se je v članku "Nekatere družbenogeografske značilnosti v razvoju hmeljarskega območja Spodnje Savinjske doline" lotil savinjskega hmeljarstva, v razvoju katerega loči predvsem tri obdobja. Prvo, ki obsega drugo polovico 19. stoletja, karakterizira uvajanje ameljskih nasadov v Savinjsko dolino, saj so se prva stalnejša in obsežnejša hmeljišča pojavila sredi 60-tih oziroma v začetku 70-tih let preteklega stoletja, v drugem obdobju, tja do konca druge svetovne vojne, se je hmelj v tej dolini dodobra udomačil, saj je 1. 1928 poraščal že blizu 3.000 ha kmetijskih zemljišč oziroma 20-60 % vseh njivskih površin. V času po zadnji vojni pa se hmeljišča vse bolj modernizirajo in obenem osredotočajo predvsem v osrednjem ravninskem delu, medtem ko na gričevnatem obrobju hmeljarstvo marsikje že odмира.

"Novejše stanje prebivalstva Gornje Savinjske doline" nam je na podlagi podatkov zadnjih popisov prebivalstva predstavil dober poznavalec teh krajev Drago Meze. Ugotovil je, da se je nazadovanje prebivalstva (v letih 1953-1961 nazadovanje za -2,8 %) v tem območju po nekaterih znakih (1. 1961-1971 porast za +1,1 %) vendarle ustavilo, kar pa ne velja za vsa naselja v celoti. Medtem, ko izkazujejo urbanizirana naselja v dolini (predvsem Mozirje) najhitrejšo rast (+9,9%), so ostali dolinski kraji (predvsem v okolici Nazarij) sicer tudi še pomnožili svoje prebivalstvo (+3,1 %), kar pa nikakor ne velja za "naselja nad dolinami", ki so z nazadovanjem za -5,4 % še vedno področja močne depopulacije. Meze v svojem članku razmišlja, kako aktivirati hribovsko kmetijstvo v teh krajih, kar naj bi zadržalo ljudi na domačijah, vendar zaenkrat v obstoječih razmerah ne najde nobenih prijemljivih možnosti.

Podobne problematike se je v svojem prispevku "Demografska struktura Vitanjskega podolja" dotaknil tudi Anton Sore. Tudi to odmaknjeno hribovsko področje pozna po 1. 1953 le še depopulacijo, saj ga je hitrejši gospodarski razvoj v sosednjih predelih dolgo pustil ob strani ter ga šele v zadnjih letih deloma vključil v svoj tok.

Vsekakor Celjski zbornik ne bi bil verni spremljevalec dogodkov na svojem področju, če na svojih straneh ne bi omenil tudi potresa na Voglajnsko-sotelskem območju 1. 1974. Tako mu je posvetil kar dva prispevka. V enem nas Anton Sore seznanja s tektonsko predisponiranostjo prizadetega področja in z jakostjo potresnega sunka, ki je v Celju dosegel 6-7 stopnjo po MCS lestvici in v celoti prizadel 4.006 gospodinjstev. Največ pozornosti pa je Sore namenil posledicam potresa v tem, gospodarsko že tako ne dovolj razvitem delu naše ožje domovine.

SEDEJ Ivan: KMEČKA HIŠA NA SLOVENSKEM. Ljubljana, Mladinska knjiga 1976. 24 din.

Mladinska knjiga nam je v poljudno-znanstveni zbirki Pelikan, namenjeni sicer predvsem mladini, spet postregla z novo knjižico. V njej nas Ivan Sedej seznanja s kmečko hišo na Slovenskem, vendar se v njej kot umetnostni zgodovinar izčrpneje razgovori o samem tlorisu teh stavb, o značilnostih gradnje in o samih gradbenih detajlih kot o tipiki slovenskih kmečkih domov, o njihovi povezavi z gospodarskimi poslopji in z okoljem v celoti, to pa je tisto, kar geografi v tej knjižici kljub vsemu pogrešamo. Vsekakor pa bo njegovo delo obogatilo naše znanje v nakazani smeri, predvsem ob pomoči številnih črnobelih in barvnih ilustracij.

MENARDI Boris: BUGARSKA. "Širom svijeta, 3(!)". Zagreb, Školska knjiga 1977, 99 str., 40 din

BOGNAR Andirija: ROMUNJSKA. "Širom svijeta, 5". Zagreb, Školska knjiga 1978, 103 str., 40 din

PLEŠE Branko: GRČKA - zemlja antičkog nas^edja i suvremenih promena. "Širom svijeta, 6". Zagreb, Školska knjiga 1978. 111 str., 40 din

Kot smo napovedali že v prejšnji številki Geografskega obzornika, so nedavno prišle iz tiska tri nove knjižice popularne zagrebške geografske serije "Širom svijeta", ki so zopet posvečene našim sosednjim državam, tokrat Bolgariji, Romuniji in Grčiji. Tudi zanje lahko ugotovimo, da so v skladu s konceptom celotne zbirke napisane poljudno, neposredno, da tekst poživljajo številni citati iz del raznih novinarjev in potopiscev ter da z opisom nekaterih kulturno-zgodovinskih spomenikov dejansko že vključujejo nekatere elemente turističnih vodnikov. Metodično so si v grobem precej enotne, tako nas vse tri le bolj bežno seznanjajo s prirodno-geografsko sliko posameznih dežel (morda z izjemo Bognarjeve Romunije), saj je poudarek izrazito na njihovih družbeno-geografskih problemih in značilnostih. Če pogledamo natančneje, pa se metodično razhajajo. Tako eden od avtorjev (Menardi) daje prednost obravnavanju dežele po regijah pred pregledom celote, drugi prav obratno (Bognar), medtem ko se tretji (Pleše), pač v skladu z značajem takšne države, kot je Grčija, v veliki meri posveča tudi njeni slavni preteklosti. Sicer pa nas v teh poglavjih avtorji seznanjajo s prebivalstvom, z mesti in predvsem z naraščajočo industrializacijo, ki tu bolj, tam manj intenzivno spreminja gospodarsko strukturo teh dežel. Tako zvemo, da je npr. v Bolgariji odstotek zaposlenih v primarnih dejavnostih v zadnjih 30 letih padel od 82 % na 28 %, v sekundarnih pa porastel za več kot 4-krat, tako da je leta 1975 znašal že 41 %. Tudi Romunija se trudi, da bi čimprej nadoknadila zamujeno (60 % aktivnih še deluje v kmetijstvu in 25 % v rudarstvu, industriji, gradbeništvu in obrti), tako da po letu 1950 velja za eno od držav z najbolj dinamičnim gospodarskim razvojem na svetu sploh. Tudi v Grčiji živi še vedno več kot polovica prebivalstva od kmetijstva, vendar je v zadnjih letih industrializacija le napravila že tolikšen korak naprej, da so leta 1969 prvič v zgodovini te dežele industrijski izdelki prinesli državi že več dohodkov kot kmetijski.

Vse tri knjižice so torej poljudno-informativnega značaja in bodo kot takšne ko koristno služile vsem, ki se želijo podrobneje seznaniti s temi deželami.

Tatjana Šifrer

GEOGRAFIJA

Cankarjeva založba, Ljubljana, 1977. Uredil Peter Krušič

Nedavno je v zbirki leksikonov Cankarjeve založbe izšel geografski terminološki slovar. S tem smo v slovenskem jeziku dobili prvi tovrstni leksikon, kar je vsekakor pomemben dogodek, čeprav gre le za prevod in priredbo nemškega izvornika, ki ga je 1972. leta izdala Herterjeva založba.

Slovar je razmeroma obsežen, saj na 272 straneh vsebuje kar 2400 gesel in 400 ilustracij oziroma preglednic. Vendar je njegova obsežnost posledica tega, da poleg geografskih zajema tudi številne druge pojme, bodisi splošne ali posebne (sorodnih strok), ki se v geografiji sicer uporabljajo, a povečini le obrobno. Geografija je v leksikonu zelo široko pojmovana, prej kot skupek terminologij bližnjih strok kakor kaj drugega. Seveda je geografskemu leksikonu taka širina le v prid, vendar pod pogojem, da osnovni vidik, ki celotno snov usmerja in oblikuje, ostaja geografski. V tem primeru pa se ne moremo znebiti vtisa, da so v geografski leksikon mehanično vključili tiste sorodne stroke, ki v zbirki ne bodo imele lastnih zvezkov. Na to sklepamo tudi po tem, da je pri geografskem leksikonu sodelovalo kar 21 sodelavcev, a od tega le dva geografa.

Glede na zelo splošne pojme, ki jih slovar vsebuje (avtobus, bencinska črpalka, blago, cestišče, cestni profil, hotel, izgnanec, krompir, merilna palica, motorno vozilo, muzej, nadvoz, prizidek, sadičnik, smeti, zemljiška knjiga itd.) bi rekli, da je namenjen šolarjem in širokemu krogu ljudi, a glede na druge malo znane in rabljene pojme zadovoljuje tudi zahtevne in raznovrstne bralce, saj so v njem močno različni termini (CIAM, kipregel, kelvin, specifična teorija relativnosti itd.). Preveč je nemara tudi izrazov, ki so morda zanimivi za nemški kulturni krog ne pa tudi za slovenskega, npr. obilica izrazov o severnoevropski pleistocenski poledenitvi. Še manj je razveseljivo, da so tudi geografski izrazi velikokotno preuredeni s stališča sorodnih strok in manj z geografskega vidika. To je bržkone vpliv različnih specialistov, ki so pri sestavi ali priredbi slovarja sodelovali. Takšno sodelovanje ima namreč tudi slabe strani, če ni povezovalca, ki bi združeval različne poglede na osnovi skupne zasnove osrednje stroke, v tem primeru geografije. Žal pa tudi v geografskem delu leksikona pogrešamo nekaj podobnega, če sklepamo po tem, da so ravno pojmi, ki se tičejo geografske teorije, metodologije in zgradbe, sorazmerno skromno in pomanjkljivo prikazani. Pri tem verjetno tudi geografska sodelavca nista utegnila osnovnega koncepta predloge kaj prida spreminjati. Naglasiti pa je treba, da so sicer sodelavci dobro opravili delo za svoje področje. Zato velja očitek prej zasnovi kakor stvarni izpeljavi snovi, npr. definicijam. Sodelavci so seveda slovar prilagajali "našemu naravnemu in družbenemu okolju", kar se lepo kaže pri terminologiji kraškega sveta, ki je posebnost Slovenije in povečini tudi pri družbenogeografski tematiki, a povsod vendarle ni tako. Leksikon omenja npr. senik, ne pa tudi kozolca, čeprav je za Slovenijo tipičen. Med družbenogeografskimi definicijami pogrešamo tudi pomembnejše (npr. neuvrščene dežele, socialistične dežele). Slovar tudi ne razlikuje med površino in površjem, med krajino in pokrajino. Sploh pa krajina preveč prevladuje, čeprav jo slovenski geografi ne uporabljamo. Pretirana je tudi raba območja namesto ozemlja, kar je mnogo bolj geografsko, da ne omenjamo drugih tovrstnih izrazov, npr. dežela. Slovar tudi ne govori o teritoriju in akvatoriju. Pogrešamo pojem klimatogeografije in klimati. Leksikon ne razlikuje med pojmi prirodni in prirodnogeografski, družbeni in družbenogeografski in prav tako tudi ne med naravnimi in pokrajinskimi dejavniki itd.

Ni prostora, da bi stvari podrobneje naštevili in razčlenjevali. Ker pa zasluži leksikon posebno pozornost zaradi vloge, ki jo bo pri uveljavljanju geografskih

izrazov in pojmov nedvomno imel, kaže o njem še spregovoriti in sporno zasnovi s termini in definicijami vred podrobneje razčleniti z namenom, da bi drugo izdajo izpopolnili. Še zlasti, ker prva vsebuje dobro osnovo, saj je ožja, definicijska stran lekskona povečini dobra, temeljita in tudi jasna. Zato bo slovar venaarle zapolnil pomembno vrzel. Priporočamo ga zlasti študentom geografije in geografom-šolnikom pa tudi drugim.

Darko Radinja

D R U Š T V E N E V E S T I

PROF.DR.VALTER BOHINEC - OSEMDESETLETNIK

Senior slovenskih geografov dr.Valter Bohinec je letos dosegel 80 let nadvse plodnega življenja. Rodil se je 12. avgusta 1898 na Voloskem. Gimnazijo je končal v Ljubljani, geografijo je študiral na Dunaju, v Zagrebu, Neaplju in Heidelbergu, promoviral je v Ljubljani 1. 1924, ko je bil asistent prof.dr.Arturja Gavazzija. Bil je prvi doktorand geografije mlade ljubljanske univerze. Učil je na III.realni gimnaziji, bil privatni docent za regionalno geografijo pri geografskem inštitutu, 1. 1938 pa je dobil mesto bibliotekarja v narodni knjižnici, ki je bila takrat nastanjena še v stavbi poljanske yimnazije. V pokoj je stopil 1. 1965 kot višji znanstveni sodelavec Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Ta življenjski okvir je bogato izpolnil z neprestanim, raznovrstnim kulturnim delom, pri katerem je vedno ostal več ali manj v zvezi s šolo.

Ko so novi učni programi med obema vojnama zahtevali nova učna sredstva, je v družbi tovarišev geografov Prijatelja, Kranjca, Savnika, Miklavčiča pisal učbenike geografije za vse razrede srednjih in njim sorodnih šol. Ob teh učbenikih je šolska geografija začela ubirati nova pota, ko je namesto podajanja golih podatkov začela z utemeljevanjem in povezovanjem naravnih in družbenih pojavov. Velik napredek je prinesel Občni zemljepis za višje razrede, ki je izšel 1. 1935 in je po osvoboditvi dosegel dve izdaji celo v hrvaškem prevodu.

Pomembno delo je opravil dr.Bohinec pri oskrbi šol z atlanti in zemljevidi. Že v stari Jugoslaviji je priredil slovensko izdajo Kocenovega Geografskega atlasa in stenskih zemljevidov Evrope, Afrike, Severne in Južne Amerike, Avstralije ter Dravske banovine, ki so bili po večini tiskani v Zagrebu. Ko so po drugi svetovni vojni ostale šole v naši državi zaradi velikih političnih sprememb brez veljavnih zemljevidov, je bil spet tov.Bohinc pobudnik in osrednji delavec pri prirejanju zemljevidov. Najbolj so šole in tudi razne ustanove potrebovale zemljevide Jugoslavije in Slovenije. Ročni zemljevid FLR Jugoslavije v merilu 1:1.500.000 je izšel v desetih nakladah, v latinici in cirilici z naslovi in legendami v slovenščini, srbohrvaščini in makedonščini. Stenski zemljevid Jugoslavije v merilu 1:500.000 je Državna založba Slovenije prepustila v izdajanje in zalaganje podjetju Učila v Zagrebu, ki ga je izdalo v več izdajah in ga izdaja še sedaj. Enako se dogaja tudi s šolskim atlasom, ki ga za slovensko izdajo prireja dr.Bohinec. Podobno delo je bilo tudi s stenskim in ročnim zemljevidom Slovenije v merilu 1:150.000 oz. 1:300.000. Tako je v letih po vojni Slovenija oskrbovala vso državo s prepotrebniimi zemljevidi. Spomnim se, kako prijetno smo bili presenečni, ko smo ob geografskem kongresu v Makedoniji prišli v Ohridu v hotel, kjer je v avli visel naš stenski zamljevid

Jugoslavije in so kolegi geografi iz raznih šol po vseh republikah poznali naše zemljevide. Pri tem je treba poudariti, da niti dr. Bohincu niti drugim sodelavcem ni šlo toliko za zaslužek, kakor predvsem za zadostitev kulturnih potreb šol in družbe. Za malenkostne honorarje je dr. Bohinec opravljajal dolgotrajna dela od študija in dela doma do nadzorovanja tehničnih del v tiskarni. Brez potrebnih strojev in aparatov je tiskarna Ljudske pravice z najpreprostejšimi sredstvi izdelovala zemljevide, ki so prekašali tedaj izdelke drugih tiskarn v državi, opremljenih za tako zahteven tisk. Koliko preglavic so npr. povzročale prijave za tisk ročnega zemljevida Slovenije, ko so poskusni odtisi kazali, da v Dravski dolini teče Drava po pobočju, potem spet, da železnica teče po Dravi, in je moral strojnik nategovati cinkaste plošče, da so prišle reka, cesta in železnica v pravšnjo medsebojno lego.

Tovariš Bohinec je bil glavni pobudnik za ustanovitev geografskega društva in za pričetek izdajanja Geografskega vestnika. Tega je nekaj let tudi urejeval in pisal vanj. S članki v raznih revijah in časopisih, s številnimi predavanji po društvih in šolah je populaziral geografsko znanost, v strokovnih glasilih - domačih in tujih - pa je objavljajal razprave, poročila in ocene. Tudi s svojim intenzivnim udejstvovanjem na področju jamarstva, turizma in knjižničarstva, ki ga tu ne navajam, je v veliki meri služil pravzprav geografiji. Pregled njegovih publicističnih del na raznih področjih je podrobno podal prof. dr. Ivan Gamr v članku ob Bohinčevi sedemdesetletnici (GV XL/1968). Seveda je Bohinec seznam svojih del do osemdesetletnice še občutno povečal.

France Planina

IV. JUGOSLOVANSKI SIMPOZIJ O PROBLEMIH POUKA GEOGRAFIJE V OHRIDU

Na pobudo "nastavne komisije" pri GDJ je makedonsko geografsko društvo prevzelo organizacijo 4. jugoslovanskega zborovanja o problemih pouka geografije. Referati in koreferati so vsebovali načelna vprašanja o izboru geografske vsebine, o funkciji geografije v izobraževanju in njenih vzgojnoizobraževalnih nalogah. Več "analitičnih" prikazov naših učnih načrtov za različne stopnje izobraževanja je opozorilo na žive probleme. Gre za vprašanja položaja geografije v učnih programih, za premalo poudarjeno domovinsko vzgojo ter pomanjkljivosti, ki niso v skladu z vzgojnoizobraževalnimi nalogami šole in potrebami naše družbe. Seveda moramo upoštevati možnosti, ki jih ima geografija kot predmet v programih in v še vedno razredni časovni razporeditvi dela. Tudi materialne osnove niso vedno take, da bi lahko bile upoštevane zahteve didaktike geografije.

Ugotovitve, da se učni programi in učni načrti v republikah in pokrajinah razlikujejo med seboj, se kažejo predvsem v različno izbranih vsebinah, različnih konceptih in nekaterih zahtevah, ki jih narekuje sodobna didaktika.

Prav na podlagi tega so na zborovanju sprejeli zaključke, ki skladno s sklepi X. kongresa geografov Jugoslavije terjajo izdelavo skupnih osnov geografskega izobraževanja v naši državi. Delo bo vodila "nastavna" komisija pri GDJ v sodelovanju z zavodi za šolstvo ter drugimi zainteresiranimi geografskimi ustanovami. Na skupnih osnovah naj bi preučili možnosti in koncept osnovnošolskega pouka geografije ter usmerjenega izobraževanja. Učno gradivo bi moralo biti grajeno linearno. Zato naj bi preučevanje poseglo od predmeta spoznavanje narave in družbe, spoznavanja družbe na nižji in srednji stopnji osnovne šole, predvsem z vidika pridobivanja geografskih pojmov, do programskih rešitev na višji stopnji osnovne šole in usmerjenem izobraževanju na vseh stopnjah. Skupne osnove bodo morale imeti vsebine usklajene, z zahtevami združenega dela in zahtevami

didaktike in metodike geografije. Pomembna je zahteva po upoštevanju domovinske**ga principa ter poznavanja geografskih in širše družbenih problemov, kar je nujno tako z didaktičnega vidika kot potreb samoupravljanja in združenega dela. Posebno je poudarjena potreba po stalnem kartografskem izobraževanju. To narekuje ne le geografsko usposabljanje, ampak tudi splošna kultura naroda, politehnična vzgoja mladine za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. V učnih načrtih mora biti bolj poudarjena aktivnost učencev, vendar ne samo kot smoter, ampak kot vidna zahteva v učni vsebini in navodilih z navajanjem vaj in seminarjev konkretnih vsebin.

Programi na višjih in visokih šolah naj bodo skladni s potrebami združenega dela in naj učiteljem geografije dajo ustrezno strokovno in metodično znanje.

Ohridski simpozij se je zaključil z ekskurzijo v Egejsko Makedonijo. Zborovanja se je udeležilo kar 260 geografov iz vse Jugoslavije, a iz Slovenije samo dva(!). Podobno kakor vseh dosedanjih zborovanj o pouku geografije so se tudi tega udeležili skoraj vsi geografi, ki aktivno sodelujejo in spremljajo geografsko izobraževanje na vseh stopnjah šol in ki razvijajo njegove naloge in koncepte kot izhodišče pri sestavljanju učnih načrtov in programov ter napotkov za njihovo uresničevanje.

Marija Košak

XI. ZBOROVANJE SLOVENSКИH GEOGRAFOV V MARIBORU

Od 28. do 30. junija 1978 je bilo v Mariboru 11. zborovanje slovenskih geografov. Zborovanja se je udeležilo preko 200 geografov iz različnih krajev Slovenije ter iz zamejstva. Prizadevni organizatorji so zborovanje dobro pripravili, obenem pa so poskrbeli za resnično dobro počutje udeležencev zborovanja. Predstavljenih je bilo več kot 30 zanimivih referatov, ki so obravnavali različno geografsko problematiko. Žal prostor ne dopušča, da bi prikazali vsebinsko vseh referatov. Ker bodo objavljeni v geografskih glasilih, bom nekoliko več pozornosti namenil le referatom, ki obravnavajo Podravsko regijo.

Prvi dan so bila predavanja na Visoki ekonomsko komercialni šoli. Predsednik 10 SO Maribor Vinko Borec je uvodoma podal podobo Maribora danes ter nakazal njegovo perspektivo. Akademik prof. dr. Svetozar Ilešič je poudaril, da je Maribor z vsem svojim zaledjem močno gospodarsko in kulturno središče. Primerjava med Mariborom 1954 in Mariborom 1978 pa nam v strokovnem pogledu pokaže, da se je geografska dejavnost občutna razširila in strokovno poglobila. Bistveno se je spremenila tudi sama organizacija raziskovalnega in pedagoškega dela, v katerega se je vključilo tudi večje število mlajših geografov. Rektor mariborske univerze dr. Vladimir Bračič je pripravil referat o prostorskem razvoju upravnopolitičnih in samoupravnih skupnosti v Podravski regiji, ki so se razvijale v skladu z družbenimi in političnimi spremembami, te pa so vplivale tudi na sam gospodarski razvoj regije. Dr. Mirko Pak je poudaril, da so razvoj Maribora narekovali številni dejavniki. Kljub hitremu razvoju terciarnih in kvartarnih dejavnosti pa se pomen industrije ni zmanjšal. Dr. Ivan Gams je v študiji o pokrajinskoekološki sestavi mariborske regije opozoril, da bi bilo treba urbanizacijo usmeriti bolj na višje obrobje, saj bi le na ta način ohranili rodovitno zemljo na prodnati ravnini. Dopoldansko zasedanje je zaključil dr. Matjaž Jeršič s prispevkom o naravni primernosti in metodah vrednotenja prostora za potrebe planiranja na primeru mariborske regije. Pri nadaljnjem planiranju prostorskega razvoja bi bilo potrebno upoštevati širok spekter dejavnikov, kar bi omogočilo racionalnejše gospodarjenje z zemljo.

V popoldanskem delu je bil poudarek na prikazu prebivalstva in migracijskih gibanj v Podravski regiji. Dr.Vladimir Klemenčič je obširneje spregovoril o problemih prebivalstva v socialnogeografskem razvoju te regije. Poudaril je, da se je šele v zadnjih letih začelo razvijati tudi zaledje, vendar je območje praznena še vedno obsežno. Potrebni bi bili industrijski obrati, ki bi pogojevali polistrukturo delovnih mest. Poglavitna misel referata Antona Gosarja je, da je zdomstvo pomembna prvina preobrazbe podravske regije. Dr.Borut Belec je obravnaval posebne kulture kot dejavnik socioekonomskega razlikovanja v mariborski regiji, dr.Mavricij Zgonik pa problematiko regionalizacije v Dravski dolini.

Zvečer je direktor inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani dr.Vladimir Klemenčič odprl razstavo del in kart, objavljenih med 10. in 11. zborovanjem slovenskih geografov, sledil pa je sprejeir za vse udeležence zborovanja.

Naslednji dan se je zborovanje nadaljevalo v prostorih pedagoške akademije, in sicer v dveh sekcijah. Pri posebni tematiki so bile prikazane raziskave, ki niso obravnavale mariborske regije. Ker prostor ne dopušča, da bi zanimivo problematiko podrobneje predstavili, naštejmo le teme in referente: Problematika kompleksne valorizacije krasa (dr.Peter Habič), Kras v povirju Ljubije (mag.Andrej Kranjc), Novejša dognanja o snežnih plazovih (dr.France Bernot), Ocena primerne stopnje deagrarizacije (dr.Lojze Gosar), Spreminjanje zemljiških kultur kot odraz gospodarskega razvoja pokrajine (Milan Natek), Prispevek geografije k prostorskemu planiranju podeželja (Pavle Mihevc), Geografski učinki povezave hribovskih kmetij s cestami na primeru Gornje Savinjske doline (dr.Drago Meze) in Pomen infrastrukture v regionalnem razvoju (Andrej Černe).

Veliko zanimanja so vzbudili referati s področja "šolske geografije". Referenti so izrazili željo, da se učitelji geografije čim aktivneje vključijo v reformo izobraževalnega sistema. Pozornost so namenili tudi racionalizaciji pouka in aktivizaciji učencev s prehajanjem od spominskega k razumskemu osvajanju snovi, kar omogoča vzgojo geografskega načina mišljenja. Predstavljene so bile naslednje teme: Koncept geografije v osnovni šoli (dr.Jakob Medved), Realizacija pouka geografije v 6. in 7. razredu osnovne šole (Ludvik Olas-Franc Marič), Realizacija pouka geografije v 8. razredu osnovne šole (Marija Košak), Prispevki za uspešno realizacijo učnega načrta v usmerjenem izobraževanju (Slavko Brinovec) in referat Primerjava rezultatov anket srednješolskega znanja v 1.letniku geografije na filozofski fakulteti v Ljubljani (dr.Franc Lovrenčak).

Po zaključku dopoldanskega dela zasedanja so organizatorji pripravili dve krajši ekskurziji po Mariboru in na Pohorju.

Popoldanski del zborovanja je bil namenjen geografskim problemom človekovega okolja. Referenti so poudarili, da geografsko preučevanje razmer v človekovem okolju razkriva številna neskladja. Naloga naše stroke je v razkrivanju negativnih posegov v človekovo okolje, ugotavljanju razvojnih zakonitosti in iskanju ustreznih rešitev. Referenti so obravnavali naslednje probleme: Prostorski in tehnološki problemi razvoja mariborske regije in politika varstva okolja (dr.Avguštin Lah), Dialektični materializem in varstvo okolja (mag.Dušan Plut), Slovenske reke in njihova onesnaženost (dr.Darko Radinja), Geografsko preučevanje življenjskega okolja glede na problematiko Celja (Metka Špes), Geografsko preučevanje naravnih katastrof, predvsem glede na posledice potresa v Posočju (Milan Orožen-Adamič) ter Geografska imena (dr.Jakob Medved).

Zvečer drugega dne je bil občni zbor GDS, tretji dan pa je bila ekskurzija v Slovenske gorice (Maribor-Svečina-Lenart-Ptuj-Maribor). Po mnenju udeležencev je po zaslugi referentov in mariborskega aktiva GDS kot organizatorjev (dr.Vladimir Bračič, dr.Božidar Kert, Ludvik Olas, dr.Borut Belec, Janez Kocmur, Franc Marič, dr.Mirko Pak in drugi) XI. zborovanje uspelo tako v strokovnem pogledu kot glede utrjevanja "stanovske" pripadnosti.

Dušan Plut

RESOLUCIJA XI. ZBOROVANJA SLOVENSКИH GEOGRAFOV V MARIBORU

1. Geografska znanost se pri nas in v svetu še vedno nenehno razvija in prispeva k reševanju nastajajočih družbenih problemov v različnih področjih sveta. Enako velja tudi za geografijo v Sloveniji, ki se vključuje v reševanje problemov razvoja samoupravne socialistične družbe. S tem se srečujemo s specifičnimi problemi družbenoekonomskega in prostorskega razvoja Slovenije kot dela socialistične Jugoslavije kakor tudi njenega odnosa do drugih držav.
2. V zvezi z diskusijo o načelnih vprašanjih vsebine in funkcije slovenske geografije naj znanstvena sekcija GD Slovenije organizira diskusijske sestanke, ki bodo zajeli probleme, koncept in vlogo slovenske geografije v združenem delu. Nerazjasnjena mnenja o konceptu geografije je treba razčiščevati. Raziskovalni program geografije se naj v večji meri prilagodi potrebam družbenega planiranja, posebno glede na regionalno prostorsko komponento. Preiti je treba iz zaprtega individualnega na skupinsko, medinstitutsko in interdisciplinarno raziskovalno delo, ki bo oprto na medrepubliško sodelovanje in vključeno v mednarodno delitev dela.
3. Za uresničevanje 2. točke je nujno oblikovati ustrezen informativno-dokumentacijski sistem, ki bo usklajen z informacijskimi sistemi Slovenije in mednarodnimi sistemi za geografijo ter bo služil raziskovalcem, učiteljem in združenemu delu.
4. Nadaljevati je treba z geografskimi raziskavami Severovzhodne Slovenije in drugih regij Slovenije ter problemov, ki jih odpira sedanja stopnja družbenega razvoja Slovenije. Pri tem je treba posebno pozornost posvetiti problemom okolja, nerazvitih in manj razvitih obmejnih območij, problemom zamejske Slovenije, raziskavam, ki naj prispevajo k širjenju kmetijsko-proizvajalnih kompleksov na izsušenih ali poplavnih območij in k prostorski integraciji kmetijske proizvodnje, problemom energije vseh vrst, gospodarjenja in poselitve gorskih območij, infrastrukture, prometa, turizma, urbanizacije in deagrarizacije.
5. GD naj v sodelovanju z raziskovalnimi geografskimi institucijami išče in razvija pota za pretok znanstvene misli in izsledkov v združeno delo.
6. Gradivo XI. zborovanja slovenskih geografov v Mariboru, ki se nanaša na mariborsko regijo in je rezultat posebnih raziskav za to zborovanje, naj se čimprej objavi v posebnem zborniku, ostali prispevki pa v drugih glasilih GD.
7. GD naj prek svojih sekcij pripravi program, vsebino in kraj naslednjega zborovanja.
8. Sekcija za šolsko geografijo poziva vse učitelje geografije, da se čim aktivneje vključijo v reformo izobraževalnega sistema, in sicer tako, da se realizira koncept vertikalne nadgradnje od 1. razreda osnovne šole do izobraževanja na višjih in visokih šolah. Prizadevala si bo tudi, da se že v 5. razredu prične s poukom geografije in da se spremeni število ur v 8. razredu. V skupnih programskih osnovah bomo zastopali koncept, ki ga vsebuje resolucija, sprejeta v Titogradu maja 1978.
9. XI. zborovanje slovenskih geografov ugotavlja, da je problematika odnosov med družbo in naravo zelo važna, široka, interdisciplinarna in pomembna tudi za bodoči razvoj, zaradi tega je potrebno v Geografskem društvu, na vseh

visokošolskih organizacijah, znanstvenih in družbenih organizacijah ali družbenih organih stopnjevati načrtne napore in akcije za smotrno urejanje prostorskih razmer. Zborovanje podpira tudi idejo, da se v SR Sloveniji osnuje družbeni svet za vprašanja odnosov med družbo in naravo, kajti pričakujemo, da bo ta še bolj podprl razvoj raziskovalnega dela in objektivno presojo pojavov in razmer v okolju, kar je tudi pogoj za načrtno in učinkovito delo na tem področju.

- .0. Geografska preučevanja razmer v človekovem okolju, kakor vse pogosteje označujemo kompleksno prostorsko stvarnost, razkrivajo velika neskladja med dejanskim prostorom, širjenjem ljudem neprijetnih in nevarnih pojavov, škodljive posledice neustreznega poseganja v naravo in ne nazadnje nove omejitve razvojnih možnosti, ker se zmanjšujejo ali kvarijo naravni viri in razmere. Tako postaja odnos med družbo in naravo vse bolj aktualno vprašanje, ki terja poleg intenzivnega raziskovanja tudi spreminjanje in načrtno obvladovanje vseh posegov družbe v naravno okolje. To nas usmerja v aktivno obravnavanje teh odnosov, v preučevanje pojavov zato, da bi jih razložili, razkrili razvojne zakonitosti in se dogovarjali o ustreznih predlogih in akcijah.

Med posebno kritičnimi pojavi našem prostoru sta onesnaženost voda in zapletenost prometnih razmer in negativnih učinkov. Omejeni čisti vodni viri terjajo učinkovito gospodarjenje z vodo, vsekakor pa moramo preprečiti onesnaževanje rek in zagotoviti s tem nove vire vode. Kemizacija proizvodnje in drugih dejavnosti je povzročila ne samo hudo onesnaženje vode, temveč je tudi otežila očiščenje onesnaženih voda in hudo ogrozila tokove in čiščenje voda. Od splošnih ugotovitev in orisa razmer je potrebno preiti h konkretnemu preučevanju razmer v sleherni geografski enoti in h kompleksnemu obravnavanju nadaljnjih prizadevanj.

Prometne razmere z mešanjem tranzitnih in notranjih tokov opozarjajo, da ne gre le za nova fizična razmerja in tokove v prostoru, temveč tudi za zelo škodljive posledice vzdolž prometnic. Geografska preučevanja z razvojnih vidikov kažejo, da je potrebno razvijati promet z upoštevanjem daljnosežnih učinkov prometa na posameznih območjih in vseh pojavov, ki se kopičijo in po daljšem trajanju puščajo nepopravljive učinke.

Referati in razprave so pokazale, kako povezani so med seboj različni pojavi in prav geografska preučevanja lahko prispevajo h kompleksni oceni slehernegega območja. Poudarjamo poseben pomen prostorskega načrtovanja in želimo, da bi sedanji naporji za pripravo novih srednjeročnih načrtov čim bolj temeljili na objektivnih spoznanjih o razmerah in zares dolgoročnih zasnovah razvojnih usmeritev.

Na posvetovanju smo razpravljali tudi o nekaterih primerih pojavov ali prostorskih razmer, o spoznanjih o obnavljanju na potresnih območjih itd. Ugotavljamo, da bi bilo potrebno poleg geografskih posvetovanj prirediti še nove oblike strokovnih razprav za geografe, ki se vključujejo v družbena prizadevanja kot učitelji, raziskovalci in kot aktivisti za načrtno urejanje odnosov med družbo in naravo.

Razprave o problemih človekovega okolja v severovzhodnem delu Slovenije so bile posvečene tudi v podporo samoupravnim in družbenim dejavnikom, Mariboru in drugih občinam, ki se morajo lotevati še pomembnih nerešenih vprašanj in morajo podpreti tiste dejavnike, ki se zavzemajo za odgovornejši odnos vseh dejavnikov do okolja.

11. Posebno aktualno je tudi vprašanje standardizacije in rabe geografskih imen, kajti pripravljamo nacionalni atlas, pomembne enciklopedije in druga dela, ob katerih je treba razčistiti sporna vprašanja in zlasti pravilno poimenovati kraje in območja, kjer uporabljamo različne uporabne pojme in imena ali pa se spreminjajo njihove lastnosti, iz katerih izvirajo tudi imena.

OBČNI ZBOR GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE V MARIBORU

Po zaključku XI. zborovanja slovenskih geografov v Mariboru je bil 29.6.1978 Občni zbor GDS, katerega se je udeležilo okoli 50 geografov. Po izvolitvi delovnega predsedstva in soglasno sprejetih sklepov XI. zborovanja slovenskih geografov je poročilo o delu podala predsednica prof. Marija Košak. Posebna pozornost v preteklem obdobju je bila nemenjena delu v znanstveni in šolski sekciji. Znanstvena sekcija je oblikovala svoj odbor iz predstavnikov geografskih institucij, delo pa je potekalo v različnih oblikah. V pretekli mandatni dobi je znanstvena sekcija organizirala med drugim naslednje prireditve: v sodelovanju z ljubljanskim aktivom je pripravila predavanje o potresu v Posočju, posvet o problemih človekovega okolja in o geografskem tisku ter posveti 6 organizaciji in koordinaciji znanstveno-raziskovalnega dela geografskih znanstvenih institucij ter aktivno sodelovala pri pripravah za XI. zborovanje slovenskih geografov. Sekcija je sodelovala tudi pri pripravi in izdaji zbornika o Zgornjem Posočju ter pri drugih akcijah.

Šolska sekcija je skrbela predvsem za delovno komisijo za sestavo učnih načrtov za usmerjeno izobraževanje in učne programe za otroke naših zdomcev. O posameznih učnih načrtih je tekla razprava na sestankih šolske sekcije. Osnutke učnih načrtov za skupne programske osnove in za pedagoško usmeritev pa je posredovala vsem šolam, ki izobražujejo učitelje geografije, in vsem aktivom GDS, s prošnjo, da pošljejo pripombe. Žal je bil odziv skromen, saj so svoje pripombe poslali le PA Maribor in celjski aktiv. Člani šolske sekcije so sodelovali kot predavatelji na seminarjih, ki jih je organiziral zavod SRS za šolstvo. Na pobudo šolske sekcije so bile organizirane skupine, ki sodelujejo pri pripravi gradiva za usmerjeno izobraževanje. Člani šolske sekcije so aktivno sodelovali tudi pri sestavljanju programa za radijske šole in TV programa.

Najpogostejša oblika dela v aktivih so bili sestanki s predavanji. Nekateri aktivisti so organizirali ekskurzije. Zelo uspešne ekskurzije s strokovno razlago je organiziral ljubljanski aktiv in med udeleženci so bili tudi člani drugih aktivov. Aktivnejše delovanje ovira zlasti teritorialna razsežnost aktivov. Člani pogrešajo boljšo povezavo med aktivisti in 10 GDS ter boljšo informiranost. Po mnenju predsednice sta obe sekciji in aktivisti dobro opravili svoje naloge.

Diskusija je poudarila potrebo po večjem sodelovanju GDS z učitelji geografije, kar naj bi dosegli z boljšo in širšo organizacijo GDS. V Sloveniji so še območja, ki jih aktivisti ne vključujejo (Dolenjska, Bela krajina). Delo posameznih aktivov šepa ali pa je aktivnost odvisna od zavzetosti posameznih članov. Geografske publikacije naj bi v večji meri upoštevale konkretne potrebe učiteljev geografije. Tudi aktivisti naj bi dajali več predlogov za delo GDS.

V novi nadzorni odbor je zbor izvolil dr. Franceta Habeta, Dušana Kompareta in dr. Boruta Belca, v izvršilni odbor GDS pa dr. Vladimirja Bračiča, Iva Pirija, dr. Vladimirja Klemenčiča, mag. Dušana Pluta, dr. Petra Habiča, dr. Mirka Paka, Milana Natka, Marijo Košak, Ado Jamnišek, urednika Geografskega vestnika, urednika Geografskega obzornika, predstavnika študentov, predsednike aktivov, član 10 GDS pa je tudi častni predsednik društva akademik Svetozar Ilešič. Oba urednika, blagajnika in predstavnika študentov bo 10 GDS imenoval kasneje. Dr. Vladimir Klemenčič se je v imenu novega odbora dosedanjemu 10 zahvalil za opravljeno delo ter se hkrati zahvalil za zaupanje.

Na koncu je bila še pobuda, da naj bi bilo naslednje zborovanje na območju kranjskega aktiva GDS.

Dušan Plut

O DELU LJUBLJANSKE PODRUŽNICE GDS V LETU 1977/78

Upoštevali želje naših članov, ki so bile izražene v anketi jeseni 1977, smo izpeljali načrtani program ekskurzij in predavanj. Tu bo obširnejši zapis o ekskurzijah. Mogoče jim bo sledila kaka dijaška ekskurzija. Za okoli polovico našega članstva, ki se je udeležila vsaj ene od teh ekskurzij, pomeni zapis obujanje spominov, organizatorjem pa so šola za bodoče delo.

1. Kras in Človek na ozemlju bodoče industrijske cone na Tržaškem. Enodnevna avtobusna ekskurzija, ki je bila 5. marca 1978. Prvi postanek je bil v Bazovici, drugi pa v še bolj tipični kraški vasi Gropadi. Za več kot eno uro smo se zadržali v Trebčah, kjer so nam delegati slovenskih krajevnih družbenih organizacij v dvorani pripovedovali o gospodarskih in socialnih razmerah od predvojnih časov do današnjih dni. O načrtovani prosti industrijski coni smo izvedeli več ugodnih kot neugodnih mnenj. Srečanje z zamejskimi rojaki je bilo tudi to pot pristržno in je nam "središčnikom" (ljudem iz središčne Slovenije) približalo mentaliteto in narodno zavest Slovencev ob meji. Srečanje je pripravil mag. M. Klemenčič, ki ta kras preučuje, in je bil strokovni vodja v omenjenih krajih kot tudi v Orleku. V Briščikih so nas pozdravili vodje tržaške krasoslovne organizacije Commissione Grotte "Eugenio Boegan", in to C. Finocchiaro, B. Boegan, T. Tomassini, univ. as. F. Forti. Razkazali so nam meteorološko postajo višjega reda, ki edina na Krasu od 1. 1967 meri med drugim tudi temperaturo kraške prsti. Razlagali so nam tudi eksponate v speleološkem muzeju pred Jamo v Briščikih (Grotta Gigante) ter nas vanjo tudi brezplačno vodili. V tej 120 m globoki jami deluje meteorološka, gravimetrična in mikroseizmična postaja. Turistična jama je imela 1977 78.000 obiskovalcev, od tega 10.000 tujcev. Po kosilu v vasi Repen smo si ogledali tamkajšnjo starinsko kraško hišo in etnografski muzej. Hiša je stavbno zelo podobna kraški hiši - muzeju v Divači. Na jugoslovanski strani predvidene industrijske cone se je avtobus ustavil v zaselku Orlek pri Sežani, kjer sta nas mag. M. Klemenčič in mag. M. Ravbar seznanjala o pozitivnih in negativnih straneh bodoče proste cone, brez črnobelega sklikanja. V večernih urah je sledil obisk jame Vilenice, ki nudi zdaj ob močnejši električni razsvetljavi mnogo lepši videz kot prej. Po obisku so nam sežanski jamarji pod vodstvom predsednika tamkajšnjega jamarskega društva J. Gustinčiča pripravili zakusko v jamarskem domu in omogočili prijetnejši povratek v Ljubljano. Udeležencev je bilo 45, tehnični vodja je bila prof. J. Miklavc, zvezni strokovni vodja pa I. Gams.
2. Pomurje in Porabje. Dvodnevna avtobusna ekskurzija, ki je bila 8. in 9. aprila 1978. Prvi dan je bil namenjen spoznavanju novejšega razvoja v pomurskih krajih, kjer je udeležence presenetila hitra modernizacija domov. Na svoji poti so člani spoznali Ljutomer, Križevce, Beltince, Polano, Mursko Središče, Petišovce, Lendavo, Dolgo vas, Dobrovnik, Filovce, Bogojino in Moravče. Zaradi zasedenosti hotela v Moravcih je bilo prenočevanje v Murski Soboti. Drugi dan ekskurzije je bil namenjen Porabski Sloveniji. Pot je vodila preko Hodoša in Petra ter kraja Szalafo (ogled starih gospodarskih poslopij - kašč). Spoznali so Farkašovce in onstran Monoštra se je ekskurzija ustavila v Slovenji vasi, v Dol. Seniku, v Gor. Seniku in Štefanovcih. V Gor. Seniku je našo odpravo seznanil domači učitelj Csabai z življenjem Slovencev, pogovarjala pa se je tudi z edinim slovenskim duhovnikom Štefanom Kuharjem. Osebnih razgovorov z domačini so prav tako pripomogli k boljšemu poznavanju Porabja in zamejskih Slovencev. Povratek je bil preko robnega avstrijskega ozemlja (Hliligenkreuz), Modincev, Kuzme in Radencev v Ljubljano.

K uspehu ekskurzije, ki se je vrnila v Ljubljane v zelo poznih urah, je mnoge pripomočnike neumorni strokovni vodja prof. Bela Sever s svojimi neizčrpnimi informacijami o krajih ob poti. Udeležencev je bilo 32, tehnični vodja pa je bil doc. dr. Frane Lovrenčak.

3. Osrednja in južna Španija. Osemdnevna ekskurzija, ki je bila med 1. in 8. majem. Po postanku zagrebškega aviona smo z avtobusom krenili od madridskega letališča skozi Madrid v staro Špansko prestolnico Toledo. Pot kot tudi to-ladske znamenitosti je razkazoval turistični vodnik Španske turistične orga-nizacija El Cano. Naslednji dan smo se na poti po zahodnem delu Nove Kastilije ustavili predvsem v mestu Ciudad Real in v Almadenu, kjer še kopljejo Sivosrebrno rudo. Z Mezete smo se spustili v Andaluzijsko nižavje. Tam smo pričakovali bolj sušni pejzaž. Ker pa je bilo vreme v tej pozni pomladi tudi v Španiji to leto hladno in vlažno, med Kastilijo in Andaluzijo ni bilo običajnih razlik. Po prenočevanju in ogledu mestnih zanimivosti v Cor-dobi nas je pot vodila po dolini Guadalquivira v Sevillo, kjer nas je lo-kalni turistični vodič, kot prej v Cordobi, seznanjal z mestom in modernim utripom življenja. Ob zahodnem robu ogromne rečne delte Guadalquivira smo pripotovali v obmorsko letovišče Rota, ki je znano po peščenih plažah in po letalskem ter pomorskem oporišču NATO. Po prenočevanju nas je na poti proti Malagi presenetila geografsko izredno zanimiva lega luke Cádiz. Z južnega konca Iberskega polotoka smo videli na nasprotni strani Gibratarske ožine obalno gorstvo na nasprotni, afriški strani. Spoznavali smo novejši razvoj mesta Algeciras po španski zaporji prometa z gibraltarsko luko. Potem ko smo zaradi skušali priti preko meje v Gibraltar, smo sledili cesti po Sončni obali (Costa del Sol) do Malage. Od tod nas je naslednji dan cesta ob sli-koviti strmi obali vodila do zahodnega dela najbolj aridnega španskega ob-močja, ki ima okoli Almerie podoben polpuščave. Po vijugavi in počasni cesti smo prešli Motrilo in krenili v notranjost polotoka skozi alpidsko gorstvo Sierra Nevada. Ogled turističnih zanimivosti Granade nam je vzel večino razpoložljivega časa. Od tu smo se naslednji dan spustili v nizki vzhodni del Andaluzijskega terciarnega nižavja ter se spet dvignili na Mezeto, ki

je nas pri prečkanju po vzhodni, bolj terciarni pokrajini še bolj presene-tila s svojo ravnino, polji, skrbno obdelanostjo in sredozemskimi kulturnimi sadeži celo do višin 900 m. Zadnji dan je bil namenjen Madridu. Obiskal nas je jugoslovanski veleposlanik v Španiji Rudi Čačinovič, s katerim smo izme-njali spoznanja o tej deželi. Popoldne smo se z letalom vrnili v Zagreb. Naporene ekskurzije se je udeležilo 46 oseb. Organizatorjem je povzročalo ne-malo skrbi preveliko število prijaviteljev in španski univerzitetni učitelji od katerih je pravočasno pozitivno odgovoril le univ. prof. Anton López Gomez z madridske univerze. Ta nam je zadnji dan ekskurzije povedal nekaj o Madri-du in nas vodil po mestu. Ker je odpadla pričakovana pomoč španskih kolegov, je toliko bolj dobrodošla geografska in turistična razlaga univ. as. Antona Gosarja. Fizično geografske pojave je razlagal I. Gams. Obdobno se je korist-no vključil v razlago dr. VI. Kbkole, prazgodovino pa je pojasnjeval univ. prof. J. Kastelic. Ker je bil program nabit, nam bi, tako smo spoznali med potjo, za podrobno razlago španskih učiteljev 'tak zmanjkalo časa in energije. Vkljub mukotrpnemu povratku v nočnih urah iz Zagreba, kjer je odpovedal pred videni avtobusni prevoz do Ljubljane, smo se udeleženci zadovoljni vrnili domov.

4. Zamejska Slovenija v Italiji. Enodnevna avtobusna ekskurzija, ki je bila 16. septembra 1978. Najprej smo si ogledali največjo in najbolj slovensko vas v Kanalski dolini, Ukve. Po Kanalski in Železni dolini smo se odpeljali v Rezijsko. Tam smo se ustavili v vasi Ravenca, kjer nas je pozdravil domačin in bivši župan Letič, ter v vasi Osojane. Podobno kot Ravenca je tudi ta vas na pol obnovljena in razširjena z novima naseljem barak in hišic (na ravni ob Rezijski in Lario). Od tu nas je vodila pot skozi na pol obnovljene in v potresu 1976 najbolj prizadete kraje v dolini Tilmenta (Venezzone-Pušja vas, Gemona-Humi^n) in v podnožju predalpskega hribovja skozi nekatere kraje, ki so središča slovenskega zaledja v povirju dolin (Neme-Nimis, Fojda-Faedis). V Čedadu smo se oglasili na uradu slovenskega prosvetnega društva, kjer smo si z zanimanjem ogledali razstavljen slovensko literaturo o Beneški Slove-niji, Rezijski in Kanalski dolini ter je nekaj tudi pokupili. Po kosilu v planinskem domu tik pod Matajurjem, od koder je lep razgled po nadiških do-linah in vmesnih slemenih, ki tonejo v furlansko nižavje, smo se vrnili v dolino in Špeter. V kraju Lipa so nam vidni slovenski prepovedovci Bože

Zvanella, Mario Vertovoc in arh. Simonitti priredili razgovor ob okrogli mizi. Podobno so nam problematiko zamejskih Slovencev v pokrajini Videm-Julijska krajina razlagali pred 16 leti ob naši prvi ekskurziji geografskega društva, ki je sledila javnemu predavanju Beneških Slovencev v okviru GDS v Ljubljani. Takrat je bil z nami tudi zdaj pokojni prijatelj general Jaka Avšič, ki se je večkrat udeleževal naših ekskurzij in predavanj. Udeleženci obeh ekskurzij so lahko na kraju samem ugotavljali novejši, v marsičem neprijeten narodnosti in prebivalstveni razvoj. V Ljubljano smo se vrnili skozi Gorico in Postojno.

Ekskurzije se je udeležilo 48 oseb. Da je uspela, je pripomogel predvsem organizacijski in strokovni vodja prof. Lojze Peterle. Pri fizičnogeografskih pojavih ga je dopolnjeval I. Gams.

Načrtovana ekskurzija v Črno goro, ki naj bi bila med 21. in 25. septembrom 1978, je zaradi premajhnega števila prijaviteljev (16) odpladla. Pokazalo se je, da moremo geografi organizirati v enem šolskem letu le eno daljšo ekskurzijo, ki je bila to leto v Španijo. Pri enodnevnih avtobusnih ekskurzijah ni takih omejitev. To je nauk za bodoče. Izkušnje v Španiji so vzbudile razmišljanja o bodoči podobi naših ekskurzij: ali spoznati samo tipične kraje in te geografsko temeljito, ali pa načrtovati predvsem ekstenzivni pregled dežele. Najbolj smotrna se nam zdi kombinacija obeh vidikov, seveda v okviru razpoložljivega časa in sredstev.

Predavanja. Praviloma so bila prvi četrtek v mesecu, v predavalnici PZE za geografijo FF, Aškerčeva 12/11. Predavali so: dr. I. Gams, Kanarski otoki, dr. Z. Pepeonik, Južni del ZDA, mag. M. Ravbar, Naravna dediščina Slovenije - element človekovega okolja, dr. J. Kunaver, Znana in neznana Švica, dr. S. Buser, Nova geološka dognanja na Slovenskem, V. Strašek, Vtisi iz Nove Zelandije. Da je bil obisk v glavnem zadovoljiv, je bila večkrat zasluga študentov geografije (PA in FF). Premajhna udeležba geografov-učiteljev vzbuja vprašanje, ali naj organiziramo taka širša predavanja, ki bi pritegnila negeografe, ali pa naj bodo to predavanja geografov za geografe. Mislím, da je naše poslanstvo predvsem pri drugih.

Z novembrom bomo v šolskem letu 1978/79 obnovili javna predavanja, predvidoma vsak prvi četrtek v mesecu. Podrobnejši podatki bodo objavljeni v Delu. Kdor želi, da ga poštno osebno obveščamo, naj v pismu pošlje frankirane dopisnice (dopisnico) z izpisanim naslovom.

V tej številki Geografskega obzornika je priloženo obvestilo za ekskurzije v letu 1979 v naši organizaciji. Prospekte naročajte na naslov naše podružnice GDS, Aškerčeva 12/11, 61000 Ljubljana. Ravnateljstva šol želijo, da se take oblike strokovnega izobraževanja vnesejo v plan potrošnje za prihodnje leto. Ne pozabite na to!

XII. REPUBLIŠKO SREČANJE MLADIH RAZISKOVALCEV

XII. republiško srečanje mladih raziskovalcev je bilo 2. in 3. junija 1978 v Ljubljani. Pod okriljem gibanja "Znanost mladini" so se zbrali dijaki slovenskih srednjih šol, da bi pokazali izsledke svojega dela v izbrani tematiki. Med raziskovalnimi področji (kemija, biologija, etnologija, umetnostna zgodovina, arheologija) je bila tudi tokrat zastopana geografija.

Na filozofski fakulteti v Ljubljani se je zbralo kar 26 dijakov z nalogami z geografsko tematiko. Prišli so iz desetih srednjih šol Slovenije. Najmočnejše zastopstvo je poslala gimnazija iz Kamnika, tej sledijo gimnazija (prva)

Maribor, gimnazija Postojna, I. in VI. gimnazija ter gimnazija I. Cankar iz Ljubljane, gimnazija Piran ter ŠC Slovenj Gradec, ŠC Tolmin, EŠC Postojna.

Dijaki imajo na teh šolah veliko oporo v svojih mentorjih (profesorjih Dragici Černe-Liehn, Eli Lenassi, Željki Zabrič, Mari Radinji, Veri Gams, Antonu Kaste-licu, Božu Jevšenaru, Cveti Špragar in Radovanu Lipuščku), ki so jim pomagali premagati začetne težave pri njihovem delu. Prevladovali so dijaki iz tretjih razredov, nekaj manj jih je bilo iz četrtyh, po eden pa iz prvega in drugega razreda. Vse to kaže na širjenje zanimanja za tovrstno delo med srednješolci.

Od 15 tem so jih 7 obdelali posamezniki, 8 pa skupine 2-4 dijakov. Skupinske obdelave so bile uspešne, saj je večina teh nalog dobila dobre ocene.

Po tematiki so naloge zajele zelo različne geografske probleme. Največ nalog posega v raziskovanje in prikaz širših regionalno-geografskih vprašanj, npr. Geografski oris Zg. Pesniške doline (Štefka Korade) ali Cerknjsko področje - podoba gospodarstva in prebivalstva (Ana Šparemblek in Vida Klemene).

Sem spadajo tudi naloge, ki obravnavajo onesnaženje geografskega okolja: Problem onesrčevanja v Kamniku in njegovi okolici (Tea Lukan, Boža Homar, Miranda Mrčela in Alenka Vavpotič). Onesnaženost zraka v Ljubljani (Tomaž Žgur in Edmond Rusjan) - obe nalogi sta bili nagrajeni kot najboljši - Morje in njegova onesnaženost (Svetolik Džurkovič).

Več mladih raziskovalcev pa je prikazalo turizem določenega področja: Maribor in njegovo turistično zaledje (Jernej Cimperšek in Darko Lubi), Turizem na Krvavcu (Tea Lukan) in Razvoj turizma na Slovenjgraškem Pohorju (Sonja Naber-nik in Zlata Urbancl).

Nekaj dijakov je obdelalo izbrano geografsko problematiko kraja ali okolice, kjer žive. To kaže, da se mladi raziskovalci lotevajo tudi osvetlitve aktual-nih vprašanj. Dve nalogi posegata na področje oskrbe z vodo: Oskrba vasi Šmar-ca in Duplica s pitno vodo (Tatjana Leskošek) in Mestni vodovod Ljubljana (Anita Hočevnar in Ksenja Kamnikar).

Druge naloge obravnavajo še nekatere druge pokrajinske pojave, npr. Industrija na domžalskem področju (Olga Cerar in Blaž Pišek), Gozdovi na Postojnskem v luči gospodarstva in človekovega okolja (Jadranka Kneževič), Pšajnovica (Zdenka Borštinar) in Jame na Tolminskem (Srečko Ožek, Andrej Constantin in Andrej Fratnik) ter Slovenci na Tržaškem (Margareta Srebotnjak).

Večina dijakov, zlasti tisti iz tretjih in četrtyh razredov, je pokazala raz-veseljivo zavzetost pri obdelavi izbrane tematike. Mnogi so kritično razčleni-li zbrane podatke, jih primerjali med seboj in poskušali povezati z opazovanji na terenu ter izluščiti ustrezne zakonitosti in domneve. Tovrstno dejavnost mladih kaže podpreti in spodbujati tudi na drugih šolah. Pri tem imajo profe-sorji geografije lahko odločilno vlogo. Tako kot doslej bodo pri tem dobili vso podporo na PZE za geografijo filozofske fakultete v Ljubljani.

F. Lovrenčak

UDK 914.33.3:914.971.2.

ILEŠIČ S.

61000 Ljubljana, Yu, Geografski inštitut, Antona Melika, SAZU, Hovi trg 4

VLOGA BENEŠKE SLOVENIJE MED SLOVENSKIMI POKRAJINAMI
Geografski obzornik XXV (1978), št.1-2, str. 1-5

Odlomki iz avtorjevega predavanja 15.aprila 1977 v Šnetru ob NaciSi v okviru "benečanskih kulturnih dni", organiziranih po Študijskem centru *Tadiže v Špetru". Obravnava vlogo Beneške Slovenije med sosednjimi pokrajinami v zgodovinskem razvoju, zlasti njeno posredovalno vlogo na prehodu iz Benečije v osrčje Slovenije, ki jo je prekinilo izoblikovanje moderne meje med Avstro-Ogrsko in Italijo v 19.stoletju. Ta vloga se spet ponuja v okviru prijateljskega sodelovanja med Italijo in Jugoslavijo in odprte meje med obema sosedoma.

S.I.

UDK 911.2:551.4:550.34 "Posočje"

OROŽEN ADAMIČ M.

61000 Ljubljana, Yu, Geografski inštitut Antona Melika, SAZU, Novi trg 3

GEOGRAFSKO PPOUČEVANJE NARAVNIH KATASTROF S POSEBNIM OZIROM NA POSLEDICE
NEDAVNEGA POTRESA V POSOČJU
Geografski obzornik XXV (1978), št.1-2, str. 6-12

Članek pojasnjuje odnos geografije do proučevanje najrazličnejših katastrof in navaja nekatere značilne primere takih študij. V drugem delu pa podaja poglobilne regionalne, geografske posledice potresa v Posočju.

M.O.

UDK 1:335.51+502.7

PLUT D.

61000 Ljubljana, Yu, PZE za geografijo fil.fak., Aškerčeva 12

DIALEKTIČNI MATERIALIZEM IN VARSTVO OKOLJA
Geografski obzornik XXV (1978), št. 1-2, 13-17

Članek z dialektičnim pristopom analizira različne teorije glede reševanja zapletene problematike varstva okolja ter osvetljuje Marxovo pojmovanje odnosa med družbo in naravo.

UDK 910+371.214:37.014:522

MEDVED J.

61000 Ljubljana, Yu, PZE za geografijo filozofske fakultete, Aškerčeva 12

KONCEPT GEOGRAFIJE KOT UČNEGA PREDMETA V SPLOŠNO IZOBRAŽEVALNIH ŠOLAH
Geografski obzornik XXV (1978), števil.1-2. str. 18-26

V prvem delu prispevka avtor nakazuje osnovna izhodišča didaktične reforme pouka geografije v splošno izobraževalnih šolah. V drugem delu pa strne osnovne naloge pouka geografije v osnovni šoli v naslednji skupini: prostorsko informativno in poglobljeno vzgojo celostne ali geografskega značaja mišljenja.

UDK 338.011:913(100)

ŠIFRER T.

61000 Ljubljana, Yu, PZE za geografijo filozofske fakultete, Aškerčeva 12

DRUŽBENI PROIZVOD SVETA OKOLI LETA 1970
Geografski obzornik XXV (1978), števil.1-2. str. 27-32

Živimo v času zelo dinamične gospodarske rasti ter nočne demografske ekspanzije, ki pa se po svetu uveljavljata zelo neenakomerno. Gospodarsko namreč najbolj napredujejo "razvite dežele", medtem ko druge zaostajajo. S to polarizacijo, ki je eden osrednjih problemov današnjega sveta, nas članek seznanja na osnovi podatkov o višini družbenega proizvoda v letu 1970.